

ଅତି ଜାନପୂର୍ବକ ଏତ ରଚନା କରିଯାଛେ ଯେ ମେ ସକଳ ଏହି ସ୍ଥାନେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୁଏ ଯାଏ ନା କିନ୍ତୁ ଏ ମେଦ କି ପୁକାର ବନ୍ତ ଏବଂ ତାହା କି ପୁକାରେ ଚୋଷିତ ହୁଏ ଏହି ଦୁଇ ବିଷୟେ ଭଲଗ୍ରପେ ଜ୍ଞାତ ହୁଏ ଅଭ୍ୟାସକେର ଦିଗେର ପୁଚ୍ଛର ।

॥ ୭ ॥ ମେଦ ଅତିରିକ୍ତ ଏବଂ ମୁଟିକବର୍ଣ୍ଣଦ୍ୱାର୍ଯ୍ୟପୁଯୁକ୍ତ ଅନୁମାନ ହୁଏ ଯେ ତାହା କେବଳ ଜଳମାତ୍ର ତାହାତେ ଯେବେ ବ୍ୟବଚେଦକେରା ଏ ମେଦଖୁରାଡ଼ୀର ପୁଥମ ଦର୍ଶନ ପାଇଯାଇଲେନ ତାହାରୀ ଏ ନାଡ଼ୀର ଜଳପୁଣ୍ଠାଳୀ ମର୍ଜା କରିଯାଛେ ।   ଅପର ଗୁଡ଼େର ଯେ ଅଶକେ ବ୍ୟବଚେଦକେରା ମଂୟ ଯାମେଦମ୍ଭଜା କରିଯାଇଲେନ ତାହାତେ ବଡ଼ ଏକଟା ଅନ୍ୟାଯ କରେନ ନାହିଁ ଯେହେତୁକ ନିରାମୟଜୀବିର ମେଦକେ ବାଯୁତେ କିମ୍ବା ଗୁଣ୍ୟୁ ହାନେ ହୃଦୟନ କରିଲେ କିମ୍ବା ତାହା ଆଲୋଙ୍ଘନ କରିଲେ ମଂୟ ହୁଏ ତାହାତେ ମେଦେର ଏ ପୁକାର ମଂୟ ହୁଏ ବ୍ୟବଚେଦକେତେ ତାହାର କାର୍ଯ୍ୟ ଅଭ୍ୟାସାସେ ବୌଧ ହୁଏ ଯେହେତୁକ ତାହାତେ ଶରୀରେର ତାବେ ଉତ୍ତରାଂଶ ଆଦୁରୁପେ ଏବଂ ଶ୍ରୀପାତାବେ ହିତି କରେ ଏବଂ ଏ ମେଦ ନିର୍ଯ୍ୟାସପଦାର୍ଥପୁଯୁକ୍ତ ଉତ୍ତରାଂଶମକଳକେ ଆଦ୍ରଭାବେ ରକ୍ଷାର୍ଥେ ଅବଶ୍ୟ ଅନ୍ୟ କୋନ ଜଳପୁଣ୍ଠାର୍ଥୀ ଶାପେକ୍ଷା ଅତିଶିର୍ଜଳପେ ସକ୍ରିୟ କାର୍ଯ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରମ କରିତେ ପାରେ କେନନୀ କୋନୋଥି ବ୍ୟବଚେଦକେରା କହିଯାଇଛେ ଯେ ମେଦ ନିର୍ଯ୍ୟାସ ପଦାର୍ଥ ।

॥ ୮ ॥ ଅପର ମେଦଖୁରାଡ଼ୀର ଏବଂ ଦୁଷ୍ଟଖୁରାଡ଼ୀର ଦ୍ୱାରମନ୍ତ କେଶ ବ୍ୟବଚେନ୍ଦ୍ରିୟର ଭୟର କାର୍ଯ୍ୟମନ୍ତ୍ରମ କରେ ଏବଂ କାଚେର ନଳ ଜଳେ ଦିଯାଇ କୁରିଲେ ତର୍ମଦ୍ୟମ୍ବ ଜଳ ଯେତୁପ କତକଦୂରପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ୟାକ୍ରିଯାନ୍ତ ହୁଏ ତର୍ମଦ୍ଵାରୀ ଏ ମେଦଖୁରାଡ଼ୀ ଏବଂ ଦୁଷ୍ଟଖୁରାଡ଼ୀ ମେଦକେ ଏବଂ ଅବରମକେ ଚୋଷେ ।   ତତ୍ତ୍ଵମ ଅନୁମାନ ହୁଏ ଯେ ଏ ମେଦଖୁରାଡ଼ୀ ଏବଂ ଦୁଷ୍ଟଖୁରାଡ଼ୀମନ୍ତ୍ର

କୋମ ଏକ ପୁକ୍କାର ଜୀବିଶକ୍ତିବ୍ୟାକ୍ତି ସକ୍ଷିପ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ମଜ୍ଜାଦିନେ ସାହାଯ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ଅତଥିର ଅନୁମାନ ହୟ ଯେ ମନୁଷ୍ୟର ମାତ୍ରିରେତେ ଏହି ମେଦ ଏବଂ ଅଗ୍ରବୁଲ ଏଇ ଜୀବିଶକ୍ତିବ୍ୟାକ୍ତି ଏଇ ମାତ୍ରିର ପୁରୁଷ କପାଟ୍ୟୁଗ୍ରାପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆକର୍ଷିତ ହୟ । ଏଇ କପାଟ୍ୟୁଗ୍ରାପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମେଦଦୂର୍ବାଢ଼ୀତେ ବା ଇଉକ ଡିଶ୍ଟା ଦୂର୍ବାଢ଼ୀତେ ବା ଇଉକ ଡିଶ୍ଟାଭାରିନ୍ହିଟେ ରହିଥିଲେ ହିତ ମହ ତାହାତେ ଏଇ ମାତ୍ରିମଧ୍ୟାବର୍ତ୍ତି ଆର୍ଦ୍ରାବ୍ୟନ ନିତ୍ୟ ଚୋଷିତ ଆର୍ଦ୍ରାବ୍ୟନରସାହଳ୍ୟରେ ଅନ୍ତିକ୍ର ସେବାତେ ପୁରୁଷାଲିତ ହୟ । ଅପର ଏହି ମେଦ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟରେ ଯେ ଐକ୍ରପ ସେବାଗତିବାରୀ ଦୁଃଖପୁଣ୍ୟାଲୀତେ ବୀତ ହୟ ତାହାର କେବଳ ଏଇ କାରଣ ନଯ ତକ୍ତିରୁଣ ଏଇ ସକଳ ମାତ୍ରିପାର୍ଶ୍ଵାବ୍ୟନ ମାଂସପେଶୀ ପଦାର୍ଥକ ଅନୁମାନ ହୟ ତାହାତେ ଏଇ ମାତ୍ରିର ମଧ୍ୟାହିତ ଦୁର୍ବାବ୍ୟନ ଏହି କପାଟିହିଟେ ଅନ୍ୟ କପାଟିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅତିବେଳେ ପୁରୁଷିତ ହୟ ତକ୍ତିରୁଣ ମେଦଦୂର୍ବାଢ଼ୀ ସକଳ ଏବଂ ଦୁଃଖପୁଣ୍ୟାଲୀ ଅନ୍ୟାୟ ବୃଦ୍ଧି ରହିଥିଲୁଗାରୁ ହକ ମାତ୍ରିର ନିକଟଟାନେତେ ହିତି କରେ ତାହାତେ ଏଇ ରହିଥିବାହଙ୍କ ମାତ୍ରିର ଅଭିଭବେତେ ଅନୁମାନ ହୟ ଯେ ଏହି ମେଦଦୂର୍ବାଢ଼ୀମାନ୍ତ ଏବଂ ଦୁଃଖ ପୁଣ୍ୟାଲୀ ଅନେକ ଉପକାରପୂର୍ଣ୍ଣ ହୟ ।

ତୃତୀୟ ପଣ୍ଡର ପଞ୍ଚଦଶାବିର୍ଯ୍ୟ ।

ତପଶ୍ଚବିରତକ ଏବଂ ଗଢ଼ାବୀନ ବିମୟକ ନିରଶନ ।

ଦଶାଧିକଏକଶତମ ପୁରୁଣ ।

॥ ପ୍ରପନ୍ଧ !! ପୁରୁଷାଧିବିରତକ ନିରଶନ ।

॥ ୧୨ ॥ ବ୍ୟବଦେହକେବ୍ରା ବ୍ୟବଦେହଗୁହେ ପୁରୁଷାଙ୍ଗେ କାଶୀଘର

করিয়া নির্গত করিয়াছেন অর্থাৎ যে আংশিকারা রেতো রক্ত হইতে বিভিন্নভাবে হয় এবং যে আংশিকারা রেতো জরাযুক্ত নীত হয় কিন্তু অঙ্গাচারী ব্যবস্থাকেরা ঐ সকল আঙ্গের অন্যরূপ আংশ করিয়াছেন বিশেষভাবে রেতোনির্মাণকার্যে এবং এবং রেতো ধূগ্নাংশে এবং রেতঃপুষ্টেপাংশে কেবল মুকুগুহির এবং রেতো লোৱের এবং পূর্বাঞ্চলের ঐ কার্যাব্যর জালিবেন তৎপুরুতও এই গুহে শেষকথিত ধারা পরিয়া ব্যাখ্যা করি।

॥ ২॥ মুকুগুহি মাংসগুহিদ্বয়াব্য হইয়া রেতকে রক্ত হইতে পুরুত করে ঐ মুকুগুহি পুরুতভাবে উদ্বরমধ্যে নির্মিত হইয়া সেবানে হিতি করে তাহাতে অগ্নসময় মিকটবর্তি হইলে এবং কখনই জয়িবার পরে ঐ মুকুগুহি কচিদেশে অধোগতি করে এবং সেই স্থানহইতে মুক্তে গতি করে*। মুকুগুহির ঐরূপ ব্যবহা-

ক মুকুগুহি অবৈকাশনমধ্যে অবস্থান করে তাহার সহিত অবিভাগিত অবস্থাতে যাবদ্যোক্তৈ। এ কারণে মৃত শরীরখন ভেস করিয়াছেন তখন কখনই মুকুগুহি এবং অন্ত একসময়ে বাস করত মুকুগুহি পাওয়া গিয়াছে তাহা দেখিয়া তাহারা অনুমান করিয়াছিলেন যে এ রোগ কাঞ্চিত্বে ছিল ইত্যাপি জায়ে কিন্তু ইদাবীতন ব্যবস্থা দিকেন। সিদ্ধজ্ঞ কাঠ-হইয়াছেন যে মুকুগুহি মুক্তে অবৈকাশনমধ্যে অবস্থাভেদের ক্ষিমত্বকে পেশিত হইয়া কৈবল্যাপি করে এবং এ অবস্থাভেদে মুকুগুহি নিবিড় হয়ে এ ক্ষেত্ৰের ব্যবস্থাভেদে মুকুগুহি কোমল-অবস্থাভেদে তাহা হইতে পরে কাঞ্চিত্বে হইয়েক। অপর এ মুকুগুহি কোমল-সহিত এবং অসমুকুগুহি যে পথ তাহা অমৃ বায়ু পরে পুরু সুবিধা বল হয় কিন্তু কোমল-মুকুগুহি যে পথ যাবলীবল নিয়মিত তাহা পাকে তাহাতে যথেন শুক্রবৰ্ষ-অসমুকুগুহি উপর অন্ত অন্ত হইয়া আপনেকের অন্ত অশ্বলহীন মুক্তত অবৈকাশিত করে না কিন্তু এ নিয়মিত পদ্ধতি দিয়। অবস্থাভেদে মুকুগুহির সহিত সম্বন্ধিত হয়ে আছে এই অসমুকুগুহি কোমল-অসমুকুগুহি কোমল-অসমুকুগুহি।

ତେ ସାଲକୁ ଜୟିବାର ସମୟେ ସାଲକେର ନାନାରୂପ ହିଁତିତେ ଯେହି ୧୦୮
ଜା ଉପଗ୍ରହା ହୁଏ ତଥିବାରିତା ହୁଏ ।

॥ ୩ ॥ ମୁକୁଟଗୁହ୍ବି ଉଦରମଧ୍ୟ ହିତିକାଳେ ଶ୍ରୀକୃପେ କଟିଛୁ
କୁନ୍ତୁ ଏବଂ କଟିଛୁ ବୃଦ୍ଧାଂଶୁମପେଶୀର ସହିତ ସକ୍ରିୟ ବୈଟରକାରୀ
ଅନ୍ତରେଷ୍ଟରାଯା ବନ୍ଦ ଥାକେ ଏବଂ ଉପହାହିର ସହିତ ଏବଂ ମୁକ୍ତର
ସହିତ ଅନ୍ୟ ଏକ ଅତ୍ୟନ୍ତୁତାଂଶେର ବାରା ବନ୍ଦ ଥାକେ ଏହି ଅଂଶେର
ହତ୍ସରବାମକ ବ୍ୟବଚ୍ଛେଦକ ମୁକୁଟଗୁହ୍ବିବନ୍ଦନୀଶ୍ୱରାଜୀ କରିଯାଇଛେ ଯେ
ହେତୁକ ଏହି ବନ୍ଦନୀରାଯା ମୁକୁଟଗୁହ୍ବି ବ୍ରକୋବେର ସହିତ ବନ୍ଦ ଥାକେ ଏବଂ
ମୁକୁଟଗୁହ୍ବି ମୁକ୍ତେତେ ଅଧୋଗମନମଧ୍ୟେ ତାହାର ପଥ ପୁରୁଷଙ୍କ ହୁଏ ।
ଏହି ବନ୍ଦନୀ ଆଗ୍ନିଶିଖାକୃତି ଏବଂ ତାହାର ମୂଳାଂଶ ମୁକୁଟଗୁହ୍ବିର ଏବଂ
ମୁକ୍ତେର ପ୍ରତିମୁଖ ହେଇଯା ବନ୍ଦଭାବେ ଥାକେ ଏବଂ ତାହାର ଅଧୋଂଶ
ଅର୍ଥାଂ ପାତଳାଂଶ ମୁକ୍ତେର ମଧୁକୋଷବନ୍ଦୁଚତେ ଲୁଣ୍ଠ ହୁଏ । ଏହି
ବନ୍ଦନୀ କି ପୁରାର ବନ୍ଦତେ ନିର୍ମିତ ତାହାକେହ ନିଶ୍ଚଯ ଜାତ ନାହିଁ କିନ୍ତୁ
ଇହା କହିତେ ପାରିଯେ ତାହା ଅତିଶୟ ଶିରାମର ଏବଂ ମାଂଶମପେଶୀ
ତତ୍ତ୍ଵବିଶିଷ୍ଟ ଏବଂ ଅନ୍ୟ କତକପ୍ରଲିନ କାରଣପୁଯୁକ୍ତ ଅନୁମାନ ନାହିଁ ଯେ
ଏହି ବନ୍ଦନୀ ମୁକୁଟାଥୋଗୁମିଗୁହ୍ବିଲୁଣ୍ଠକନାମକ ମାଂଶମପୁହିର କିମ୍ବଦଂଶେତେ
ନିର୍ମିତ ହେଇଯାଇଛେ ।

॥ ୪ ॥ ସଥନ ମୁକୁଟଗୁହ୍ବି ମୁକ୍ତେତେ ଅଧୋଗତି କରେ ତଥନ କୁରୁତେ
ରୋଗେତେ ଯେମନ ଅକ୍ରେ କୋନ ଏକ ଅଂଶ କିମ୍ବା ଅନ୍ତପ୍ରାବକେର କୋନ
ଏକ ଅଂଶ ଶୁଦ୍ଧକୋଷ ଥାକେ ତେଜନ ମୁକୁଟଗୁହ୍ବିର ହିତି ନାହିଁ । ଇହାର
ପୂର୍ବେ କହିଯାଇଛି ଯେ ସମୟେ ମୁକୁଟଗୁହ୍ବି ଉଦରମଧ୍ୟ ହିଁତି କରେ
ଦେଇ ସମୟେ ଏହି ମୁକୁଟଗୁହ୍ବି ଅନ୍ତରେଷ୍ଟେର ସହିତ ସଂଲପ୍ତଭାବେ ଥାକେ

ଏବଂ ସଥାନ ଅଧୋଗତି ହୁଯ ତଥାନ ଏ ଅନ୍ତରେକେ ତାହାର ମହିଦାନ ଅଧୋଗମନ କରେ ତାହାତେ ସଥାନ ଗୁହ୍ନିକୋଷ ପୁରୁଷମତଃ ନିର୍ମିତ ହୁଯ ତଥାନ ମୁକ୍ତ ଗୁହ୍ନି ଏ କୋଷେର ପଞ୍ଚାଙ୍ଗିଗେତେ ସଂଲଘଭାବେ ଏବଂ ସମୁଦ୍ରେ ଶୁଖରଲେ ଥାକେ ତାହାତେ ବାଲକେର ଜୟୋର ପାରେ କିଞ୍ଚିତକାଳ ଏ ମୁକ୍ତେର ସହିତ ଏବଂ ଉଦୟରେ ସହିତ ଏକ ପଥ ଥାକେ । ଅଗର ରେତୋରଙ୍ଗପୁର୍ବ ହକ ନାଡ଼ିତେ ଏବଂ ରେତୋରଙ୍ଗବାହକ ନାଡ଼ିତେ ଏବଂ ମୁକ୍ତେରଙ୍ଗକେ ପକ୍ଷ ପୁଣାଲୀତେ କୃତ ରେତୋରଙ୍ଗ ମୁକ୍ତଗୁହ୍ନିର ପଞ୍ଚାଙ୍ଗପାର୍ବେ ଅନ୍ତରେକେଟିର ସର୍କିତାଙ୍ଗଶେର ସହିତ ସଂଲଘ ଜୀବିବେଳ କିନ୍ତୁ ଅନ୍ତରେକେଟିତେ କୃତ କୋଷେର ସେ ପୁରୋତାଗ ତାହା ପୁରୁଷମତଃ ଶୁଖଭାବେ ଥାକେ କିନ୍ତୁ ମୁକ୍ତ ଗୁହ୍ନିର ସହିତ ସଂଲଘ ରହୁ ଏ ଅଂଶ ପରେ ସନ୍ତ ହଇୟା ମୁକ୍ତେର ପଞ୍ଚାଙ୍ଗପାର୍ବେର ସହିତ ସମ୍ମିଳିତ ହୁଯ ତାହାତେ କୋଷେର ମାୟ ଅନ୍ତରେକେ ମୁକ୍ତଗୁହ୍ନିକେ ବୈଟନ କରିଯା ଥାକେ ।

॥ ୫ ॥ ଗର୍ଭରୁ ବାଲକେତେ ମୁକ୍ତଗୁହ୍ନି ଯୌବନାବନ୍ଧ ଲୋକେର ମୁକ୍ତ ଗୁହ୍ନିର ମାୟ କିନ୍ତୁ କିଞ୍ଚିତ କୁଞ୍ଜ ଏବଂ ଉଦୟରଙ୍ଗିତେ ମୁକ୍ତେତେ ଅଧୋଗମନ ସମୟେ ଉଦୟରଙ୍ଗ ବଳଯେର ରଧ୍ୟ ଦିଯାଇ ଗତି କରେ ଏବଂ ଅନେକ ସନ୍ତ ନୀରଦିଶେତେ ଅତିସୁରକ୍ଷିତଭାବେ ଥାକେ ।

॥ ୬ ॥ ଉଦୟରଙ୍ଗିତେ ମୁକ୍ତେତେ ମୁକ୍ତଗୁହ୍ନିର ଅଧୋଗମନେର କାରଣ ଅଦ୍ୟାପି ସ୍ୟବଦେହକେରା ନିଶ୍ଚୟ ଜୀତ ନହେନ କେହିର କହେନ ସେ ନିର୍ବାସ ପୁରୁଷଗୀରଙ୍ଗମଯେ ଅଧୋଗତି କରେ କିନ୍ତୁ କୋନ୍ତେ ବାଲକେତେ ନିର୍ବାସ ତ୍ୟାଗେର ପୂର୍ବେ ମୁକ୍ତଗୁହ୍ନି ମୁକ୍ତେତେ ଦୂଷ୍ଟ ହଇୟାଛେ ଏବଂ କୋନ୍ତେ ସ୍ୟବ ଦେହକେରା ଅନୁମାନ କରିଯାଛେ ସେ ଗୁହ୍ନିଲୁଣ୍ଠକ ରାଜ୍ୟ ସମେଶ୍ଵର ତ୍ରୀଡନ ରାଜ୍ୟ ମୁକ୍ତଗୁହ୍ନି ଅଧୋଗତି କରେ କିନ୍ତୁ ତାହାର କୋର ନିଶ୍ଚୟ ପୁଜାଗ ରାଇ

ଯେହେତୁ ତାହା ଛାଲେ ଶଳେ କେତେ ଚତୁର୍ବୁଦ୍ଧ
ଜ୍ଞାନରେ ଯାହାରମେର ମୁକୁତୁଷ୍ଟି ଯାବଜ୍ଞାନର ଉତ୍ତରମଧ୍ୟ ହିତି କରେ
ତାହାରମେର ମୁକୁତୁଷ୍ଟି ଅଧୋଗତି କରିତ ।

॥ ୭ ॥ ମୁକୁତୁଷ୍ଟିଦୟର ଏକଇ ସାମାନ୍ୟ କୌଣ୍ଠ ଜୀବିବେର ଏବଂ
ଏହାର ସାମାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିରେ କୃତ ଏକ ପୁକାର ଈଶ୍ଵରଙ୍କୁ
ଏହି ବହିଃପାର୍ଶ୍ଵ ଏକ ପୁକାର ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ କୃତ୍ୟାମ୍ବନେ
ବିଭିନ୍ନାବ୍ଦୀ ବରଗ ଅନ୍ତିତ ।

॥ ୮ ॥ ମୁକୁତୁଷ୍ଟିର ଅନ୍ତଃପାର୍ଶ୍ଵ ଭାବମାରକ ଏଇ ପରା ହିତି କରେ
ଏ ଭାବ ଉତ୍ତର ଭିନ୍ନରେ ମୁକୁତୁଷ୍ଟିର ସମ୍ବନ୍ଧଭାବରେ ବିଭିନ୍ନ କରେ ତାହାରେ
ମୁକୁତୁଷ୍ଟିର ବ୍ୟବସ୍ଥାକର୍ତ୍ତାକୁ କୃତ ହୁଏ ଏ ବ୍ୟବସ୍ଥାକର୍ତ୍ତା ପୂର୍ବକର୍ତ୍ତି
ମହିତ ସମ୍ବଲିତ ଜୀବିବେନ । ସମ୍ବନ୍ଧଭାବରେ ଶୀତେତେ ବା ହଟ୍ଟର
କିମ୍ବା ତ୍ରୀସଂ-ସର୍ଗେତେ ବା ହଟ୍ଟକ ମୁକୁତୁଷ୍ଟି ଅତ୍ୟାବ୍ୟବସ୍ଥାରେ
ମୁକୁତୁଷ୍ଟି ଯେ ଏ ପୁକାର ସଙ୍କେଚନଶକ୍ତି ତାହା ତଚେର ସଙ୍କେଚନ ପ୍ରକିଳାରୀ
ହୁଏ କିନ୍ତୁ ମାତ୍ର ସଂପେଶୀଶକ୍ତିରେ ନାହିଁ ଯଥା କୁକୁରେତେ ଏବଂ ଅମ୍ବା
ଚତୁର୍ବୁଦ୍ଧ ଜ୍ଞାନରେ ।

॥ ୯ ॥ ଅପର ଏ ବ୍ୟବସ୍ଥାକର୍ତ୍ତାକୁ ମୁକୁତୁଷ୍ଟି ପରିମାଣରେ
ବିଭିନ୍ନାବ୍ଦୀ ତାହାରେ ମୁକୁତୁଷ୍ଟି ସ୍ଵର୍ଗରେତେ ବୈଭିତ୍ତ ହେଲା । ସତତ

* - ଏ ଭାବମାରକ ପରିମାଣ କୋଣେକି ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଯାଇଥିଲେ ଶମ୍ଭବ ଅମ୍ବାଶ
କରିଯାଇଲେ ଏବଂ ମୁକୁତୁଷ୍ଟିର ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଏବଂ ବିଶିଳେ ନାମେ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଏବଂ ଏହା
ବାହୀ ହେଲା ଏ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ତଥା ବ୍ୟବସ୍ଥାର କରିଯାଇଲେ କିନ୍ତୁ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୁକୁତୁଷ୍ଟି କୋଣେକି
ଯାଇଥିଲେ ଶମ୍ଭବ ନାହିଁ ତଥା ମୁକୁତୁଷ୍ଟି ଅନ୍ତରି ଦୁଃଖକାଳେ ଯାଏବା କରିଯାଇଲେ ଯେ
ତାହା କେବଳ ମୁକୁତୁଷ୍ଟି ମୁକୁତୁଷ୍ଟି ।

ଜୀବେ ମୁରକ୍ଷିତଭାବେ ହିତି କରେ । ମୁହଁର ପର୍ଦ୍ଦା ଏଇୟ ଗୁହ୍ନି
ଲୁଠିବାହୁଁ ଏବଂ ମୁକ୍ତାନ୍ତରେ ତୃତୀ ଏବଂ ସଂଚନାମକ ତୃତୀ ଏଇୟାର
ମଧ୍ୟେ ପୁଥର ତୃତୀ ମାତ୍ରମଧ୍ୟେ ତୃତୀ ଏବଂ ସେ ମୁକ୍ତଗୁହ୍ନିର କେବଳ
କିମ୍ବା ଶବେଷଟମ କରେ ତାହା କେବଳ ରେତୋରଜ୍ଞ ବୈଷ୍ଟନ କରେ ପରେ
ମୁକ୍ତାନ୍ତଃମ ତୃତୀର ଉର୍ଦ୍ଦ୍ଵ ଏବଂ ବହିପାର୍ଶେ ଲୁଷ୍ଟ ହୁଏ ତାହାତେ ମୁକ୍ତ
ଗୁହ୍ନି ଲୁଷ୍ଟମାନ ଥାକେ * । ଅପର ପୂର୍ବେ କହିଯାଇଛି ଯେ ମୁକ୍ତାନ୍ତଃମ
ତୃତୀ ଅନ୍ତରେଷେର ଅତିପାତଳାଂଶ ଯାହା ଶ୍ରୀରାମଙ୍କେ ମୁକ୍ତଗୁହ୍ନିତେ ମଂ
ଯୁକ୍ତ ହଇଯାଇଥିବା କେବେର ନୟାଯ ଗୁହ୍ନ କରେ । ଅପର ମୁହଁର
ସଂଚନାମକ ଅତିଦୃଢ଼ ଏବଂ ତୃତୀବର୍ଗ ଏବଂ ହନ୍ତିଭୂତ ଏବଂ ଚକ୍ରକିର୍ଯ୍ୟ
ତାହା ମୁକ୍ତଗୁହ୍ନିର ଏବଂ ତଦୁପରିଗୁହ୍ନିର ଗାୟେ ଲିଙ୍ଗ ଗାକେ ତଙ୍ଗୀରା
ମୁକ୍ତଗୁହ୍ନିହୟ ଏବଂ ଉପଗୁହ୍ନିହୟ ଏକତ୍ର ବନ୍ଦ ଥାକେ କିନ୍ତୁ ଏଇୟ
ରେତୋରଜ୍ଞପୂର୍ଯ୍ୟରେ ବିସ୍ତୃତ ନାହିଁ । ଏ ମୁକ୍ତମ ସଂଚନାମକରେ ଏଇୟ କାର୍ଯ୍ୟ
ଜୀବିବେଳ ତାହାତେ ମୁକ୍ତଗୁହ୍ନି ଏବଂ ତଦୁପଗୁହ୍ନି ଅଧିକ ବର୍ଷିଷ୍ଟ ହଓନେ
ନିବାରିତ ହୁଏ ଏବଂ ଏ ତୃତୀର ଏ ଗୁହ୍ନିର ଦିଗେରୁ ଉପଯୁକ୍ତ ଦୃଚ୍ଛଭାବେ
ରଙ୍ଗାକରଣପୁର୍ଯ୍ୟକ ତାହାରା ହରାଯା କାର୍ଯ୍ୟମଙ୍ଗାଦରେ ସୁସମର୍ଥ ।

॥ ୧୦ ॥ ଅପର ଶେଷ କଥିତ ତୃତୀ ଦୂରୀକରଣାନ୍ତର ମୁକ୍ତଗୁହ୍ନିହୟ ଦୃଢ଼
ହୁଏ ଏ ଗୁହ୍ନି ହିତିହାଗକ ଅନେକ ଅତିଶ୍ୟ କ୍ଷୁଦ୍ର ତନ୍ତ୍ରରେ କୃତ
ତେ ଗୁହ୍ନିକେ ଜଳେର ସହିତ ଆମୋଡ଼ନ କରିଲେ ମେଇ ତନ୍ତ୍ର ଅତ୍ୟନ୍ତ୍ୟା

* ଗୁହ୍ନିଲଙ୍ଘକ ଏ ମାତ୍ରମଧ୍ୟେ ତର୍ଚ୍ଛାଯି ଆଶଙ୍କା ମାତ୍ରମଧ୍ୟେ କିମ୍ବା ଶ୍ରୀରାମଙ୍କେ ତୃତୀ
ପରେ ଏ ତୃତୀରେ ଅନୁମାନାମୀ ଆଶଙ୍କା ଯାହା ମଧ୍ୟମଧ୍ୟେ କିମ୍ବା ଶ୍ରୀରାମଙ୍କେ
ହଇଯା ରେତୋରଜ୍ଞ ପୁତ୍ର ଅବୋଧି ବର୍ବାନତର ମୁକ୍ତାନ୍ତଃମ ଘଟେତେ ରୁଷ୍ଟ ହୁଏ । ଗୁହ୍ନିଲଙ୍ଘକ ଏ
ମଧ୍ୟମଧ୍ୟେ ରୁଷ୍ଟଗୁହ୍ନିକେ ମୁକ୍ତାନ୍ତଃମକାହେ ରାଖେ ଏବଂ ତିର୍ଯ୍ୟ ଆଶର୍ଵନ କରେ ।

କେ ଦେଖାଯାଇ ଏହିପ୍ରସ୍ତର ରେତଃପୁରୀଙ୍କ ନାଡ଼ୀତେ ଏବଂ ରେତାବାହକ ନାଡ଼ୀତେ ଏବଂ ରେତାବାହକ ନାଡ଼ୀତେ ଏବଂ ରେତାବାହକ ନାଡ଼ୀତେ ଏବଂ ଶିରାର ଅନେକ ଶାଖା ଥାକେ ।

॥ ୧୧ ॥ ରେତଃପୁରୀଙ୍କ ନାଡ଼ୀ ଦୋହକନାଡ଼ୀର ଆଧଃ ଏକାଙ୍ଗୁଳ ପୁରୀଗ ହାନେ ହୃଦପୁରୀଙ୍କ ନାଡ଼ୀର ପାର୍ଶ୍ଵରୂପିତେ ଉଠଗର୍ଭ ହୁଏ । ଅପର ଦକ୍ଷିଣାତ୍ମକ ରେତାବାହକ ନାଡ଼ୀ ପ୍ରାୟ ସର୍ବଦା ହଜୁହାନାମକ ରଜ୍ଞୀ ବାହକ ନାଡ଼ୀତେ ପୁରେଶ କରେ କିନ୍ତୁ ବାମରୁ ରେତାବାହକ ନାଡ଼ୀ ବାମରୁ ଦୋହକନାଡ଼ୀତେ ଗତି କରେ ଦୋହକ ନାଡ଼ୀତେ ଐତିହାସିକ ତାହାର ସେ ଗତି ତାହାତେ ଏହି ବିଷୟ ଅନୁମାନ ହୁଏ ସେ ତାହାର ହୃଦପୁରୀଙ୍କ ନାଡ଼ୀର ଉପରଦିଯା ଗମନେର ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ ନା ଯେହେତୁକ ଅନ୍ୟଗତି ହାତିଲେ ହଜୁହାନାମକ ରଜ୍ଞୀବାହକ ନାଡ଼ୀତେ ଗମନଶର୍ମୟେ ଏହି ହୃଦପୁରୀଙ୍କ ନାଡ଼ୀର ଉପରଦିଯା ଗମନେର ଆବଶ୍ୟକ ହାତିଲ ।

॥ ୧୨ ॥ ଅପର ରେତଃପୁରୀଙ୍କ ନାଡ଼ୀର ମଧ୍ୟଦିଯା ରଜ୍ଞ ଅତି ଶିଖିଏ ଗତି କରେ ଏହି ରେତଃପୁରୀଙ୍କ ନାଡ଼ୀ ମୁକୁତଗୁହିତ ଅତିଶ୍ୟ ବକ୍ରଗୁପେ ଗତିକରଣଶର୍ମୟେ ଶ୍ଵତ୍ରୋଂପାଦନ କରେ ପରେ ଏହି ଶ୍ଵତ୍ର ରେତଃ ପୁରୀଙ୍କ ଦିଯା ନିର୍ଗତ ହୁଏ । ଏହି ରେତଃପୁରୀଙ୍କ ଉର୍ମିମତ୍ତାଗୁପେ ମୁକୁତ ସ୍ଵଚ୍ଛବିହିତ ମୁକୁତାହିର ଅକ୍ଷତାନପୁର୍ବତି ଗତାଯାତ କରିତ ଦେଖା ଯାଏ ଏବଂ ମୁକୁତ ସ୍ଵଚ୍ଛବିହିତ ମୁକୁତାହିର ଅକ୍ଷତାନପୁର୍ବତି ଗତାଯାତ କରିତ ଦେଖା ଯାଏ ଏବଂ ମୁକୁତ ସ୍ଵଚ୍ଛବିହିତ ଉଠଗର୍ଭ କତକଣିଲି ଅତି ପାତଳଭାବରୀ ବିଭିନ୍ନଭାବେ ଛିତି କରେ ପରେ ଏହି ସମସ୍ତ ରେତଃ ପୁରୀଙ୍କ ସମ୍ମିଳିତ ହୁଏ ଏବଂ ଅନେକ ଉର୍ମିମତ୍ତାକୃତି ଧାରଣ କରେ ତାହା ତେ ଉପଗୁଡ଼ି ନିର୍ମିତ ହୁଏ । ଏହି ଉପଗୁଡ଼ି ଅତିଶ୍ୟ ନାଡ଼ୀଯା ଏବଂ

* ପୁରୀଙ୍କ ଯଶୋଦାଦେବେତେ ମୁକୁତାହିର ଯଶୋଦାଦେବେତେ ଏବଂ ତମୁଶର ଏହି ପ୍ରକାରର ବିଭିନ୍ନପ୍ରକାର ଯଶୋଦାଦେବେତେ ଏହି ତଥିବାରେ ଯଶୋଦାଦେବେତେ ଏହି ବିଭିନ୍ନପ୍ରକାର ଯଶୋଦାଦେବେତେ ।

ଦୋଷଗୋଲାକୃତି ହିଁଏ ମୁକୁତୁଳିର ଉର୍ଦ୍ଧାର୍ଥେ ଛିତି କରେ । ଏ ଉପର୍ଯ୍ୟ ହିଁର ରେତଃପୁଗାଳୀ କିଞ୍ଚିଦ୍ଦୂରଗମନାନନ୍ତର ତମ୍ଭାର ରେତାବାହକ ନାମେ ଏକ ପୁଜେପକ ପୁଗାଳୀ କୃତା ହୟ ଏ ରେତାବାହକ ନାଡ଼ୀ ରେତୋର ଜ୍ଞାନ ଅନ୍ୟାନ୍ୟାଶେର ସହିତ ଉଦୟର୍ଥ ବଲୟ ପ୍ରତି ଉର୍ଦ୍ଧାଗମନାନନ୍ତର ବିଭିନ୍ନ ହୟ ବିଶେଷତଃ ଶିରା ଏବଂ ରତ୍ନଧୂର୍ତ୍ତିସକଳ ସମାନ୍ତ୍ରମାନର ପୁତିଗତି କରେ ଏବଂ ରେତାବାହକ ନାଡ଼ୀ ଶ୍ଵରକୋଷେତେ ସମ୍ଭକ୍ରମାପ ନାର୍ଥେ ଗତି କରେ । ଏ ଶ୍ଵରକୋଷଦୟ ଅତିକୋଇଲ ଏବଂ ଶ୍ଵରମ୍ଭ ଏବଂ ବହିପାର୍ଥେ ପାକାନରଜ୍ଞବ୍ୟ ଏ ଶ୍ଵରକୋଷଦୟ ସରଲାନ୍ତ୍ରେ ଏବଂ କୋମାଠୋଦେଶେର ମଧ୍ୟମ୍ଭାନେ ତୋରାତାବେ ଛିତି କରେ ଏବଂ ତଦ ବୋଷେ ପରମ୍ଭର ସଂୟୁକ୍ତ ଥାକେ * । ଏ ଶ୍ଵରାବାର ଅତିଶ୍ୟ ରତ୍ନଧୂ

* ଶ୍ଵରକୋଷ ଯେ ଶ୍ଵରର ଆଦୀର ବ୍ୟାନ ହେବା ପ୍ରାତି ନମନ ବ୍ୟବଚେଦକେବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କରେଲ କିନ୍ତୁ ଆମ୍ବା ତାମେକ କାର୍ଯ୍ୟମୁକ୍ତ ହତର ନାମେ ବ୍ୟବଚେଦକ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କରିଯାଇଲେ ଯେ ଡ୍ୟାକେ କୋନ ନାହିଁ ।

ଆଜମାନ୍ ମୂଳ ଯକ୍ଷିରୁଦ୍ଧର ଶ୍ଵରକୋଷ ଦୃଷ୍ଟି କରିବାରୀ ତିନି ଆତ ହଇଲେମ ଯେ ଶ୍ଵର ଏ ଆହାରେ ଛିତି କରେ ମା କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ କୋନ ମୁଖପଦ୍ମାର୍ଥ ଛିତି କରେ । ଅପର ଯେହି ବ୍ୟକ୍ତି କୋଣ ବୋଣାବାରୀ କିମ୍ବା ଆମ୍ବା କୋଣ କାର୍ଯ୍ୟମୁକ୍ତ ମୁକୁତୁଳିରହିତ ହଇଯାଇଲି କିମ୍ବା ଗୁରୁ ନିଷ୍ଠମନ୍ୟ ହିଁଯାଇଲି ମେହି ମନ୍ଦିର ବ୍ୟକ୍ତିତେ ଶ୍ଵରକୋଷର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ତିଲେ ଏବଂ ଏ ଦୁଇ କୋଷେ ମୁଦ୍ରା ଏକଇ ପରାର୍ଥ ତିଲେ ଏବଂ ଯେହି ବ୍ୟକ୍ତି ତେ ମନ୍ଦିର ଲିଯାନ୍ତିରିଷ୍ଟେ ବୋନ ଏକ ଶୁଣିବ ରେତାବାହକ ନାଡ଼ୀର ସହିତ ଏବଂ ଶ୍ଵରକୋଷର ସହିତ ଏବଂ ପୁନସ୍ଥାନେର ସହିତ କୋଣ ପଥ ନାହିଁ ତାହାରମେତି ଶ୍ଵର ଶୂର୍କମିତକଥେ ଲାଓଯା ହିଁଯାଇଲେ ।

ଏ ମନ୍ଦିର କାର୍ଯ୍ୟମୁକ୍ତ ଏ ହତର ନାମେ ବ୍ୟବଚେଦକ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କରିଯାଇ କହିଯାଇଲେ ଯେ ଶ୍ଵର ମୁକୁତୁଳିତ ଏବଂ ତମୁଳଗୁରୁତ ମୁଖେଷ୍ଟାରିତ ହଇବେ ପାଇଁ ତାହାରେ ବୋନ ହୟ ଯେ ଏ ଶ୍ଵରକୋଷ ଅଟୋମନିଯ୍ୟ ଏବଂ ପୁନ୍ଦରାର ନିର୍ଣ୍ଣାଳ ନିର୍ମାଳ କରେ ତାହାରେ ଯଥାନ୍ ମେହି ଲିଯାନ୍ତିର ପୁଣ୍ୟାଳି ନାହିଁ ତଥାର ତାହା ପୁନ୍ଦରେଷ୍ଟାରିତ ହୟ ଏବଂ ଆମ୍ବା କହିଯାଇଲେ ଯେ ଶ୍ଵର

ହାତୀମୟ ଏବଂ ଶିମୟ ଏବଂ ପୁଯୋଜନାନୁମାରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଅତିଥର୍ବ୍ରତ
ପଥରସ୍ଥଦାରୀ ମୂର୍ଖପୁଣ୍ୟକ୍ଷମିତେ ସତ୍ୟପର୍ବତ ନାମେ ଏକ ଲୁହ ଉଚ୍ଚିକୃତ
ଶ୍ରାନ୍ତମାତ୍ରିପେ ନିର୍ଗତ ହୁଏ ।

ନିର୍ମିତ ହୃଦୟକୁ ଆଖାଯ୍ୟାଶୁନାରେ କୋଣ ଏକ ଆଦିରେ ଛିତି କରେ ନା । କିନ୍ତୁ ପୁଣ୍ୟଜୀବିନାରେ ଉଚ୍ଚିତରେ କୋଣ ଏକ ଶ୍ରୀଦତ୍ତକଥାରେ ଯହଣାଙ୍କି ଚାଲିବ ହୃଦୟରେ ନିର୍ମିତ ହୁଏ ।

অপৰ অন্যাই আকতে শান্তি বিভি এবং আকাশ দেখিয়া এ দ্বাৰাহৃষ্টক ব্যাখ্যা কহিয়া
কহিয়াছেন যে সামা আৰু এ কল্পনাষ আকাশতে এবং আবৈষ্ণবত্যোতে অভিজ্ঞ
কিছ তৎকোষ্ঠবিহীন কৃষ্ণ একই পুরুষ দল। অপৰ তিনি কহিয়াছেন যে
কোনোই আকতে গ্ৰেকআৰাহক সাঁঠি উচ্চকোষেৱ নহিত সংযুক্ত সম্পূর্ণ তত্ত্বিত্বও কহিয়া
ছেন যে ক্রিস্তুনৃস্থিতি ব্যক্তিতে এবং সম্মুক্তিক্রিয়াক্তিতে আবৈষ্ণব্য এফই পুরুষ
এবং তাহার একই পুরুষ পৰিয়াল কিছ যী অভিজ্ঞানতে পৰিষ্কৃত কৃষ্ণেৰ মত সম্পূর্ণ
ব্যক্তি পাদে গ্ৰেকআৰাহক সাঁঠীতে সূক্ষ্মজ্ঞেন নহায় সহ। তত্ত্বিত্বও কহিয়াছেন যে
সম্মুক্তিক্রিয়া জীবিতে মুক্তপুনৰ্বালীৰ মূলান্ধ ক্রিস্তুনৃস্থিতিৰ জীবিত মুক্তপুনৰ্বালীৰ মূলান্ধ

ଅପର ଏ ସ୍ଵାଦକୁଦ୍ରକ ଏ ମରଳ ଦିଷ୍ଟ ଆଦଗତ ହଇଥା ଫହିଯୋଜେମ (ସେ ତଥାର) ଏହିେ ଦିଷ୍ଟରେ
ଆତିଲୀବାରୀ ଦୋରି ହୁଏ ବିଶେଷତଃ ସେ ଉତ୍କର୍ଷକେବି ନୀତେ କୌଣସିଲ୍ ଉତ୍କାର୍ଦ୍ଦିତ ତଥା କିନ୍ତୁ
ଏହି ପ୍ରକାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଶ୍ଵାନକାରୀ ମୀଳମଧ୍ୟ ଛି ଏବଂ ଯାହାପାଇଁଲୀର ମୁଖ୍ୟମ୍ କରେନ୍ତ ଆଦିକୁ
ହୁଏ ଡାହାତେ ମେହେ ଖାଲେ ପ୍ରକାଶପଦ୍ମ ଲାହୁ ଉତ୍କର୍ଷ କାର୍ଯ୍ୟକ ଛିତି ଫର୍ତ୍ତ ।

କିନ୍ତୁ ମେ ସାହା ହତ୍ତକ ଡକ୍ଟରଙ୍କେ ଯେ ଡକ୍ଟର ଆହୋର ନୟ ମେ ଦୀକ୍ଷାବୋଲମାର୍ଗେ ଏଇତର ନୀତ୍ୟ ସାବଧନର ଅନେକ ହତ୍ତ ଫର୍ମିଟ୍‌ପିଲେମ ବାଟେ ଲିଖ ଆହୋରମେ ନିଶ୍ଚାକ୍ରାନ୍ତ ବିଚ କହିବାକୁ ପ୍ରୋତ୍ସମ ନାହିଁ ଡିହାଂଡ କହିଯାଇଲେ ଯେ ଏ ଡକ୍ଟରଙ୍କେ ଅନ୍ୟନ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଭାବରେ ନହିଁ ନାହିଁ କାହାକୁ ହେବାର ପାଇଁ ନାହିଁ କାହାକୁ ହେବାର ପାଇଁ ।

ऐ हत्तर नाये व्यवहारेक ऐ दिलैट अनेक सूचना करियाजेह एवं अनेक सुन्धार दियाजेह नहा किंवित बाकोड मध्ये अनेक बाबेहे अप्रामाण वोई हय डाहार मरो रक्तप्रलिपि नमूनि द्यायेहा करि दिशेषतः तिनि कहियाजेह ये ये जीवित भक्तकोर नामे कोष आजे डाहारा अतिशीघ्र झाट्टासप्तर करते फ्रिंड डाक कोरप्तुहित जीवी दिलैट उद्दार्थ नमून बतते थगा पर डाति। अपर ये मनुस्त्र त

॥ ୧୩ ॥ ଏହି ଉଚ୍ଛ୍ଵାସେର ନିକଟେ ନିକଟ୍ଟବର୍ତ୍ତି ନାମେ ଏକ ଝାଁମ୍ବ
ଗୁହ୍ନି କ୍ଲୋଇଗଲନିକଟ୍ଟବର୍ତ୍ତାବେ ସ୍ଥିତି କରେ ଏହି ଗୁହ୍ନି ମାଂସଗୁହ୍ନି
ପଦାର୍ଥକ ଏବଂ ହୃଦ୍ଗିଣୀକାର ଏବଂ ତଙ୍କୁଦୁଗୁ ପୁରୋଦିଗେ ହେଲିତ
ହଇଯା ମୁତ୍ରପୁଣ୍ୟାଳୀର ମୂଳୀଶ ବ୍ୟାପିଯା ଥାକେ ଏହି ଗୁହ୍ନିର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀଶ
ଅତିଦୃଢ଼ ଏବଂ ଏକପୁର୍କାର ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ ସଂଚ ଦୁର୍ବୁଦ୍ୟ ନିର୍ମାଣକାରୀ ଅମେକ
ବୁଦ୍ଧଦେତେ ନିର୍ମିତ ବୋଧ ହୟ ଏହି ଦୁର୍ବୁଦ୍ୟ ଶ୍ଵରକୋଷେର ପାର୍ଶ୍ଵେ ହିତ
ଦଶ କିମ୍ବା ଛାମଶାବାର ଦିଯା ଶ୍ଵର ସେଇ କାରଣପୂର୍ଯୁକ୍ତ ପୁର୍ବିଷ୍ଠ ହୟ ସେଇ
କାରଣପୂର୍ଯୁକ୍ତ ସେଇ ସମୟେତେ ପୁର୍ବେପକ ପୁଣାଲୀଦ୍ଵାରା ମୁତ୍ରପୁଣ୍ୟାଳୀତେ
ପୁର୍ବିଷ୍ଠ ହୟ । ଅପର ଶବେତେ ଶ୍ଵରକୋଷର ଶ୍ଵର ଅତିପାତଳ ଏବଂ
ରଙ୍ଗ ଅତ୍ୟଦ ଅନୁମାନ ହୟ ସେ ଏହି ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ସଂଚତ ନିକଟ୍ଟବର୍ତ୍ତି
ନାମକ ମାଂସଗୁହ୍ନିହିଁତେ ଉତ୍ତପ୍ତ ହୟ ।

॥ ୧୪ ॥ ଗର୍ଭାଧାନବିଷୟେ କାର୍ଯ୍ୟମଞ୍ଜଳିକାରୁକ ଯେ ପୁରୁଷଙ୍କ ତାହା ଦୁଇ
ଅଗ୍ରଶିଖାବଦୀଶୀତେ କୃତ ଅର୍ଥାତ୍ ମଧୁକୋଷବଦୀଶ ଏବଂ ତୁଳପୁଣି

ରେତାଧାରକ ନାୟିର ସହିତ ଏବଂ ଏହିକୋଷେର ସହିତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟେ ମହାମୟେ ପଥ
ଆଗେ ଏବଂ ଯେ ତୀରିତେ ଏ ସହଦେଶକ ଏ ପ୍ରକାର ମହାମୟ ପଥ ଦେଖିଯାଇଲେ ତାହାତେ
ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନାୟିର ମାର୍ଗାତ୍ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆଗେଯ ପଥ ପାଇତେ ପାଇର ଏବଂ ଅନୁମାନ ହୟ ଏହି ପୁରୁଷର ପଥ
ପଞ୍ଚଭାଗିତେ ଏବଂ ଯେତେ ଆଭିତେ ବିଭିନ୍ନ ପଥକେନ୍ଦ୍ରିୟ ପୁରୁଷିର ନୟାନ୍ ହିଁତେ ପାଇର ।
ଅପର ଯେ ରେତାଧାରକ ନାୟିର ଅନ୍ତେ ବିଭିନ୍ନ କରନ କର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଶ୍ଵରକୋଷେତେ ବିଭିନ୍ନ କରନ କର୍ଯ୍ୟ
ଭାବମାନ । କିମ୍ବା କୁର୍ବା ପୁଣି ହୟ ଏବଂ ଶର୍ଣ୍ଣ ଆଭିତେ ଏବଂ କୋମେହ ଯଥମେତେ ଏହିରେ
ଆଧାରକ ନାୟିର ଅନୁ କରିବିଭାବରୀବେ ମାତ୍ର ତାହାତେ ତିଲି ଅନୁମାନ କରିଯାଇଲେ ଯେ
ଏ ପୁର୍ବେପକ ପୁରୁଷଙ୍କ ଅଭିରୀର ହୟ ।

ଅପର ଏ ସହଦେଶ ମୁତ୍ରପୁଣ୍ୟାଳୀର ମୂଳୀଶୀର ବିଷୟ କହିଯାଇଲେ ଯେ ମେ ଶର୍ଣ୍ଣାଈର
ଦିଶ ଯାଇକ୍ଷ ଶାପନାମେ ତିଲି କୋମ ଏକ ପୁରୁଷ ଦେମ ନାହିଁ ।

କାପାର୍ଥକାଣ୍ଶ । ଆହାର ମଧ୍ୟେ ମଦୁକୋଷବଦଳଶ ପୁରୁଷାଦେଇ ଅଧିକାଣ୍ଶ ହୁଯ ଜାନିବେଳ ତାହା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁତି ସନ୍ତନିବନ୍ଦପୁଣ୍ୟଲୀପ୍ରୟେତେ କୃତ ଏହି ପୁଣ୍ୟଲୀପ୍ରୟ ବହୁମଧୁକୋଷବଦଳଶତେ ମିର୍ଚିତ ଏବଂ ଏହି କୋଷେର ପରମ୍ପରା ଗମନାଗମନ ପଥ ଆଛେ । ଏହି ପୁଣ୍ୟଲୀପ୍ରୟ ଅତିଶ୍ୟ ବମ୍ବ ଏବଂ ବିଷାର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଅନୁପୁର୍ବପେ ଏକେର ସହିତ ତାମ୍ରେ ସମଗ୍ରି ପୁରୁଷ ତଦ୍ରୂପ ଏବଂ ତଦଧୋଦିଗେ ଖାଜର ସ୍ଥାନରୟ କୃତ ଆଛେ ଏ ସ୍ଥାନେର ମଧ୍ୟେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵାନ ରତ୍ନଭାବୀତେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵାନା ପେକଳା ବୁଝ ଯେ ଅଧିଷ୍ଠାନ ତାହା ମୁହଁପୁଣ୍ୟଲୀତେ ଏବଂ ତତ୍ତ୍ଵପ୍ରତିକା ପଦାର୍ଥଶତେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏହି ମଦୁକୋଷମଯ୍ୟାଶର୍ଯ୍ୟ ପୁରୁଷଙ୍କ ସନ୍ତନିବନ୍ଦତେ କେବଳ ବିଭିନ୍ନିକୃତ ଏବଂ ଏହି ତତ୍ତ୍ଵାରା ଏହି ପ୍ରତିକା ପୁଣ୍ୟଲୀପ ପରମପଥ ଆଛେ କିନ୍ତୁ ପରେ ଏହି ପୁଣ୍ୟଲୀପ୍ରୟ ଶାଖାର ଯାଙ୍କୁତି ହିଁଯା ଉତ୍ତରୋତ୍ତର କୁଦୁ ହୁଯ ଏବଂ ଏକ ପାର୍ଶ୍ଵ ବଜୁଣ ଶାଖାର ସହିତ ଏବଂ ଅନ୍ୟପାର୍ଶ୍ଵ ଉପଶାହିର ଅଧୋଶରେ ସହିତ ପୁରୁଷ ଅନୁଷ୍ଠାନିକାର୍ଯ୍ୟ ବନ୍ଦ ଥାକେ ।

॥ ୧୫ ॥ ପୁରୁଷଙ୍କେର ତତ୍ତ୍ଵପ୍ରତିକା ପଦାର୍ଥକାଣ୍ଶଶରେ ଅର୍ଥାତ୍ ମୁହଁପୁଣ୍ୟଲୀର ତତ୍ତ୍ଵପ୍ରତିକାଣ୍ଶରେ କୋନିବ ବ୍ୟାବଚେତ୍ତମକେରା ମୁହଁପୁଣ୍ୟଲୀ ତତ୍ତ୍ଵପ୍ରତିକା ପଦାର୍ଥକାଣ୍ଶମଙ୍ଗଳା କରିଯାଇଛେ । ଏହି ତତ୍ତ୍ଵପ୍ରତିକାଣ୍ଶ ମୁହଁପୁଣ୍ୟଲୀର କ୍ଲୋରନିକଟିବର୍ତ୍ତି ମାତ୍ରମନ୍ତ୍ରିତ ହିଁଲେ ପର ସବୀର ମଳଦ୍ଵାନେ ହୁଏ ପିଣ୍ଡାଙ୍କୁତି ହିଁଯା ପୁରୁଷଙ୍କ ଅଧିଷ୍ଠାନରେ ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ ତର୍କ ପାର୍ଶ୍ଵରେ ଆରହ ହିଁଯା ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ପାତଳ ହୁଯ ପରେ ତାବଞ୍ଚାତ୍ର ପୁଣ୍ୟଲୀବେଟରକରଣାନ୍ତର ଏକ ଅତିଶ୍ୟ ବିଷ୍ଣୁତାଣ୍ଶରପେ ଅନ୍ତ ହୁଯ ଏହି ବିଷ୍ଣୁତାଣ୍ଶର ବ୍ୟାବଚେତ୍ତମକେରା ପୁରୁଷଙ୍କ ମାତ୍ରମନ୍ତ୍ରିତ କରିଯାଇଛେ । ଏହି ମାତ୍ରମନ୍ତ୍ରିତ ଅତିଶ୍ୟ ଶିରାମର ଏବଂ ତିତ୍ତାମ

ନ୍ୟାୟ କୁଦୁରୁ ଚତୁରବଦ୍ଧଶେତେ ପରିପର୍ବ୍ର । ଅପରିଯେ ସ୍ଵଚ୍ଛମ୍ଭୂଗୁଣାଲୀର ଅହଂଗାର୍ଥ ବ୍ୟାପିଯା ଥାକେ ତାହା ଓଷଠେଟେନକାରିତୁଚେର ନ୍ୟାୟ ଏହି ପୁରୁଷାଙ୍ଗେର ମାଂସଗୁଡ଼ିତେ ଆଚହି ହିଁଯା ଥାକେ ।

॥ ୧୬ ॥ ପୁରୁଷାଙ୍ଗ ସର୍ବତ୍ର ସାମାନ୍ୟ ଚର୍ଚେତେ ବୈଷିତ କିନ୍ତୁ ତଦୁ ପଞ୍ଚାଂସଗୁଡ଼ାଂଶହିତେ ଜାତେ ଯେମନ ତେମନ ସର୍ବତ୍ର ପରାବୃତ୍ତ ହୁଯ ତାହାତେ ଯଥନ ପୁରୁଷାଙ୍ଗ ଶ୍ରୀଭାବେ ଥାକେ ତଥନ ତାହା ଶୋଭାଟାର ନ୍ୟାୟ ପୁରୁଷାଙ୍ଗକେ ଢାକିଯାଇଥେ ତାହାତେ ବ୍ୟବଚ୍ଛେଦକେରା ଏହି ଯୋଜା ଟାବଦ୍ୱାଶେର ମେଚୁତ୍ତାଂସଂଜ୍ଞା କରିଯାଇଛେ ।

॥ ୧୭ ॥ ଏହି ମେଚୁତ୍ତାଂଶ୍ଚାଳୀ ନାମେ ଏକ ବନ୍ଧନୀର୍ବାରୀ ପୁରୁଷାଙ୍ଗେର ମାଂସଗୁଡ଼ାଂଶେର ସହିତ ବନ୍ଧ ଏହି ମେଚୁତ୍ତାଂଶ୍ଚ କେବଳ ପୁରୁଷାଙ୍ଗେର ଚର୍ଚେର ଏବଂ ତଦୁପଚର୍ଚେର ବର୍ତ୍ତିତାଂଶ ଜାନିବେନ । ଅପରି ପୁରୁଷାଙ୍ଗେର ମାଂସଗୁଡ଼ାଂଶେର ମୂଲେ ଗନ୍ଧଜନକମାଂସଗୁଡ଼ି ନାମେ ଅନେକ କୁଦୁରୁ ବୁଦ୍ଧ ଦାକୃତି ବସାଗୁଡ଼ି ହିତି କରେ । ଏହି ଗୁଡ଼ି ଯେ ଦୂରବସ୍ତ ନିର୍ମାଣ କରେ ତାହାତେ ପୁରୁଷାଙ୍ଗେର ଅତ୍ୟନ୍ତବନୀଯ ସଭାବ ସୁରକ୍ଷିତ ହୁଯ ଏବଂ ମେଚୁତ୍ତଚେର ସର୍ବଶେତେ ଯେ ପୀଡ଼ା ଉପଗ୍ରହ ହୁଯ ତନ୍ତ୍ରିବାରକ ହୁଯ ।

॥ ୧୮ ॥ ଅପରି ମୂତ୍ରପୁଣ୍ୟାଲୀ ତାଂପଦାର୍ଥିକ୍ୟ ଜାନିବେନ ଏବଂ କ୍ଲୋମ ହିତେ ଆରହୀ ହିଁଯା ପୁରୁଷାଙ୍ଗେର ତାବଦୁଃଖିମାଂଶେ ଗତି କରେ । ଅପରି ଅନେକ କୁଦୁରୁ କୃପନାମାଂଶ ଏହି ମୂତ୍ରପୁଣ୍ୟାଲୀତେ ନିର୍ଗତି ହୁଯ ଏହାଂଶହିତେ ଏକ ପୁରୁଷ ବିର୍ଯ୍ୟାନ ଏହି ମୂତ୍ରପୁଣ୍ୟାଲୀତେ ନିତ୍ୟ ପୁରୁଷ ହୁଯ । ତତ୍ତ୍ଵ ମୂତ୍ରପୁଣ୍ୟାଲୀସ୍ମିଷ୍ଟକାରୀ ଏକ ପୁରୁଷ ଦ୍ୱାରା ଯୋଗାଦକ ଅନ୍ୟ ଦୂରୀ ମାଂସଗୁଡ଼ି ପୁରୁଷାଙ୍ଗେ ହିତି କରେ ଏହି ମାଂସଗୁଡ଼ିରୁ କୋପର ନାମେ ବ୍ୟବଚ୍ଛେଦକର୍ତ୍ତକ ପୁରୁଷରତଃ ଦୃଷ୍ଟପୁରୁଷ ଅନ୍ୟାନ୍ୟବ୍ୟବଚ୍ଛେଦ କେବଳ ତାହାରଦିଗେର କୋପରମଂଜ୍ଞା କରିଯାଇଛେ ଏବଂ କରିତରପେ

কার্যসন্ধাকে নিকটবর্তীমাংসগুচ্ছিনামক মাংসগুচ্ছিসমীপে অন্য এক মাংসগুচ্ছবিষয়েও লিভিনামক ব্যবচ্ছেদক রচনা করি যাচ্ছেন * ।

॥ ১১ ॥ অপর ঐ মূত্রপুরালী ক্লোমের গলাংশে আরঙ্গা হয় তাহাতে ক্লোমহইতে মূত্র নির্গত হয় এবং শুক্রকোষহইতে নির্গত শুক্র ঐ পথদিয়া নির্গত হয়। অপর ঐ পুরালী পুরোগতঃ উপস্থের অধৈদিগে গতি করিয়া পরে পুরোদিগে যায় তাহাতে ঐ পুরালী দ্বিত্তীকার হইয়া ক্লোমহইতে পুরুষাঙ্গে পুরোশ করে ।

॥ ১০ ॥ পুরুষাঙ্গে মাংসপেশীযুগ্মাত্ম জানিবেন পথগতঃ দণ্ডায়মানকারি মাংসপেশীত্বয় এবং উপকারিমাংসপেশীত্বয় এবং অনুপত্তিগামি মাংসপেশীত্বয় ঐ মাংসপেশী রক্তকে উত্তুরুক্তপুরাহক নাড়িহইতে পুরুষাঙ্গহ মধুকোষবদংশের পুরোদিগে চালন করে। কথিত মাংসপেশীত্বয়ের মধ্যে পুরুষাঙ্গ মাংসপেশী বঞ্চিণ্টিকাংশে উৎপন্ন হয় এবং পুরুষাঙ্গের মধুকোষবদংশে অন্ত পায় অপর উপকারি নামে মাংসপেশীত্বয় বলয়েতে উৎপন্ন হয় এবং অনুমান হয় যে তাহারদের পুরোশস্ত্ব মেতে তাহারা মূত্রপুরালীর মূলসংমিলন করে অপর ধ্যানপুরুষগামি মাংসপেশীত্বয় মূত্রপুরালীবিস্তারকরণারা শুক্রের পাশ সুগম করে ।

* হেনের সাথে ব্যবচ্ছেদক এবং সর্বাধিক ব্যবচ্ছেদক কাহিয়াজেন যে সকল শব্দেক ঐ সামগ্রজ্ব দৃঢ় নয় তাহাতে অনুযান হয় যে সেই সামগ্রজ্ব সকল সম্মত ক্ষেত্রে ক্ষিতি হয়ে থাকে ।

॥ ୨୧ ॥ ପୁରସ୍କାରେ ରଜପୁରୀହଙ୍କ ନାଡ଼ୀ କଟିଦେଶ ବ୍ୟକ୍ତ ରଜପୁରୀହଙ୍କ ନାଡ଼ୀରେ ହିତ ପୂରସ୍କାର ଉପରେ ହୁଏ ତାହାରଦେର ମଧ୍ୟେ କତକଷ୍ଟଳିନ ରଜପୁରୀହଙ୍କ ନାଡ଼ୀ ପୁରସ୍କାରେ ମଧୁକୋଷବଦ୍ୟଶେର ମଧ୍ୟେ ଏବଂ ତୁଳପ୍ରତିକାବଦ୍ୟଶେର ମଧ୍ୟେ ଆହାରି ମୁଖ୍ୟ ହିଇଥା ଅନ୍ତ ପାଇଁ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କତକଷ୍ଟଳି ରଜପୁରୀହଙ୍କ ନାଡ଼ୀ ରଜାବାହଙ୍କ ନାଡ଼ୀ ହିଯା ଅନ୍ତ ପାଇଁ । ଏ ରଜାବାହଙ୍କ ନାଡ଼ୀରାମା ଶେଷେ ପୁରସ୍କାରପୁରୁଷଦେଶର ବୃଦ୍ଧରଜାବାହଙ୍କ ନାଡ଼ୀ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କତକଷ୍ଟଳି କୁନ୍ତୁ ନାଡ଼ୀ କୁନ୍ତା ହୁଏ ଏ ନାଡ଼ୀସମୟ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରଜପୁରୀହଙ୍କ ନାଡ଼ୀର ମାଯା ସ୍ଵାବହିତ ଜାଲିବେଳ ।

॥ ୨୨ ॥ ଅପର ପୁରସ୍କାରେ ଶିରାମଣ ଅତିଶ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତ ଏବଂ ବ୍ୟକ୍ତ ସଂଖ୍ୟକ ତାହାର କଟିଦେଶର ବ୍ୟକ୍ତିରାହିତେ ଉପରେ ହୁଏ ଏବଂ ରଜପୁରୀହଙ୍କ ନାଡ଼ାନୁଛୀ ହିଯା ପୁରସ୍କାରେ ଗତି କରେ ।

॥ ୨୩ ॥ ପୁରସ୍କାରେ ପୁରସ୍କରଣ ଅନ୍ତ ସ୍ଵାବହିତରେ ଦେଇ ବା ବହାନୁ ମାରେ ନିର୍ଣ୍ଣାତ ହିଯାଛେ ଅତଏବ ଏଥିନ ଶ୍ରୀ ଅଭିଗମନ ବିଷୟେ ପୁରସ୍କାର କିମ୍ବା ଦୃଢ଼ ପୁଣ୍ୟ ହୁଏ ଏବଂ କିମ୍ବା ବିହୃତ ହୁଏ ତାହା ସ୍ଵାଧ୍ୟା କରି ।

॥ ୨୪ ॥ ଇହାର ପୂର୍ବେ କଥିତ ହିଯାଛେ ଯେ ପୁରସ୍କାର ତୁଳପ୍ରତିକାବଦ୍ୟ ଏବଂ ମଧୁକୋଷବଦ୍ୟ ଏବଂ ଅତିଶ୍ୟ ନାଡ଼ୀମହ ଏବଂ ଶିରାମଯ ଏବଂ ନାନାପୁକାର କ୍ରୀଡ଼ାକାରକମାବଦ୍ୟଶେର ବିଶିଷ୍ଟ । ଅପର ପୁରସ୍କାରେ ରଜ କୁନ୍ତୁ ରଜପୁରୀହଙ୍କ ନାଡ଼ୀର ଶାଖା ଦିଲ୍ଲୀ ପୁରସ୍କାରର ମଧୁକୋଷ ବଦ୍ୟଶେର ପୁର୍ବକାରୀ କୋଷେ ନିତ୍ୟ ପ୍ରାବେଶ କରେ ଏବଂ ସେ ସମୟେ ପୁରସ୍କାରେ ମଧୁକୋଷବଦ୍ୟଶେ ଏବଂ ତୁଳପ୍ରତିକାବଦ୍ୟଶେ ଶୁଭଭାବେ ଥାକେ ତଥାନ ଏ ରଜ ରଜାବାହଙ୍କ ନାଡ଼ୀ ଦିଲ୍ଲୀ ପରାବ୍ରତ ହୁଏ କିନ୍ତୁ ସମ୍ମାନ ଶିରାମ

କୋଣ ପ୍ରାବିଲ୍ଲକପୁଷ୍ଟ ଯରିଯି ଏହି ସ୍ଥାନେ କଥନେ ବହ ପୁଯୋଜନ ନାହିଁ
ତେପ୍ରାବର୍ତ୍ତକପୁଷ୍ଟ ମନ୍ତ୍ରାୟମାନକାରି ମାଂସପେଶୀ ଏବଂ ପ୍ରକ୍ରିଯେ
ପକ ମାଂସପେଶୀ ଏବଂ ଗ୍ରେହୋନ୍ତୋଳକ ମାଂସପେଶୀ ସଙ୍କୁଚିତ ହୟ
ତଥାନ ରକ୍ତାବାହକ ନାଡ଼ୀମୟନ୍ତ୍ର ସଂମର୍ଦ୍ଦିତ ହୟ ତାହାତେ ଏହି ରକ୍ତାବାହକ
ମନ୍ତ୍ରାବାହିର ମଧ୍ୟ ଦିଯାଇ ରକ୍ତର ଗତି ଏହି ମତ ଅତିଶ୍ୟ ନିବାରିତ ହୟ ସେ
ତେପ୍ରାବିଲ୍ଲକପୁଷ୍ଟ ଅଧିକ ଏକତ୍ର ହୟ ତାହାତେ ପ୍ରକ୍ରିଯାଙ୍କ କ୍ରମେ
ବର୍ଣ୍ଣିତ ହେଉଥାଏ ଉପରେ ପ୍ରୁତି ଆକର୍ଷିତ ହୟ ତାହାତେ ରକ୍ତାବାହକ ବ୍ୟାହ
ରାଜୀ ସଂମର୍ଦ୍ଦିତରେ ନାହିଁ ପ୍ରକ୍ରିଯାଙ୍କ ସମ୍ମର୍ଗରପେ ବିସ୍ତୃତ ହୟ ପରେ
ସେଇ କାରଣପୁଷ୍ଟ ପ୍ରକ୍ରିଯାଙ୍କ ପୁରୁଷତଃ ବିସ୍ତୃତ ହୟ ତାହା ଅନ୍ତର ହେଲେ
ପ୍ରକ୍ରିଯାଙ୍କ ପୁନର୍ବାର ଶୁଭଭାବ ଧାରଣ କରେ ।

—୨—

ଏକାନ୍ଦଶ୍ଚାଧିକଶତତମ ପ୍ରକରଣ ।

॥ ହିତୀଯ ପଢ଼ ॥ ଯୋନିଵିଷୟକ ନିର୍ମଳ ॥

॥ ୧ ॥ ବ୍ୟବଚେତ୍ନଦ୍ୱାରେ ବ୍ୟବଚେତ୍ନକେରା ଶ୍ରୀକୃତେ ଭାଗୀରଥ କରିଯା
ନିର୍ଗୟ କରିଯାଛେନ ଅର୍ଥାତ୍ ବହିଃ ଏବଂ ଅନ୍ତରୁ । ପୁରୁଷ ଭାଗେତେ ବାବ
ଚେତ୍ନକେରା ପଞ୍ଚାଙ୍ଗ ନିର୍ଗୟ କରିଯାଛେନ ବିଶେଷତଃ ଜୟନ ଏବଂ ଯୋନି
ପାର୍ଶ୍ଵ ଏବଂ ପ୍ରହାରଗମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତ୍ୟାଶ ଏବଂ ଯୋନିଲିଙ୍ଗ ଏବଂ ଯୋନିତ
ଭାଜ ଏବଂ କୁଦ୍ରଜମ୍ବାକୁତିପ୍ରତିକା ହିତୀଯତଃ ଶୈଷଭାଗେ ଜଗାୟପାଦ
ଏବଂ ଜଗାୟ ନିର୍ଗୟ କରିଯାଛେ ।

॥ ୨ ॥ ଜୟନାମକ ଅଂଶ ଉପମାହିର ଉର୍ବଭାଗେ ହିତି କରେ ଏହି
ଅଂଶ ବସାଧାରିତ୍ବଧ୍ୟ ନିର୍ମିତ ତାହାତେ ସେ ଅଂଶ ଅତିକୋମଳ
ଏବଂ ଉକ୍ତିକୃତ । ଅପର ଜୟନ ମେଇ ହାନାବଧି ଭାଗମୟ ହୁଏହା

ସମଲାଙ୍ଗେର ପୁତି ଗତି କରେ ଏହି ଦୁଇ ପାର୍ଶ୍ଵର ବ୍ୟବଚେଦକେର ଯୋନିପାର୍ଥ ସଂଜ୍ଞା କରିଯାଛେ । ଅପର ପ୍ରତ୍ୟଭଗମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତ୍ୟଃଶେତେ ଯୋନି ପ୍ରତ୍ୟ ହିତେ ବିଭିନ୍ନିକୃତା ହୁଏ ତାହାତେ ଭଗାଧଃକୋଣ କୃତ ହୁଏ । ଅପର ଏ ଭଗପ୍ରତ୍ୟଭଗମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତ୍ୟଃଶେ ଭଗାଧଃକୋଣାବସି ପ୍ରତ୍ୟାହାରପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖାଇଲୁ ପୁଣ୍ୟ ହାନି ବ୍ୟାପିଯା ଥାକେ ଏବଂ ଅତିରିକ୍ତ କ୍ରିକପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗତି କରେ ।

॥ ୩ ॥ ଅପର ଯୋନିପାର୍ଥ ଭିନ୍ନକରନାଲ୍ଲତର ବୃକ୍ଷସିତା ନାମେ ଏକ ହାନି ଦେଖା ଯାଏ ଏ ସିତାର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵାଂଶେ ଯୋନିଲିଙ୍କ ଦେଖା ଯାଏ ଏ ଯୋନି ଲିଙ୍କ ବର୍ତ୍ତୁଳାକୃତି ଏବଂ ତୁଳ ପ୍ରତିକାପଦାର୍ଥକ ଏବଂ ପୁରୁଷବନ୍ଦ କିନ୍ତୁ କୁନ୍ତୁ ଏବଂ ଛିନ୍ଦରହିତ ଏ ଯୋନିଲିଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣାହିପ୍ରତିକାହିତେ ନିର୍ଗତ ହାତୁକୋଷବନ୍ଦଶ୍ଵର୍ୟରେ କୃତ ହୁଏ ଏହି ଯୋନିଲିଙ୍କରେ ମାଠୁମଧ୍ୟେ ଯୁଗ୍ମ୍ୟ ହାନି କିମ୍ବା ବିଶେଷତଃ ଯୋନିଲିଙ୍କରେ ଭାଲକ ମାଠୁମଧ୍ୟେ ଯୁଗ୍ମ୍ୟ ଏବଂ ଜରାୟୁପଥସନ୍ଧର୍ବକ ମାଠୁମଧ୍ୟେ ପରେ ଏ ଯୋନିଲିଙ୍କ ତାଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣାହାର ଆଚରଣ ମାଠୁମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ତ ପାର । ଅପର ଏ ବୃକ୍ଷ ସିତାର ଅହଃ ହାନେ ଉତ୍ସମାର୍ଥୀ ଯୋନ୍ୟନ୍ତର୍ଭାଜ ଦେଖା ଯାଏ ଏ ଯୋନ୍ୟନ୍ତର୍ଭାଜ ଭାବ ପଦାର୍ଥକ ଏବଂ ତୁଳପ୍ରତିକାବନ୍ଦ ତାହାରୀ ଦୁଇ ମନ୍ଥ୍ୟରୁ ଏ ଭାଜହାର ପୁମବସମର୍ଯ୍ୟ ଅତିସାହାଯ କରେ ଯେହେତୁକ ବାଲକନିର୍ଗତମର୍ଯ୍ୟେ ଏ ଭାଜହାର ଜରାୟୁପଥ ବର୍କିତ ହୁଏ । ଏହି ଭାଜହାର ମଧ୍ୟରେ ଏହି ଏ ବୃକ୍ଷ ସିତାର ମଧ୍ୟରେ ଜରାୟୁପଥର ଅର୍ଥାଂ ବହିର୍ଭାର ଅନେକ ଭାଜେତେ ମଙ୍ଗୁଚିତ ହିଇଯା ବନ୍ଧଭାବେ ଦେଖା ଯାଏ । ଅପର ଏ ହାନୋର୍ଦ୍ଦେ ଏକାଙ୍ଗୁଲପୁଣ୍ୟ ଏବଂ ଯୋନିଲିଙ୍କର ଅଧ ଏକାଙ୍ଗୁଲପୁଣ୍ୟ ହାନେ ମୁତ୍ରପୁଣ୍ୟାଳୀଦାର ଦେଖା ଯାଏ ଏ ପୁଣ୍ୟାଳୀ ପୁରୁଷାଙ୍ଗେର ମୁତ୍ରପୁଣ୍ୟାଳୀ

হইতে কিঞ্চিত্তুল এবং অতিখর্ব এবং অরোধে কিঞ্চিদুচ্চী
কৃত তাহাতে মূত্রনিঃক্ষেপকান্ত অত্যনায়াসে পুরেশ হয়।

॥ ৪ ॥ অপর জ্যায়ুপথবিহীন অঙ্গসারে চতুর্নিংগ অনেক
স্তুপদার্থক ক্ষুদ্র অস্তুফলাকৃতি তাঁরেতে বেষ্টিত এ সকল ভাঁজ
বালককালেতে জ্যায়ুপথ ব্যববাধক নাই এক কৃচর আবশ্যিকান্শ
জানিবেন। এ জ্যায়ুপথবিহীনকৃত্য যদি শ্বতুসংয়ে থাকে তবে
শ্বতুনির্গত হওয়ার পুরু ছিদ্রও থাকে কিন্তু কোনোই লোকেতে
তাহা একেবারে বন্ধভাবে পাওয়া গিয়াছে।

॥ ৫ ॥ জ্যায়ুপথ মূত্রপুণালীর এবং সরলান্ত্রের মধ্যস্থানে হিত
তাহা স্তুপদার্থক্তোবিহু এবং বহিরংশে এক তুলপ্তিকা পদা
র্থকান্শেতে এবং নাড়ীময়ান্শেতে বেষ্টিত এবং তদ্বার বলয়েতে
আচ্ছা ভাবে থাকে এ জ্যায়ুপথ জ্যায়ুভাবের উদ্বান্শে একাঙ্গল
পুমানস্থানে অত পায় এবং কুমার্য্যপেক্ষা পুত্রবতীতে পুশ্পত এবং
খর্ব হয়।

॥ ৬ ॥ এ সকল যোন্যান্শ রক্তব্যাড়িতে এবং শিরাতে পরি
পূর্ণ। অপর যোন্যস্তৰ্ত্ত্বার্থ অতিশয় দসাপদার্থক বুদ্ধ
দেতে পরিপূর্ণ এ বুদ্ধসমস্ত জ্যায়ুপথান্তঃপার্শ্ববিনুক্তকারী এক
পুকার নির্যান নিত্যপুকুর করে এবং পুকুরেতে মূত্রপুণালী পেমন
এত পুকার নির্যানস্থানী মূত্রর কটুতাহইতে সুরক্ষিতা হয় এবং
নিম্নভাবে থাকে তেমন ভ্রীলোকের মূত্রপুণালী এক পুকার নির্যান
স্থানা সুরক্ষিতা জানিবেন।

॥ ৭ ॥ অপর জ্যায়ু এক শূন্যকোবিহু জানিবেন সে উদ্যাধে
দেশে ক্লোমের এবং সরলান্ত্রের মধ্যস্থানে হিতি করে এ জ্যায়ু ঘে

ବାଲକେର ପୁଥମାବୟବକୃତ ହୁଏ ଏବଂ ବାଲକେର ଜ୍ଞାପଯୁକ୍ତ ତାବଦଂଶ
ଯାବଂ ମୟୁଗ୍ର ନା ହୁଏ ତାବଂ ତୁଳକାର୍ଯ୍ୟମଙ୍ଗାଦମେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ ।

॥ ୮ ॥ ଅପର ଜରାୟୁ ଶୂନ୍ୟବହ୍ନୀ ନାଚିମାକୃତି କିନ୍ତୁ କିଞ୍ଚି
କେପୁଟୀ ଏବଂ ତାହାର ମୂଳ ଅର୍ଥାତ୍ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵାଶ ଉଦ୍ଦରପୁତି ନତ ହୁଏ ଏବଂ
ତୁଳକ ଜରାୟୁମଧେତେ ବେତ୍ତିତଭାବେ ହିତି କରେ । ଏ ଜରାୟୁର ମୁଖ
କିଞ୍ଚିଦୁଚୀକୃତ ଏବଂ ମୀତାକୃତପୁଯୁକ୍ତ ସ୍ୱରଚ୍ଛଦକେରା ତାହାର ମୀତା
ମୁଖସଂଜ୍ଞୀ କରିଯାଇଛେ ।

॥ ୯ ॥ ଜରାୟୁର ଗାତ୍ରାଂଶ ଅତିଶ୍ଵଳ ଏବଂ ଅନୁମାନ ହୁଏ ଯେ
ତାହା ଅନେକ ମାଂସପୋଣୀବଦଂଶେତେ ଏବଂ ଅନେକ ଶୁଦ୍ଧ ବନ୍ଧନୀ
ବଦଂଶେତ ଏବଂ ଅନେକ ଶିରାଶାଖାବଦଂଶେତେ ଏବଂ ଅନେକ ମେଦଧୂ
ମାଢ଼ିତେ ଏବଂ ଅମଂଖ୍ୟକ ରତ୍ନପୁରୀଙ୍କ ଏବଂ ରତ୍ନବାହିକନାଢ଼ିତେ କୃତ
ତାହାର ମଧ୍ୟ ଏ ଜରାୟୁର ଶିରାସମ୍ମତ ପଞ୍ଚକାଭ୍ୟାସଶିରାତେ ଉପର ହୁଏ
ଆଏ ତଦୁତପୁରୀଙ୍କ ନାଡ଼ି ଏବଂ ରତ୍ନବାହିକ ନାଡ଼ିମମ୍ମତ ଉଦ୍ଦରାଧୋଦେ
ଶହ ନାଡ଼ିହିଇତେ ଏବଂ ରେତଃପୁରୀଙ୍କ ନାଡ଼ିହିଇତେ ଉପର ହୁଏ ।
ଅପର ଯେ ତୁ ଏ ଜରାୟୁର ଗଲାଂଶମଧ୍ୟ ବ୍ୟାପିଯା ଥାକେ ମେ ଜରାୟୁ
ମଧ୍ୟାନ୍ତଃଶ୍ଵର ସ୍ଵର୍ଗତାଂଶ ଜାନିବେଳ କିନ୍ତୁ ଜରାୟୁର ହିଂଗାର୍ଥ ଭଗସର
ଲାକ୍ଷମ୍ୟବର୍ତ୍ତାଂଶେତ ଆବୃତ ଥାକେ ଏ ଅଂଶ ଉର୍ଦ୍ଦ୍ଵଗତି କରଣାନ୍ତର
ସମ୍ବାନ୍ଧପୁତି ଆଧୋଗମନ କରେ । ଏ ତାଙ୍କ ବରଲାକ୍ଷମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତାଂଶ
ଅନ୍ତିକରଣାନ୍ତର ଜରାୟୁପାର୍ଶ୍ଵାଂଶାବଧି ବର୍ତ୍ତାଂଶଗାର୍ହ ପୁତି
ଗତି ବିବେ ତାହାତେ ଜରାୟୁ ବନ୍ତିର ମହିତ ଦୃଢ଼ରପେ ବର୍ତ୍ତପୁଯୁକ୍ତ ବାବ
ଚେଦକେରା ତାହାର ଜରାୟୁ ପୁଣ୍ସମ୍ବନ୍ଧନୀମଂଜ୍ଞା କରିଯାଇଛେ । ଏ ବନ୍ଦ
ନୀତେ ଜରାୟୁ କେବଳ ମିର୍ତ୍ତର କରେ ନା କିନ୍ତୁ ତଦ୍ବାରା ଶିରା ଏବଂ ରତ୍ନ
ମୂରାଡ଼ି ମକଳ ଜରାୟୁତେ ଗତି କରେ ।

॥ ୧୦ ॥ ଅପର ଜରାୟସ୍ତ ଗୋଲାକ୍ତି ବନ୍ଧନି ଜାରାୟମୁଲାଂଶ୍ଚ ହିତେ ଉଥପନ୍ନା ହଇଯା ପୁଣ୍ୟବନ୍ଧନଗୁର୍ବନ୍ଧମଧ୍ୟଭାବ ଦିଯା । ଗତି କରନାନ୍ତର ଉଦୟର୍ଥ ବଲଯମଧ୍ୟ ଦିଯା । ଅଧୋଗମମ କରେ ପରି ଜଗନ୍ନାଥେ ଅନ୍ତ ପାଇ ଏ ବନ୍ଧନି ଅତିଶ୍ୟ ଶିରାମଧ୍ୟ । ଅପର ଏ ଗୋଲ ବନ୍ଧନିପୁଣ୍ୟକ୍ତ ଏବଂ ପୁଣ୍ୟବନ୍ଧନିପୁଣ୍ୟକ୍ତ କୁମାର୍ଯ୍ୟବନ୍ଧାୟ ଜରାୟ ଉର୍ଦ୍ଦ୍ଵ ଦିଗେ ଏବଂ ଅଧୋଦିଗେ କେବଳ ଏକାଙ୍ଗୁଲପୁଣ୍ୟାନ ଚାଲିତ ହିତେ ପାରେ କିନ୍ତୁ ଗର୍ବଧାନମଯେ ସେଇ ବନ୍ଧନି ସକଳ ଅତିଶ୍ୟ ବିଷ୍ଟାରମର୍ତ୍ତ୍ୟ ହୁଯ ଏବଂ ପୁସବେର ପରେ ଅତିଶୀଘ୍ରପୂର୍ବାବହ୍ୟା ଧାରଣ କରେ ।

॥ ୧୧ ॥ ଜରାୟର ଏକଇ ପାର୍ଶ୍ଵେ ତମ୍ଭୁଲାନ୍ତଙ୍କୋଣମରୀପେ ଅତିକ୍ଷୁଦ୍ର ଛିନ୍ଦୁର୍ବୟ ଦେଖା ଯାଇ ଏ ଛିନ୍ଦେର ବ୍ୟବଚେତ୍ନକେରା ଫାଲୋପିଯ୍ସ୍ ପୁଣାଲୀ ସଂଜ୍ଞା କରିଯାଇଛେ । ଏ ପୁଣାଲୀର୍ବୟ ଜରାୟପାର୍ବତୀଶମଧ୍ୟ ଦିଯା ଏବଂ ପୁଣ୍ୟନାମକ ବନ୍ଧନିର ଅନୁଗାମୀ ହଇଯା ବନ୍ଧିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗତି କରେ ପରେ ସେଇ ହାନିହିତେ ପରାବୃତ ହଇଯା ପୁଣ୍ୟବନ୍ଧନିର ଉପର ଦିଯା ତଥା ପୁଣାଲୀର ଅଙ୍ଗୁଲିପୁଣ୍ୟାନ୍ତଙ୍କ ଡିଗ୍ରେର ନିକଟେ ବନ୍ଧିଦେଶମଧ୍ୟେ ଲୁଣ୍ଠନଭାବେ ଥାକେ । ଦର୍ଶନେତେ ଏ ପୁଣାଲୀର ଅଗୁଭାଗ ଆତ୍ୟସମାନ ତାହାତେ ବ୍ୟବଚେତ୍ନକେରା ତାହାରଦିଗେର ଆଁଚଳା କିମ୍ବା ଶୃତାନ୍ତଃଶ ସଂଜ୍ଞା କରିଯାଇଛେ ଏ ଫାଲୋପିଯ୍ସନାମକ ପୁଣାଲୀର୍ବୟ ଅଙ୍ଗୁଲିତ୍ୟ କିମ୍ବା ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଶ ଦୀର୍ଘ ତାହାରଦିଗେର ଛିନ୍ଦୁ ପୁରୁଷତଃ ଅତିକ୍ଷୁଦ୍ର ଆଁଚଳାର ନିକଟିବର୍ତ୍ତିହାନେ ତୁରୀବିଶ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ପୁଣ୍ୟ ହୁଯ ।

॥ ୧୨ ॥ ଏ ଫାଲୋପିଯ୍ସନାମକ ପୁଣାଲୀର ଆଁଚଳାମରୀପେ ଜରାୟ ଯୁହିତେ ଅଙ୍ଗୁଲିପୁଣ୍ୟାନ ଦୂରହାନେ ଡିମ୍ବାକାରଦୟ ଦେଖା ଯାଇ ଏ କିମ୍ବା ଦୟ ପୁରୁଷେର ମୁକ୍ତଗୁର୍ବନ୍ଧପେନ୍କା ଆର୍ଦ୍ରପୁଣ୍ୟାନ କୁଦ୍ର ଏ ଡିମ୍ବଦୟ ଡଗଦର ଲାଙ୍ଘମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତଃଶହିତେ ଉଥପନ୍ନ ଏକହିଚାତେ ଆବୃତ ହଇଯା ବନ୍ଧି

ମଧ୍ୟେ ଶୁଦ୍ଧଭାବେ ଲୃଷ୍ଟିତ ଥାକେ । ଏ ଡିହାକୃତିହାର ଡିହାରାର ହୟ ମେ ଡିହାରାରହଙ୍ଗ କିହିଛେପୃତ୍ତ । ଏବଂ କୋଣବିଶିଷ୍ଟ ଏବଂ ମର୍ମନେ ତଳ୍ଳ ନାହିଁ । ଏବଂ ବୁଦ୍ଧବଦହୁତତେ ନିର୍ମିତ ତାହାତେ ଅନେକ କୁଦୁ ବୁଦ୍ଧମେଖା ଥାଇଁ ଏବଂ ଏ ବୁଦ୍ଧ ସମ୍ପତ୍ତ ସଂଯୟମେଦେତେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଥାକେ । ଏ ବୁଦ୍ଧର ସଂଖ୍ୟା ମକଳ ତ୍ରୀଲୋକେ ମମାନ ନୟ କିନ୍ତୁ ପ୍ରାୟ ମର୍ଦ୍ଦା ଏବଂ ଡିହାରାରେତେ ଜ୍ଞାନଶାଖିକୁଣ୍ଠାଖ୍ୟା ଥାକେ । ଅପର ଯୂର୍ତ୍ତି ତ୍ରୀତେ ଏ ବୁଦ୍ଧମର୍ତ୍ତ ଅତିଶ୍ୟ ମୂରିତରପେ ଲୃଷ୍ଟ ହୟ ଏ ବୁଦ୍ଧର ଏକେର ମଧ୍ୟେ ଏକ ପୁକାର ହରିଷର୍ଣ୍ଣ ସଂଯୟବନ୍ତ ନିର୍ମିତ ହଇଯା ଉତ୍ତରୋତ୍ତମ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ । ପରେ ଗର୍ଭାନୁନୁମଧ୍ୟେ ଅନୁଭାନ ହୟ ଯେ ଏ ଡିହାରାରହ ପରିପକ୍ଵ ବୁଦ୍ଧ ପୁକୁବେର କରେତେ ପ୍ରାବର୍ତ୍ତକ ପ୍ରାପ୍ତ ହଇଯା ତଥବୁଦ୍ଧିତେ ଏକ କୁଦୁଡ଼ିହ ନିର୍ଗତାନ୍ତର କାଳୋପିଯନ୍ତ୍ର ନାମେ ପୁଗାଳୀତେ ପୁକିଷ୍ଟ ହୟ । ପରେ କୋରୋଇ ଜୀବିତେ ଏ ନିର୍ଗମହାବେ ହରିଷର୍ଣ୍ଣ ଏକ ପୁକାର ବନ୍ତ କୃତ ହୟ ଏ ବନ୍ତର ବ୍ୟବଚ୍ଛେଦକେରା ଆଚାଳ-ଜ୍ଞା କରିଯାଇଛେ । ଅପର ଇହା ଅତିପୁରୁଷ ଯେ ଏ ଡିହାରାରେ ମଧ୍ୟେ ଯତ ଛିନ୍ବବୁଦ୍ଧ ମେଖା ହାଯ ତଥା ନୁଦ୍ରାନୁନ୍ଦାରେ ତ୍ରୀ ଲୋକେର ଗର୍ବ ନିକର୍ଷ ହଇଯାଇଁ ଜାନିବେ ।

—०—

ଜ୍ଞାନଶାଖିକ୍ଷତତମ ପୁକରଣ ।

॥ ୧ ॥ ଅନୁଷ୍ୟ ମର୍ଦ୍ଦା ଜାନାଭିଲାବୀ ତାହାତେ ଅନୁଷ୍ୟ ସ୍ଵଭାବତଃ
ବ୍ୟପୁରୁଷମୋହପରବିଷୟେ ଜାତହୁନେ ଚେଷ୍ଟା କରିଯା ଆସିଯାଇଛେ ଅତଥିବ
ଅନୁଷ୍ୟେର ଉତ୍ପତ୍ତିବିଷୟେ ପୁଜେରା ମର୍ଦ୍ଦା ବହ ଅନ୍ଧେଷଣ କରିଯାଇଛେ

কিন্তু তৎজান পুঁপার্থে পুরুষির অতিসুস্কৃত আৰ্থ আছেয়ণকৰণ
সময়ে ঐ পুজেয়া অতিশীঘ্ৰ হতজান হন তাহাতে তঁহারা বাস্তু
কুৱণহইতে কোনো এক পুকার অনুভৱ কৰিয়া কোঠা এক বৰ্ষৰ
দেন কিন্তু বাস্তুৰ তঁহারা তৰিষয়ে জাতহওনে অসমৰ্থ হইয়াছেন।
গৰ্বাধানবিষয়ে পুঁচীৰপুজেয়া যাহাৎ বচনা কৰিয়াছেন তাহার
মধ্যে ইহা অতিসুরোধগম্য বিশেষতঃ তঁহারা অনুমান কৰিয়াছি
লেন যে পুরুষের উক্তেতে কেবল বালক নিৰ্মিত হয় এবং স্তৰী জৱা
যুতে কৰিয়া দে বালককে পুতিগালন কৰে কিন্তু নে যাহা হউক
কিছুপৱে ঐ মত লুপ্ত হইয়। গৰ্বাধানবিষয়ে পূজাবাপেজা স্তৰীৰ
অতিপুঁয়োজন ইহা অনুমান কৰিয়াছিলেন।

॥ ১ ॥ ঐ মতেতে গুৱাতৰ ব্যবচ্ছেদকেৱা অনুমান কৰিয়াছি
লেন যে স্তৰীৰ এবং পুরুষের উক্ত এই দুই মিশ্রিত হওনৰেতে এবং
জৱাযুমধ্যে তাহার কোনো এক পুকার অন্তৰাবস্থারেতে বালক
পুঁয়মতঃ নিৰ্মিত হয় কিন্তু মৌলিক শালাবধি সম্মুশলকশাল
মধ্যে স্তৰীৰ ডিস্বাধারেতে অনেক ক্ষুদ্র বৃহুদ্র পুঁয়মতঃ দৃষ্ট হই
যাচিল এবং জ্ঞান কথানুজৱাযুভিয় উদ্বোধনে এবং কালোপিয়দ্র
পুণালীকৃত পাওয়াগিয়াছিল তাহাতে ব্যবচ্ছেদক কথিত মত
ছয়েতে ন্তৰ এক মত হাপনে বাঙ্গা কৰিলেন বিশেষতঃ তঁহারা
অনুমান কৰিলেন যে স্তৰীতে হিত ঐ ডিস্বাধার মুক্তাফলেৱ ঘোষণা
ন্যায় অনেক বৃহুদেতে পৱিগুৰ্ব এবং । একই বৃহুদ্র বৰ্তেৱ
বাবা ডিস্বাধারেতে সংলগ্ন তাহাতে সে একই বৃহুদ্র কোনো
হিসাপুঁঃ না হইয়। এবং ব্রহ্মধ্যন্তিত রসেৱ হানিব্যতিৱিজ্ঞ

ଅନାହାମେ ଅମ୍ୟ ୧ ବୁଦ୍ଧହିତେ ବିଭିନ୍ନିକୃତ ହଇଯା ପ୍ରକିଞ୍ଚ ହିତେ
ପାରେ । ଅପର ଏ ସ୍ୟବଚେଦକେରା ଆରତ କହିଲେନ ଯେ ଏ ଏହି
ଶୁଦ୍ଧେତ କ୍ରିତକୁ କିନ୍ତୁ ସର୍ବିଷ୍ଟଶେତେ ସଜ୍ଜ ଏହି ସତତ ଜୀବୀ
ହିତି କରେ ତାହାତେ ସଥନ ପୂର୍ବେର ଖତ୍ରେର ବାନ୍ଧ ତିହାରେତେ
ନୀତ ହ୍ୟ ତଥନ ପରିପକୃତପ୍ରାପ୍ତ ପ୍ରଥମ ହିତ ବୁଦ୍ଧଦେତେ କିମ୍ବା ଜୟା
ଓମେତେ ମେହି ବୁଦ୍ଧ ତିହାରିବହିତେ ବିଭିନ୍ନ ହ୍ୟ ପରେ ଏ ବୁଦ୍ଧ
ଫାଲୋପିଯଙ୍କ ନାମେ ପୁଣାଲିତେ ଗତିକରଣାନନ୍ତର ମେହି ପୁଣାଲୀ ଦିଯା
ଜରାୟୁତେ ନୀତ ହ୍ୟ । ଅପର ଏ ସ୍ୟବଚେଦକେରା ଅନୁମାନ କହିଲେନ ଯେ
ଏ ବୁଦ୍ଧ ସାମାନ୍ୟ ବିଜନ୍ୟାଯ ଅନୁରୋଧିତବାରା ମୂଳପ୍ରାପ୍ତ ହ୍ୟ ତାହାତେ
ଜରାୟୁତେ ଉଂଗଳ ଅମ୍ୟ ୧ ନାତୀନହକାରେ ଫୁଲ ନିର୍ମିତ ହ୍ୟ ଏ ଫୁଲେତେ
ମାତାର ମହିତ ଏବଂ ବାଲକେର ମହିତ ରତ୍ନସମାଗମେର ପଥ କୃତ
ହ୍ୟ ।

॥ ୩ ॥ ଅପର ଏ ମତ ଆତ୍ୟସହିତ ହଇଲେଣ ସମ୍ପଦଶଶାତଶାଲପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ପ୍ରାୟ ଶର୍ଵତ୍ର ଗୃହିତ ଛିଲ କିନ୍ତୁ ମେହି ମନ୍ଦିରେ ଲୌଡିବେନ୍ହୋଙ୍କ ନାମେ ସ୍ୟବ
ଚେଦକ ଦୂରବୀନିବାରା ପୂର୍ବେର ଖତ୍ରେର ଅନୁସନ୍ଧାନ ଲାଭ୍ୟାତେ କରକ ଭଣି
ଅସର୍ଗରେଣୁବଦ୍ୟଶ ଦେଖିଯା କହିଲେନ ଯେ ମେ ମକଳ କୁନ୍ତୁ ୧ ଜୀବୀ ।

॥ ୪ ॥ ଏ ସମୟେ ଏ ଜୀବି ମକଳେର ଦର୍ଶନେତେ ସ୍ୟବଚେଦକେର
ଏ ପରମାର ବିଚେଦ ହଇଲ ତାହାତେ ଆତ୍ୟପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶର୍ଵତୋତାରେ
ଆନୁଷ୍ଠିତ ଅନ୍ୟ ଏକ ଘତ ଚଲିତ ହଇଲ । ଏ ମତାନୁମାରେ ସ୍ୟବ
ଚେଦକେର ବହେନ ଯେ ପୂର୍ବେର ଖତ୍ର ଫାଲୋପିଯଙ୍କର ପୁଣାଲିତେ
ମଧ୍ୟ ପୁରେଣ କରିଯା ଏ କୁନ୍ତ ଜୀବିର ମଧ୍ୟ ଏକ ଜୀବୀ ତିହାରେର
ମଧ୍ୟ ପୁରେଣ କରିଯା ଏ ବୁଦ୍ଧର ଅର୍ଥାତ ତିହେର ମଧ୍ୟ ହିତି କରେ ।

ପରେ ପ୍ରାବର୍ତ୍ତକପ୍ରାପ୍ତ ଏ ବୁଦ୍ଧ ତଥକୋଷହିତେ ନିର୍ଗତ ହଇଯା ଡିହାଧା
ରେର ପୃଥିକୁ ପର୍ଦାର ଅଧ୍ୟଦ୍ୱିଯା ଗତି କରେ ପରେ ପୂର୍ବ କଥିତ ଆଁଚଳାଙ୍ଗ
ଶେତେ ଆକୃତ ହଇଯା । ଫାଲୋପିଯସ୍‌ପୁଣାଲୀ ଦିଯା ଜରାୟୁତ ନିତ ହୁଏ
ଏବଂ ସାବ୍ଦ ସାଲକସର୍ବାବସର ମଧ୍ୟକପ୍ରାପ୍ତ ନା ହୁଏ ତାବେ ସେଇ ହାମେ
ପ୍ରତିପାଲିତ ହୁଏ ଏ ମତେତେ ପଣ୍ଡିତରଦେର ମଧ୍ୟେ ଅନେକ ଡାନ ପୁରୁ
ଣିତ ଆଛେ କିନ୍ତୁ ସହିଷ୍ୟେ ଅଧ୍ୟଗ୍ୟତ୍ଵକୋରୋ ପଣ୍ଡିତ ନିଶ୍ଚଯ କରିତେ
ଶାରେନ ନାହିଁ ଏମତ ଅନେକ ଅଗମ୍ୟ ବିଷୟରେ ଆଛେ । ଏ ପଣ୍ଡିତରଦେର
ମଧ୍ୟେ ବୁକ୍ଳ ନାମେ ଅତିଥ୍ୟାତ୍ୟାପନ ଏକ ଆର୍ଦ୍ଦୀଚିନ ପଣ୍ଡିତ ସର୍ବାପେକ୍ଷା
ଅନ୍ତିମ ମତ ପୁନଃଧାପନେ ଅନେକ ଯତ୍ନ କରିଯା କହିଯାଛେ ଯେ ଗର୍ବା
ଶାନବିଷୟେ ଶ୍ରୀର ଶ୍ରୀ ଅତିପୁରୋଜନାର୍ଥ ଏବଂ ଆରଣ୍ୟ କହିଯାଛେ ଯେ
ଶ୍ରୀର ଏବଂ ପୁରୁଷେର ଶ୍ରକ୍ରେତେ ଏ କୁଦୁରୁ ଜୀବୀ ଏକଇରୁପେ ବାସ କରେ
ତତ୍ତ୍ଵବ୍ଦିତ୍ୱ କହିଯାଛେ ଯେ ଶ୍ରୀର ଶ୍ରୀ ଡିହାଧାରହିତେ ଉତ୍ତପନ ହୁଏ ଏବଂ
ସେଇ ଡିହାଧାରରେତେ କୋରୋ ଡିହ ଥାକେ ନା । କିନ୍ତୁ ଏ ମତବିଷୟେ ଏ
ପଣ୍ଡିତ ନିଶ୍ଚଯ ଭ୍ରାତ ଛିଲେନ ଜାନିବେନ ଯେହେତୁକ ହାପିତ ମତାତ୍ମର
ଏହି ଯେ ଗର୍ବାଧାରକାର୍ଯ୍ୟ ପୁରୁଷେର ଶ୍ରକ୍ରବାରା ଏ ବୁଦ୍ଧ ପ୍ରାବର୍ତ୍ତକ
ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ଅପର ଏହି ବିଷୟରେ କୋରୋ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ଯେ ଏ ବୁଦ୍ଧ
ଦେତେ ପ୍ରାବର୍ତ୍ତକତା ଉତ୍ତପନ ନା ହଇଲେ ଗର୍ବାଧାରବିଷୟ ସମ୍ମର୍ଗ ହିତେ
ପାରେ ନା କିନ୍ତୁ ଏ ପ୍ରାବର୍ତ୍ତକ କିରୁପେ ଜମ୍ବେ ଏବଂ ଏ ବୁଦ୍ଧ ପାର୍ତ୍ତ
ଫାଲୋପିଯସ୍ ନାମେ ପୁଣାଲୀତେ କିରୁପେ ପୁରେଶ କରେ ଏବଂ ସେଇ
ଶାନହିତେ ଜରାୟୁତେ କି ପୁରୁଷେ ନିତ ହୁଏ ତାହା କେବଳ ଏତବାହଳ୍ୟ
ନାହିଁ ଅତଏବ ସହିଷ୍ୟ ନିଶ୍ଚଯରୁପେ ଅତ୍ୟନ୍ତମାତ୍ର କହା ଯାଯା ତହିବୁଷେ
ବିଷ୍ଟାରକରୁଣେ କୁରାଦେଓମୋପଯୁକ୍ତ ।

ଅଯୋଦ୍ଧାଧିକଶତତମ ପୁକରଣ ।

॥ ଚତୁର୍ଥ ପର୍ବ ॥ ଜାଗେର ଲିମର୍ଲି ।

॥ ୧ ॥ ଜଗନ୍ନାରମ୍ଭଦାର୍ଥେ ଉପଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଦୂର୍ଭ ତାହାତେ ଗର୍ବଧାନ
କାର୍ଯ୍ୟସଙ୍ଗରାନ୍ତର ଏଇ ବାଲକ ଜଗାଯୁତେ କି ପୁକାରେ ଖିତି କରେ ତାହା
ମର୍ବତୋତାବେ ଜାତ ହେଁଯା ଅତିଦୁଃସାଧ୍ୟ * ।

॥ ୨ ॥ ସଥନ ଏଇ ଡିଷ୍ଟ ଜଗାଯୁତେ ଅଧୋଗତି କରେ ତଥନ ତାହା
ଅତିକୁଳୁ ଏବଂ ଗର୍ବଧାନଗରେ କିମ୍ବକାଳ ଅତୀତ ନା ହିଲେ ବାଲ
କେର ପୁରୁଷାବରବ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଯ ନା ।

॥ ୩ ॥ ଅପର ତିଃ କିମ୍ବା ଚତୁର୍ସନ୍ଧାହେ ଜଗନ୍ନାରଯବେର ପୁରୁଷ
ଆକାର ଦେଖା ଯାଯ କିନ୍ତୁ ନେ ଅବସର ଅତ୍ୟସଙ୍ଗୁର୍ଣ୍ଣ କେନନା ସେ ସମୟେ
ବାଲକ କେବଳ ମଞ୍ଚିକାବଂ ଜାନିବେଳ । ପରେ ଏଇ ସମୟେ ମର୍ଚ୍ଚି
କରଗ କତକପ୍ରଳି ନିର୍ଯ୍ୟାସେତେ ନିରପେ ଅତିକୁଳୁ ବୁଦ୍ଧାକ୍ରତିଦୟ ଦେଖା
ଯାଯ ତାହାର ମଧ୍ୟେ ବଡ ଯେ ବୁଦ୍ଧ ତାହାତେ ବାଲକେର ମନ୍ତକାଂଶ
ଏବଂ କନ୍ଦରହୁଦେତେ କାଯାଂଶ କୃତ ହୁଯ କିନ୍ତୁ ସେ ସମୟେ ବାଲକେର
ଅନ୍ଧପୁତ୍ର ଦୃଷ୍ଟ ନୟ ତଥକାଳେ ମାଭିନାଟୀ ଅତିକୁଳୁ ତନ୍ତ୍ରର ମଧ୍ୟ
ଦେଖା ଯାଯ ଏବଂ କୁଳ ରୁକ୍ତେର ଲୋହିତବର୍ଣ୍ଣରେ ଚୌଷଣାକ୍ରମ । ଅପର
ରାତ୍ରିସନ୍ଧାହସମୟେ ବାଲକେର ମନ୍ତକ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଯ ଏବଂ ତଥ୍ୟରେ ଆକାର
କ୍ରମେ ପୁସମ ହୁଯ ବିଶେଷତଃ ନାମିକା ଅତିକୁଳୁ ଉଚ୍ଚାକୃତରେଥା

* ଯାଥେ ବାଲକେର ପୁରୁଷାବରବ ଆହାର ଝାରବ ନା କରେ ତାବଂ ଯଜମାନେକେବେଳେ ନେ ମନ୍ତ୍ର
ଲେଖ ପୁରୁଷୋତ୍ସର୍ବାଶମାଜା କରିଯାଇଲେ ପରେତେ ଜନମାଜା କରିଯାଇଲେ ।

ବେଦ ଦେଖା ଯାଏ ଏବଂ ତଥାତ୍ମାରେ ଅନ୍ୟ ଏକ ଦେଖା ଦେଖା ଯାଏ
ତାହାତେ ଓଷ୍ଠ କୃତ ହୁଏ ଏବଂ ଚକ୍ରବ୍ରାତେ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ବିଦ୍ୟାରେ ଏବଂ କର୍ଣ୍ଣ
ଶ୍ଵାନେ ଅତିକ୍ଷୁଦୂର ହିନ୍ଦୁରୟ ଦେଖା ଯାଏ । ଅପର ଗାତ୍ରାଂଶେର ଉତ୍ସ୍ଥ
ପାର୍ଶ୍ଵ ଉଚ୍ଚିକୃତ ହାନଚତୁର୍ତ୍ତିଯ ଦୂଶୀ ହୁଏ ତାହାତେ ପରେ ହନ୍ତପାଦ
ମିର୍ଚିତ ହୁଏ । ଅପର ଅଟ୍ଟ ସନ୍ତାହ ଅତୀତ ହଇଲେ ଜ୍ଞାନ ସାର୍ଵାଙ୍ଗୁଳ
ପୁରୀଗ ବର୍ତ୍ତିତ ହୁଏ ଏବଂ ପୃଥିକେ ହନ୍ତପାଦ ମୁଣ୍ଡରପେ ଦେଖା ଯାଏ
ତାହାର ମଧ୍ୟେ କ୍ରିକ୍ରିଶ୍ମରମନ୍ତ୍ର ଅଧୋଶାପେକ୍ଷା ଶିଶୁ ବର୍ତ୍ତିତ ହୁଏ
ଏବଂ ହନ୍ତାଙ୍ଗୁଳି ପାଦାଙ୍ଗୁଳାପେକ୍ଷା ଅତିଧୀଶ୍ଵର ବିଭିନ୍ନିକୃତ ହୁଏ ।

॥ ୪ ॥ ଏ ଅଟ୍ଟ ଲକ୍ଷ୍ମୀଶ୍ଵରମୟେ ଜାଗେର ଆକାର ମୁଣ୍ଡରପେ ଅନୁଭବ
ହୁଏ ବିଶେଷତଃ ମୁଖେର ତାବଦାଂଶ ଏବଂ ଗାତ୍ରାଂଶେର ଆକାର ଦେଖା
ଯାଏ ଏବଂ କଟିଦେଶ ଏବଂ ଉଦ୍ରମେଶ କିହିନ୍ଦୁଚିକୃତରପେ ଦେଖା ଯାଏ
ଏବଂ ହନ୍ତପାଦାଙ୍ଗୁଳି ବିଭିନ୍ନିକୃତରପେ ଏବଂ ଉଦ୍ରମ ମାଡ଼ି ଅତି
ଶୁଦ୍ଧାତ୍ମତର୍ଥ ଦେଖା ଯାଏ ।

॥ ୫ ॥ ଅପର ମାସତର ଅତୀତ ହଇଲେ ଜ୍ଞାନ ଅଙ୍ଗୁଲିତର ଏବଂ
ଚତୁର୍ଥ ମାସ ଅତୀତ ହଇଲେ ପଞ୍ଚାଙ୍ଗୁଳ ଏବଂ ପଞ୍ଚମାସ ଅତୀତ ହଇଲେ
ସଟ୍ଟ କିମ୍ବା ସନ୍ତାଙ୍ଗୁଳ ଏବଂ ସତ୍ତମାସେ ଅଟ୍ଟ କିମ୍ବା ନବାଙ୍ଗୁଳ ଏବଂ
ସନ୍ତମମାସେ ଏକାଦଶ କିମ୍ବା ଦ୍ୱାଦଶାଙ୍ଗୁଳ ଏବଂ ଅଟ୍ଟମ ମାସେ ଚତୁର୍ଦଶ
କିମ୍ବା ପଞ୍ଚଦଶାଙ୍ଗୁଳ ଏବଂ ନବମମାସେର ଶେଷେ ଅର୍ଥାତ୍ ଜୟମମାସେ
ଜ୍ଞାନ ଅଟ୍ଟଦଶ କିମ୍ବା ଦ୍ୱାବିଶତାଙ୍ଗୁଳପୁରୀଗ ବର୍ତ୍ତିତ ହୁଏ ଜାନିବେ ।
ହିନ୍ଦୁ ଜାଗ୍ରାୟୁତେ ଜାଗେର ବାସକୁରଣପୃଥିକେ ମମୟେ ବାଲକ କିରଣ ବର୍ତ୍ତିତ
ହୁଏ ତଥାତପୁରୁଷ ଏବଂ ଏ ବାଲକେର ଶୁଲକ୍ଷମୀର୍ବଜ୍ଞ ତମାତ୍ମରୀ
ରେର ଧାର୍ତ୍ତନୁମାରେ ଏବଂ ଆହ୍ରାଯବହାରାନୁମାରେ ପୃଥିକେ ଲୋକେ

ପୂର୍ବକ ପୁକାର ହୋମପୁରୁଷ ପୃଥିକ ଜୀବର ପୃଥିକ ବର୍ଦ୍ଧିତ ନିର୍ଗମ
କରଣ ପ୍ରାୟ ଅନ୍ତର୍ଧୟ ଏବଂ ଅନିର୍ବିଚ୍ଯ ।

॥ ୮ ॥ ଜୀବାୟୁତେ ଶିତିସରୟେ ଜୀବ ଜୀବାୟୁର ଆକୃତି ଧାରଣ
କରଣାନ୍ତର ତିହାକୃତି ହଇଯା ଗର୍ବେତେ ଶିତି ବରେ ବିଶେଷତଃ ଜୀବର
ଚିବୁକ ତରଙ୍ଗଉପରି ହେଲିତଭାବେ ଥାକେ ଏବଂ ତଥାଟୁ ଚିବୁକେର
ପ୍ରତି ଆକୃତି ହୟ ଏବଂ ସର୍ବୋପରି ବାଲକେର ହଣ୍ଡ ମଳୁଚିତଭାବେ ଥାକେ ।

କିନ୍ତୁ ଯେ ସାହା ହଟୁକ ଇହା ଅନୁମାନ ହୟ ଯେ ଗର୍ବାୟାନର ଶେଷ
କରେନାମାନେ ବାଲକେର ଅନ୍ତରେ ଏହି ପୁକାର ଶିତିରେ ଅନ୍ୟପୁକାର ହଇତେ
ପାରେ ତାହାତେ ଗର୍ବାୟାନମର୍ଯ୍ୟରେ ବାଲକେର ଡ୍ରିଢ଼ନେତେ ମାତାର
କ୍ଷଣେ ବ୍ୟଥା ଉପାୟିତ ହୟ । ପ୍ରାୟ ମକଳ ତ୍ରୀଲୋକେତେ ଜୀବର ମନ୍ତକ
ଦ୍ୱାରାବନ୍ତଃ ଗର୍ବାୟାନମର୍ଯ୍ୟରେ ଜୀବାୟୁହାର ପୁତିମୁଖ କିନ୍ତୁ
ପୁରୁତ୍ଵ ବ୍ୟବଚେତ୍ନକେରା ଅନୁମାନ କରିଯାଛିଲେନ ଯେ ଅନ୍ତର କିମ୍ବା
ନବମାସପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜୀବର ମନ୍ତକ ଜୀବାୟୁର ଉତ୍ତରୀଂଶ ପୁତି ମୁଖ ପରେ
ଜୀବର ମନ୍ତକ ଅନ୍ୟାନ୍ୟାଂଶପେକ୍ଷା ତାରୀ ହୋମପୁରୁଷ ଆଧୋଦିଗେ
ମତ ହୟ ।

॥ ୯ ॥ ଅପର ଜୀବାୟୁର ଆଧେଯାନଶକ୍ତି ବାଲକେର ବ୍ୟକ୍ତାବୁସାରେ
ଆନିବେଳ କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ବର୍ଦ୍ଧିତ ହୟ ତେମନ ପାର୍ଶ୍ଵାଂଶେ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର
ପାତଳ ହୟ । ଅପର ଗର୍ବାୟାନମନ୍ତ ସମୟେ ଜୀବର ପୁତିପାଲନ
କାହାଂ ଫୁଲହିତେ ହୟ ଏବଂ ଅନୁମାନ ହୟ ଯେ ଏହି ଫୁଲ ଜୀବାୟୁର
ଉତ୍ତରୀଂଶମୀପହିତ ବୁଦ୍ଧିଶହିତେ ଉତ୍ପାଦ ହୟ । ଅପର ଏହି ବୁଦ୍ଧ
ମେର ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ ତୁଳନାଟିକାଧର୍ମକ କୋଷନାମକ ଭୃତ୍ୟେ ଆଛିବୁ

ଥାକେ * ଏ କୋବରିଧ୍ୟେ ସତ୍ୟକୋବ ନାମେ ଅମ୍ବ ଏକ ଭୁବ ଆଛେ ଏବଂ ତାହାର ମଧ୍ୟେ ଆଧାରନାମକ + ଅନ୍ୟ ଏକ ଭୁବ ଶ୍ରିତି କରେ ଏ ଆଧାରେତେ ଆଧ୍ୟେଯଜଳ ଫୁଲରେ ଏକ ପୁକାର ଦୁରସ୍ତୁତ୍ୟ ବିଲି କରେ ଏ ଜଳେତେ ଅଣ ପୁନରସମୟପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାବେ । ଅପର ଭ୍ରମ ପୁଣି ଫୁଲେର ଯେ ପାର୍ଶ୍ଵ ତାହା ଆଧାରନାମକ ଭୁବେତେ ଏବଂ ସତ୍ୟକୋବେତେ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ କିନ୍ତୁ ମାତାର ପୁଣି ଫୁଲେର ଯେ ପାର୍ଶ୍ଵ ତାହା ତୁଳପ୍ରତିକାଧର୍ମକ ଭୁବେ କିଯଦିଃଶେତେ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ । ଅପର ଏ ଆଧାରନାମକ ଭୁବ ଏବଂ ସତ୍ୟ

* ଇତିତନୀମକ ବ୍ୟବଚ୍ଛେଦକ ବହିଯାଜେନ ଯେ ଏ ତୁଳପ୍ରତିକାଧର୍ମକ ଭୁବ ଜରାଗୁର ଅତି ଶର୍ମ୍ୟୁଷପଦ୍ମହିନୀତ ଡେପର୍ଟ୍ମେଣ୍ଟ ହୁଏ ଏବଂ ଗର୍ଭାର୍ଥୀନିଳମୟେର ଶୈର କ୍ଷେତ୍ର ଯାନ ଏ ଘଟ କରିବା ପରି କୁଳ ହିଁଯା ସତ୍ୟକୋବର ସହିତ କରିବାରେ ଅନ୍ୟକୁ ହୁଏ ଏବଂ ଫୁଲେର ସହିତ ନିର୍ଭାବୁମ୍ଭୁକ ତିଲି ତାହାର ପୁଣିକର୍ମକଳଙ୍ଗାତ୍ମା କରିଯାଜେନ । ଶାପୀନାମକ ବ୍ୟବଚ୍ଛେଦକ ଅଭ୍ୟାସୀର୍ଯ୍ୟ ବଳେ ଅନୁଯାନ କରିଯାଜେନ ଯେ ଏ ଘଟ ଘନିତ୍ତ ସଂସକ୍ଷେପେତେ ଲିଖିତ ।

+ କୋମୋଇ ଉତ୍ସୁଦ୍ଧ ଅକ୍ଷତେ ଅନୁଯାନ ହୁଏ ଯେ ମୂଳ ଯୁଦ୍ଧାବୀର ନାମେ ଏକ ପୁରୁଷିକାରୀ କ୍ରୋହିହିନେ ପୁରୁଷକୋବେତେ କଟ କରୁ ଏ ଫୁଲକୋବ ଅନୁଭ୍ୟବର ଏକଦୀର୍ଘବଦୀବୀର ଆବି ବେଳ ଲେ କୋମ ସତ୍ୟକୋବେର ଏବଂ ଜରାଗୁର ଜଳଦୀକୋବେର ରହିଯାଇଲେ ଶ୍ରିତି କରେ । ଅନ୍ତର ଅନୁଯାନ ହୁଏ ଯେ ସୁଲ୍ଲାଭାତିର ଏ ପୁକାର ଆବିର ନାହିଁ କିନ୍ତୁ କୋମୋଇ ବ୍ୟବଚ୍ଛେଦକେରୀ ଅନୁଯାନ କରିଯାଜେନ ଯେ ଆହେ । ଅପର ହନ୍ତୁ ଜାତିକ କ୍ରୋହୀର ଉତ୍ସୁଦ୍ଧାବୀର ଅତପରି ଦୁଃଖିଯାତୀତିକ ଅବେଳ ମାତ୍ରିନୀମର୍ଯ୍ୟାନ ଗଠି କରେ ତାହାକେ ବ୍ୟବଚ୍ଛେଦକେରୀ ଅନୁଯାନ କରିଯାଜେନ ଯେ ଲେ ଯୁଦ୍ଧାବୀରନାମକପୁରୋତ୍ତମ କିନ୍ତୁ ତାହାକେ କୋମୋ କିନ୍ତୁ ପାଇ ନାହିଁ ।

† ଜରାଗୁରକଳ ମେଦ୍ସବ ସଂସକ୍ଷେପ ହୁଏ ଏବଂ କୋମୋଇ ବ୍ୟବଚ୍ଛେଦକେରୀ ଅନୁଯାନ କରିବା ଛେଲ ଯେ ତାହା ଆବେଳ ପାଲମାର୍ତ୍ତି ପୁରୁଷ କରିଯାଇ ବାଲକ ପୁତ୍ରିଲାଲ କରେ କିନ୍ତୁ ତାହାର କୋମୋ ଦିଶକମ ନାହିଁ । କୋମୋଇ ବାଲକ ପାଲମାର୍ତ୍ତିର ହିନ୍ଦୁର ଏବଂ ଜରାଗୁର ଯେତେ ସହିତ ଗମନକାରିଶପାତିହିତ ହିଁଯା କୁମିଳ ହିଁଯାଇେ କିନ୍ତୁ ବାଲକ ପାଲମାର୍ତ୍ତିର ହିନ୍ଦୁର କୁମିଳ ହିଁଯାଇେ କୋମୋ ନିଶ୍ଚଯାତୀନ ଲିଖେଲ ନାହିଁ ତତ୍ତ୍ଵର ଅନୁଯାନ ବୋଲି ହୁଏ ଯେ ଜରାଗୁର ଜର ଜର ଜାବେତ ଚର୍ମକରି ହିଚା ଚୌମିତ ହୁଏତେ ପାଇଯାଇ । ଯେ କେବୁକ ଅବେଳ ଚର୍ମ ଲାଞ୍ଚ ଅବେଳ ଦିର୍ଘମର୍ଯ୍ୟାନକୁଟେ ଲିଖି ପାଇଁ ।

କୋଷ ଅତିପାତଳ ଏବଂ ସଂଚ୍ଛ ଏବଂ ରଜଧନୀରହିତ କିନ୍ତୁ ତୁଳ
ଖୁଟିକାମର୍ଯ୍ୟକ ଭନ୍ଦ ଅତିଘଟ ଏବଂ ନାଡ଼ୀମୟ ଜାନିବେନ ।

॥ ୮ ॥ ଗୁରୁଧାନ ସମୟେର ପୁରୁଷ କଥକ ମାସ ଜାରୀଥୁ ଫୁଲେତେ ଏବଂ
ଗର୍ବୁଦ୍ଧେଷ୍ଟେତେ ପ୍ରାୟ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଥାକେ କିନ୍ତୁ ଜଗ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ସୃଜି ପାଇ
ଯାତେ ମେଇ ମନ୍ଦିର ଅଗେତେ ଅଛି ହୟ ।

॥ ୯ ॥ ଅପର ଫୁଲ ଅର୍ଥାତ୍ ସନ୍ଦୂରା ରଜ ମାତାହିତେ ଜ୍ଞାନେତେ
ପୁର୍ବାହିତ ହୟ ତରିହଯକ ପୁକରଣ ଏବଂ ମେଇ ରଜ କି ପୁକାରେ
ପୁର୍ବାହିତ ହୟ ତଥ୍ୟାଖ୍ୟା ଏହି ସ୍ଥାନେ କରି ।

॥ ୧୦ ॥ ଫୁଲନାମଙ୍କ ସନ୍ତ ଅତିପୁଣ୍ୟ ଏବଂ ଚେପ୍ଟା ଏବଂ ତୁଳପ୍ରତି
କାମର୍ଯ୍ୟକ ଅଲକ୍ଷପତ୍ରାକାରୀବ୍ୟ ତାହା ଜାରୀଯୁର ଉତ୍ତରୀଶ୍ଵର ଅନ୍ତଃପାର୍ଶ୍ଵ
ଅତିଦୃଢ଼ରପେ ବନ୍ଧ ଥାକେ ଏବଂ ଅନୁମାନ ହୟ ସେ ତାହା ମାତିନାଡ଼ିସ୍ଥ
ରଜାବାହକ ଏବଂ ରଜପୁର୍ବାହକ ନାଡ଼ୀର ଶାଖାତେ ଏବଂ ମୁତ୍ରଜନକ
ନାଡ଼ୀର ଅଗ୍ରାଂଶେତେ କୃତ ହୟ । ଅପର ଜାରୀଥୁ ରଜପୁର୍ବାହକ ନାଡ଼ୀ
ଏ ଫୁଲେର ପତରବଦୀଶ୍ଵର ସ୍ଵକୀୟ ଆଧ୍ୟେତ୍ର ପୁକ୍ଷେପ କରେ ଏବଂ
ଫୁଲେର ପତରବଦୀଶ୍ଵର ରଜାବାହକନାଡ଼ୀ କୌନୋ ସରଲପଥରାରୀ ଏକେ
ବାରେଇ ବା ଇଉକ କିମ୍ବା ଚୋଷଣାରାଇ ବା ଇଉକ ନାତିନାଡ଼ିସ୍ଥ
ରଜାବାହକ ନାଡ଼ୀହିତେ ସ୍ଵକୀୟ ରଜ ଗୁହ୍ନ କରେ । ପରେ ଏ ରଜ
ନାମନାମକ ରଜାବାହକନାଡ଼ୀର ଉତ୍ତରୀଶ୍ଵର ଏବଂ ମେଇ ସ୍ଥାନ
ହିତ ପ୍ରହାନୀମକ ରଜାବାହକ ନାଡ଼ୀତେ ରଜାବାହକପୁଗାଲୀ ନାମେ ଏକ
ପୁଗାଲୀ ଦିଯା ଗତି କରେ ଜୟୋତ ପରେ ଏ ରଜାବାହକ ପୁଗାଲୀ ବନ୍ଧ
କରେ । ଅପର ଭୂରିଷ ବାଲକେତେ ରଜ ଯେଉଁ ହୃଦ୍ଦିଗୁମଧ୍ୟ ଦିଯା ଗତି
କରେ ମେଇ ରଜ ଜ୍ଞାନେତେ ଗତି କରେ ନା ସେହେତୁକ ଭୂରିଷ ବାଲକେତେ ରଜ

হৎপিণ্ডস্থ দক্ষিণ কোষহইতে ফুরুসন্ত রজপুবাহক নাড়ী দিয়া
নৌত হয় এবং হৎপিণ্ডস্থ বায় কোষেতে ফুরুসন্ত রজাবাহক নাড়ী
দিয়া পরাবৃত্ত হয়। অপর ফুরুসন্ত নাড়ী দিয়া কলম্বার্ট
ফুরুস বিস্তৃতহওনে অতিপুরোজন জানিবেন এবং বালক ভূমিষ্ঠ
হইয়া নিশ্চাস মা পুক্ষেপ করিলে ঐরূপ বিস্তৃত হইতে পারেন না তাহা
তে জগতে রজগতির যে এই পুকার হানি তাহা এবিষয়বারা
নিবারিত হয় বিশেষতঃ হৎকোষহয় বিভিন্নকারিত্বের মধ্য হিত
এক গোলছিদুরূপ হৎপিণ্ডস্থ দক্ষিণ কোষহইতে বায়কোষ
পুতি গমনকারি এক পথ আছে সেই পথের ব্যবচ্ছেদকেরা গোল
ছিদুসংজ্ঞা করিয়াছেন তদ্বারা নিবারিত হয়। তভিন্নও জগতে
রজ ফুরুসন্ত রজপুবাহকনাড়ীহইতে হস্তপুবাহক নাড়ীতে রজ
পুবাহকপুণালী নামে এক পণালীবারা পুরাহিত হয় এই পুণালী
রজাবাহক পুণালীর ন্যায় এবং গোলছিদুর ন্যায় বালক ভূমিষ্ঠ
হইলেপর ক্রমে বদ্ধ হয়।

॥ ১১ ॥ অপর রজ জগহইতে নাড়ীতে নাড়ীস্থ রজপুবাহক
নাড়ীব্যবারা পরাবৃত্ত হয় এই রজপুবাহক নাড়ীব্য কঢ়ি
দেশৰ রজপুবাহক নাড়ীহইতে উৎপন্ন হয়। তাহাতে এই
রজপুবাহক নাড়ীব্য এবং তদুত্তরবাহক নাড়ী সংশ্লিষ্টা হইয়া
তবেটেনকারি হচ্ছের সহিত বক্ররূপে গতি করাতে নাড়িরজ্জু দৃঢ়া
হয়। অপর এই রজাবাহক নাড়ীব্য কুলপজ্ঞানের মধ্যে ইত
স্তো গমনানন্দর স্বকীয় রজ জরাযুস্থ রজাবাহক নাড়ীতে পুক্ষেপ
করে যথা জরাযুস্থ রজপুবাহক নাড়ী স্বকীয় রজ নাড়িস্থ রজা

বাহক বাড়ীর শাখাতে পুকুরে করে তাছাতে রজ সদা ফুলের
ঝুঁপার্ছে পুরেশ করে এবং অন্যপার্থে নির্মিত হয় কিন্ত কিরণে
তথ্য দিয়ে গতি করে তাহার অন্যপর্যন্ত কোনো নিষ্ঠ্য নাই।

→→@←←

চতুর্থ থণ্ড।

বঙ্গাদেশমাল্লের ব্যাপ্তি।

চতুর্দশাধিকশতত্ত্ব পুকুরণ।

বঙ্গওদর নির্মল।

। ১॥ বঙ্গউদর জড়বধি অর্থাৎ গলাধোঁশাবধি বঙ্গউদর ব্যব
ধায়কপর্যন্তস্থান জানিবেন তাছাতে জীবধারণার্থ পুধানাঁশসকল
হিতি করে বিশেষতঃ হংগিণ এবং ফুমুস এবং গলপুগালী
এবং নলপুগালী। ঐ বঙ্গউদর পর্ণকাতে এবং পৃষ্ঠাবত্তকেতে
নিশ্চিত সে সকলাঁশ আমের মাঁসপেশীতে এবং চর্মেতে
এবং পুরোদিগে হিত মাঁসগুহিপদার্থক স্তননামক অংশহয়েতে

ଆହୁର । ଅପର ପର୍ତ୍ତକାମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତିହାନ ମହଲ ମାଂସପେଶିପଦାର୍ଥକ
ତନ୍ତ୍ରତେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ପର୍ତ୍ତକାମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତପୁରୁଷ ବ୍ୟବଚ୍ଛେଦକେରା ମେଇ
ମାଂସପେଶିର ପର୍ତ୍ତକାଭ୍ୟାସ ମାଂସପେଶିମଂଜୀ କରିଯାଇବେ ।

ତୁର୍ଯ୍ୟପତ୍ରେ ପୃଥିମାଦ୍ୟାୟ ।

ପଞ୍ଚମଶାଖିକଳିତମ ପୁରୁଣ ।

କ୍ଷେତ୍ରର ନିର୍ମଳ ।

॥ ୧ ॥ କ୍ଷେତ୍ର ଅନେକ କ୍ଷୁଦ୍ର ମାଂସଗୁହ୍ନିତେ ନିର୍ମିତ ଏବଂ ସେ କ୍ଷେତ୍ର
ବସାଧାର କ୍ଷେତ୍ରତେ ମିଶ୍ରିତ ବର୍ତ୍ତଲାକୃତି ବୃହଗ୍ମାଂସଗୁହ୍ନିହୟ ଜାନିବେ ।
ଏ କ୍ଷେତ୍ରର ମାଂସଗୁହ୍ନ୍ୟାଶ ଅସଂଖ୍ୟକ ଅତିକ୍ଷୁଦ୍ର ରତ୍ନପୁର୍ବାହକ ନାଡ଼ୀ
ତେ ଏବଂ ରତ୍ନବାହକ ନାଡ଼ୀତେ ଏବଂ ଶିରାତେ ନିର୍ମିତ ।

॥ ୨ ॥ କ୍ଷେତ୍ରର ରତ୍ନପୁର୍ବାହକ ନାଡ଼ୀମଳନ୍ତ ସତତ୍ରୁମାତ୍ରାଂଶୁ
ହିତେ ନିର୍ଗତ ହୟ ତାହାର ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବଚ୍ଛେଦକେରା ଏକେର ଅନ୍ତଃମୃତ୍ୟୁ ଏବଂ
ଅନ୍ୟୋର ବହିଃମୃତ୍ୟୁ କ୍ଷେତ୍ରର ରତ୍ନପୁର୍ବାହକ ନାଡ଼ୀମଳନ୍ତ ତାହାର
ପୁରୁଷ କଥିତରତ୍ନପୁର୍ବାହକ ନାଡ଼ୀ ଜତ୍ତଧୃତ୍ସହ ରତ୍ନପୁର୍ବାହକ ନାଡ଼ୀହିତେ
ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟ କଥିତା ବାହ୍ମଲହୁ ରତ୍ନପୁର୍ବାହକ ନାଡ଼ୀହିତେ ଉତ୍ପନ୍ନ
ହୟ ।

॥ ୩ ॥ ଅପର କ୍ଷେତ୍ରର ରତ୍ନବାହକ ନାଡ଼ୀମଳନ୍ତ ରତ୍ନପୁର୍ବାହକ ନାଡ଼ୀର
ଅନୁଗାମିପୁରୁଷ ଏକଇ ପୁକାର ନାମେ ପୁନିକି ଆଚେ ଏବଂ କ୍ଷେତ୍ରର
ଶିରାମଳନ୍ତ ଆବର୍ତ୍ତକହ ଯୁଗ୍ମଶିରାତେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୟ । ଅପର କ୍ଷେତ୍ର ଅନ୍ୟା
ବର୍ତ୍ତଲାକୃତି ମାଂସଗୁହ୍ନିର ନ୍ୟାୟ ଅନେକ କ୍ଷୁଦ୍ର ମାଂସଗୁହ୍ନିତେ ନିର୍ମିତ
ଏ ମହଲ କ୍ଷୁଦ୍ର ମାଂସଗୁହ୍ନିତେ ରତ୍ନପୁର୍ବାହକ ନାଡ଼ୀର ଅଗ୍ରାଂଶୁହିତେ

ଦୁଃଖ ପୁକିଷ୍ଟ ହୁଯ । ଏଇ ପଥକୁ ମାତ୍ରମୁହିଁର ପୁକେପକ ପୁଣାଲୀସମ୍ପତ୍ତି ଚାହୁକେର ନିକଟବର୍ତ୍ତି ହେଉଥାଯେ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ମଂବେଦିତ ହୁଯ ତାହାତେ ଦେଶପାଳୀ କୃତା ହୁଯ ଏଇ ଦୁଃଖପାଳୀ ପ୍ରାୟ ସର୍ବଦା ଦ୍ୱାଦଶାଧିକ ମଂଦିରକୁ ହଇଯା ଚାହୁକରମଧ୍ୟଭାବେ ନିର୍ଗତା ହୁଯ କିନ୍ତୁ କୋଣୋଏ ବ୍ୟାବଚ୍ଛେଦକେବୁ ଅନୁମାନ କରିଯାଇଛେ ଯେ ଚାହୁକେର ମୂଳାଂଶେ ଏଇ ସକଳ ପୁଣାଲୀର ପରିଜ୍ଞାର ଦୁଃଖମନ୍ତର ପଥ ଆଜେ କିନ୍ତୁ ଲେ କଗାଯ ଦାର ରାଇ । ଏଇ ପୁଣାଲୀସମ୍ପତ୍ତି କ୍ଷମତା ଗୁଣିଷ୍ଟିତ ହେତେ ନିର୍ଗତଭାବେ ହିତିହାପକ ଏକ ପୁକାର ବନ୍ଧନୀବଦଂଶେତେ ବୈକ୍ରିତା ଏଇ ବନ୍ଧନୀବଦଂଶ ଏବଂ ତଥାଧ୍ୟାହିତ ପୁଣାଲୀ ବହୁବିକ୍ଷାରମର୍ଥ ଏବଂ ସଙ୍କୋଚନମର୍ଥ ଏବଂ ବ୍ୟାବତଃ କିଞ୍ଚିତ୍ ଚିମ୍ବିମାରା ତାହାତେ କ୍ଷମତାଧ୍ୟେ ଦୁଷ୍ଟେର ଅତିବାହଳ୍ୟପୁଯୁକ୍ତ କ୍ଷମ ଯଦି ଅତିଶୟ ବିଷ୍ଟ୍ରତ ନା ହୁଯ ତବେ ଦୁଃଖ ଅନିବାର୍ୟକୁପେ ନିର୍ଗତହେତେ ରିବାରିତ ହୁଯ ।

॥ ୫ ॥ କ୍ଷମେର ତାବଦଂଶ ଅତିଶୟ ତୁଳପୁଣିତାଧର୍ମକ ଏବଂ ହିତିହାପକ ଜାନିବେଳ ଏବଂ ତରୁହିଙ୍ଗାର୍ଥ ଅତ୍ୟସମାନ ଏବଂ କ୍ଷମ ଉଚ୍ଚିକାତେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । କ୍ଷମାନ୍ୟବର୍ଗଯୁକ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳକାର ରାତ୍ରିଲାଭକ ଏକାଂଶେତେ କ୍ଷମ ରିତ୍ୟ ବୈକ୍ରିତ ଥାକେ ଏଇ ମଣ୍ଡଳେର ଏବଂ ଚର୍ମେର ଆଧଃ ଅନେକ ବସାଗୁହ୍ନି ହିତି କରେ ଏଇ ବସାଗୁହ୍ନି ମଣ୍ଡଳ ଏବଂ ଚାକୁ ଶୂର କଣ୍ଠାର୍ଥକ ଏକ ପୁକାର ନିର୍ଯ୍ୟାନ ପୁକେପ କରେ ଯେହେତୁକ ମେଇ ହାରେ ଚର୍ମ ଅତିପାତଳ ଏବଂ ଶିରାର ଅତିକ୍ରମ୍ଭୁତ ଚାକୁବନ୍ଦୁ ଅବାକ୍ଷରପୁଯୁକ୍ତ ମେଇ ସକଳ ବହୁଧ୍ୟ ଜାନିବେଳ ।

॥ ୬ ॥ ଅପର କ୍ଷମ ଦୁଷ୍ଟୋତ୍ପତ୍ୟର୍ଥ ନିର୍ମିତ ଜାନିବେଳ ଏବଂ

ଜମ୍ବେର ପରେ ସାଲକେର କିହୁଙ୍କାଳ ପୁତ୍ରପାଲମାର୍ଥେ ଏହି ଦୁଷ୍ଟ ନିରାପିତ ।
କୁମବେର ପରେ ଦୁଷ୍ଟାଂପତ୍ରିହାମେର ଆରଣ୍ଯହୟ ଏବଂ ଯଦି ଶ୍ରୀ ସକ୍ରିୟ
ବାଲକକେ ଶ୍ରୀମତୀର କରାଯ ତବେ ଅନେକ ମାସପର୍ଯ୍ୟାନ୍ତ ଅତିବାଳ୍ମୀ
ରମେ ଦୁଷ୍ଟ ନିର୍ଗତିହୟ ।

॥ ୬ ॥ ବ୍ୟବଚେତ୍ନପକ୍ଷକ କଲେର ସେଇପାଇଁ ବ୍ୟବହାର ଉଦ୍‌ଦେଶ ଚୋଯି
ବ୍ୟବହାର ଜାମିବେଳ ତାହାତେ ଚୋରଣ୍ଡାରା ଚାତୁକ ଆକୃତି ହେଉଥାତେ ଦୁଷ୍ଟ
ଦୁଷ୍ଟପୁଣ୍ୟାଳୀ ଦିଯା ନିର୍ଗତି ହୟ ।

॥ ୭ ॥ ରୁସାଯନଶାସ୍ତ୍ରଦାରୀ ଦୁଷ୍ଟର ଅନୁଷ୍ଠାନ ଲଈଲେ ଆମରୀ
ଜାମି ଯେ ତାହା ତୈଲ ଏବଂ ନିର୍ଯ୍ୟାମ ଏବଂ ଜଳ ଏବଂ ଅନେକ ଶର୍କ
ରାଶ ଏ ସକଳେତେ ନିର୍ମିତ ଆଛେ । ପ୍ରାୟ ସକଳ ପୁଜେରୀ ଅବୁମାନ
କରିଯାଇଛେ ଯେ ଦୁଷ୍ଟ ଆମରମେର ମାଝୁ ଆମାଶୟେ ଗୃହୀତାହାରାଦିର
କିମ୍ବା ଔରଥେର ଧର୍ମ ଗୁହଣ କରେ କିନ୍ତୁ ଅନେକ ପାତ୍ରିକାତେ ଜାମା ଗିଯାଇଛେ
ଯେ ମେ ବାକେ କୋନୋ ସାର ନାହିଁ ।

ଚତୁର୍ପଦେର ହିତିଯାଦୀୟ ।

ମୋହନ୍ତାଧିକାନ୍ତର ପୁରୁଷ ।

ବର୍ଜନାରବେଦିତ ଦିଦଶି ।

॥ ୧ ॥ ବର୍ଜନାରବେଦିତନାମକ ଏକ ଅତିର୍ମୁଢ଼ ତୁଚେତେ ବର୍ଜନାର
ସର୍ଵତ୍ର ଅନ୍ତଃପାର୍ଥେ ବୈକିଳିତ ଆଛେ ଏ ତୁହ ପୃଥିକେ ହୈଲିଦୟାବର୍ତ୍ତ କୃତ ।
ଏ ହୈଲିଦୟ ପାର୍ଶ୍ଵେ ହିତପୁଷ୍ଟ କୁରୁମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତ କୃତାମକ ଏକ ବ୍ୟବ
ଧ୍ୟାନ ନିର୍ମିତ ଆଛେ ଏ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତିତୁଚେତେ ବର୍ଜନାର ଅଂଶଦୟବୃତ୍ତ

ଏ ଭାବ୍ ପଞ୍ଚାଦିଗେ ପୃଷ୍ଠାବର୍ତ୍ତକେତେ ଏବଂ ପୁରୋଦିଗେ ବଜୋହିତେ ବର୍କ୍‌ଡୁରବେଷ୍ଟେ ଥାଏକେ । ଅପର ଯେ ହଙ୍ଗମ୍ୟେତେ ଏ ସୀବଧାରୀଙ୍କ କୃତ ଆଛେ ତାହା ସକଳ କ୍ଷାତ୍ର ଏକା ବନ୍ଦ ନୟ ଯେହେତୁକ ବର୍କ୍‌ଡୁରାହଙ୍ଗମ୍ୟାନେ ହୃଦୀଶ ଗୁହଣାର୍ଥେ ତାହା ବିଭିନ୍ନିକୃତ ଏବଂ ବର୍କ୍‌ଡୁରାହଙ୍ଗମ୍ୟେ ହଲ୍କର୍ଯ୍ୟାପୁର୍ବ ରଖା ମୁହଁହିଗୁହଣାର୍ଥେ ବିଭିନ୍ନିକୃତ ଜାନିବେ ।

॥ ୧ ॥ ଏ ବର୍କ୍‌ଡୁରବେଷ୍ଟେ ମୁନ୍ନାହଙ୍କ ଏବଂ ପର୍ଦ୍ଦକାଭ୍ୟାନାହଙ୍କ ରୁକ୍ତପୁରାହକ ଏବଂ ରଜ୍ଞାବାହକ ନାଡିହିଇତେ ଅତିବାହଳ୍ୟରପେ ହକିଯା ରୁକ୍ତପୁରାହକ ଏବଂ ରଜ୍ଞାବାହକ ନାଡିପୁଣ୍ଡ ହୟ । ଅପର ଏ ବର୍କ୍‌ଡୁରବେଷ୍ଟେ ଶିରା ଅତ୍ୟଳ ଏବଂ କୁନ୍ତୁ କିନ୍ତୁ ଯାହା ଆଛେ ସେଇ ସକଳ ପୂର୍ବ ପୃଷ୍ଠା ଏବଂ ପର୍ଦ୍ଦକାଭ୍ୟାନାହଙ୍କ ଶିରାହିଇତେ ଉଂଗଳ ହୟ ।

॥ ୨ ॥ ବର୍କ୍‌ଡୁରବେଷ୍ଟେ ଅନ୍ତବେଷ୍ଟେର ନୟାର ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଉଦର ବେଷ୍ଟେରକାରିତ୍ୱଚେର ନୟାର ବପାପଦାର୍ଥକ ଏକ ପୁକାର ଦୁବଦୁବ୍ୟେତେ^୧ ନିତ୍ୟ ଆର୍ଦ୍ଦଭାବେ ରକ୍ଷିତ ତାହାତେ ଉଦରେର ପୃଥିବୀ ଅନ୍ୟ ମଂଳପ୍ରହରିତ ହୁଏନିବିଷୟେ ନିରାରିତ ହୟ ।

॥ ୩ ॥ ଅପର ବର୍କ୍‌ଡୁରବ୍ୟବସ୍ଥାଯକେତେ ବର୍କ୍‌ଡୁର ଅନ୍ୟ ଶହୟ କୃତ ହୟ ତାହାତେ ଅନେକ ଅଗକାରପୁତୀକାର ହୟ ବିଶେଷତଃ ଯଥିନ ଯନ୍ମୟ ଏକ ପାର୍ଥେ ଶଯନ କରେ ତଥାନ କୁମୁଦେର ଏକ ମଳ ଅନ୍ୟଦିଲକେ ସଂଘର୍ଜନକରଣିବିଷୟେ ନିରାରିତ କରେ ତାହାତେ ନିଃଶାସପୁରୁଷାଦେର ଯଥେଷ୍ଟ ଉପକାର ହୟ ଯେହେତୁକ କୁମୁଦେତେ ଯଦି କିଞ୍ଚିତ୍ତାର ପଡେ ତବେ ନିଃଶାସପୁରୁଷାଦେର ଅନେକ ହାନି ହୁଏ । ଅପର ଯଦି କରବାଲାଗୁ

¹ ଯଥିନ ଏ ମୁହଁ ଦୁର୍ଯ୍ୟ ବାହଳ୍ୟରପେ ନାଡିହିଇତେ ପିରିତ ହଥ ତିଥୀ ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟରପେ ପୁରୀହିତ ତଥା ତଥା ବର୍କ୍‌ଡୁରେ ଏକତ୍ର ହୟ କାହାକେ ବଜୋହିଲୋଦର ମାଗ ଆମେ ।

ପର୍ତ୍ତକାର ମଧ୍ୟ ଦିଇଯା ବକ୍ଷଉଦରେ ପୁରେଶୀ କରେ ତବେ ସେ ପାର୍ଶ୍ଵ ପୁରେଶୀ
କରେ ସେଇ ପାର୍ଶ୍ଵ କୁମୁଦ ସ୍ବକୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କରଣେ ଛାନ୍ତ ହୁଏ । ତଥ
କାରଣ କହି ଏ ଜତ ଦିଇଯା ବାୟପୁରେଶୀ ସାରି କରେ ତବେ ତୃପାର୍ଶ୍ଵ
କୁମୁଦେର ମଳ ବିକ୍ଷାରବିସ୍ଥେ ନିବାରିତ ହୁଏ କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟପାର୍ଶ୍ଵର ସେ
ମଳ ତାହା ଅନ୍ୟମଳହାଇତେ ଏ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତିତୁଚେତେ ବିଭିନ୍ନିକୃତ ହେଉଥାଇବା
କୋନୋ ହାନିପ୍ରାଣ ହୁଏ ନା ଅତ୍ୟବ ସ୍ଵକୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନେ ସୁମର୍ମର୍ମ
ଆନିବେଳ ।

ତୃପ୍ତ ଘଣେର ଭୂତୀୟାଧୀୟ ।

ସଂକଷିପ୍ତାଧିକଷ୍ଟତତମ ପୁରୁଣ ।

ହଲ୍କରାପ୍ରାବଜ୍ଞା-ମୁଦ୍ରିତ ନିର୍ମଳ ।

॥ ୧ ॥ ଏ ହଲ୍କରୀନାମକ ମାଂସଗୁଡ଼ିର କି କାର୍ଯ୍ୟ ତାହା ଆଜ୍ୟ
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୋନୋ ବ୍ୟବଚେତ୍ନକ ହିଁର ଜାମେନ ନା ଯେହେତୁକ ତୃପ୍ତକ୍ଷେପକ
ମାଟୀର ଉଦ୍‌ଦେଶ ଅନ୍ୟାନ୍ୟରେ ପାଓଯା ଯାଇ ନାହିଁ । ଏ ମାଂସଗୁଡ଼ି
ଦୌର୍ଯ୍ୟଗୋଲାକୃତି ଏବଂ ଯୌବନାବସ୍ଥାପେକ୍ଷା କ୍ରମେତେ ଏବଂ ଭୁରିତ
ବାଲକେତେ ଅନେକ ବଢ଼ ଏବଂ ବୃକ୍ଷଲୋକେତେ କଥନୋକ୍ତ ପ୍ରାଯ୍ୟ ଲୁହୁ ହୁଏ ।
ଏ ମାଂସଗୁଡ଼ି ବକ୍ଷଉଦରୋର୍ଦ୍ଦେଶେ ବକ୍ଷଉଦରବ୍ୟବଧାୟକ ଭକ୍ତି ପର୍ଦ୍ଦା
ବ୍ୟବର ମଧ୍ୟମାନେ ହିଁତି କରେ କିନ୍ତୁ ପୁରୁଷଙ୍କ କଥନେ ବକ୍ଷଉଦରେତେ
ତୃପ୍ତର୍ବନ୍ଦିଶ ହିଁତି କରେ ବା ଯେହେତୁକ କୋନୋକ୍ତ ଅନୁଷ୍ୟେତେ ଏ ଗୁଡ଼ି
ବଜୋହିର ଉର୍ଦ୍ଦ୍ଵାଗୁମନୀପେ ପାଓଯା ଯାଇ ।

চতুর্থ ধণের চতুর্থীবিদ্যায়।

অষ্টাদশাধিকশততম পুকুরণ।

পুস্তুলব্রহ্মৈয়াকের নিদর্শন।

॥ ১ ॥ মাংসগদার্থক এবং জ্ঞানগদার্থক ব্যবধায়কেতে বঙ্গউদয়ে
হইতে সামান্যাদর বিভিন্ন তাহাতে ব্যবচ্ছেদকেরা এই ভূচের
ব্যবধায়কসংজ্ঞা করিয়াছেন। এই ভূচের পুঁয় সমস্তাংশ মাংস
পেশীবত্ত্বতে নির্মিত তাহাতে ব্যবস্থানুগামি পাণ্ডিতেরা এই ভূচকে
মাংসপেশীর সহিত গণনা করিয়াছেন এই ভূচের অধ্যাংশ বঙ্গনী
গদার্থক এবং উর্ধ্বদিগে বঙ্গউদয়বেষ্টিতে এবং আধোদিগে অন্তর্বে
ষ্টেতে আবৃত। কোনোই ব্যবচ্ছেদকেরা এই ভূচের অনুপস্থুগামি
ব্যবধায়কসংজ্ঞা করিয়াছেন বিষ্ণু তাহা অযথাৰ্থ বোধ হয় যেহে
তুক তাহা উদয়বয়ের সমান ব্যবধায়ক নয় কিন্তু খিলানাকৃতি
তাহাতে তৎপুরোংশ বক্ষেভূমির সহিত বিন্দু থাকে। অপর গার্হ
দিগে এই ব্যবধায়ক যথোর্থপূর্ণকাতে এবং সমস্ত উপপূর্ণকাতে বিন্দু
এবং তদন্তঃ এবং পশ্চাদ্বাংশ কট্টাবর্তকেতে বিন্দু হয় সেম্ভানে
ঐ ব্যবধায়ক দ্বিভাগ কৃত জানিবেন*।

॥ ২ ॥ এই ব্যবধায়কের পুঁয়ান্দ ইতিপুবাহক নাড়ী হস্তকপুর্বা
হক নাড়ীহইতে উৎপন্না হয় এবং তদুক্তাবাহক নাড়ী হস্তহা

* কোনোই ব্যবচ্ছেদকেরা কহিয়াছেন যে এই ব্যবধায়ক বিন্দু এক মধ্যবর্তিবস্থানীকে
একবীজুতকালে বল মাংসপেশীবয়েতে কৃত ও অশৰয়েতে জীবিত মাংসপেশী কৃতা
ইত যেহেতুক তাঁহারা কছেন যে এই ব্যবধায়কাই অমৃতক মাংসপেশী আবর্তকে
শারীরিকভাবে এবং পুরোংশভাবে কৃত হয়।

ମାମକ ରଜାବାହକ ନାଡ଼ିତେ ପୁରୋଶ କରେ ଏବଂ ତଚ୍ଛିରାସମ୍ଭବ ଗୁରୀବାହ
ଯୁଗ୍ମ ଶିରାହିତେ ପ୍ରାୟ ଉପର ହୁଏ । ଅପର ଏ ବ୍ୟବଧାରକେ
ବକ୍ତରିବଦ୍ୟ-ଶର୍ମଧ୍ୟ ଦିଯା ହୃଦୟହାନାମକ ରଜାବାହକ ନାଡ଼ିଗମନ ପାଇଁ
ଏବଂ ତମାଂ-ସମଦାର୍ଥକାଙ୍କ ଶ ରହ୍ୟ ଦିଯା ଗଲେର ଗମନପଥ ଆଛେ ।
ଏ ହୃଦୟପୁରୀହକ ନାଡ଼ି ଏ ବ୍ୟବଧାରକେର ପଞ୍ଚାଦିଗେ ତମଂ-ଶର୍ମଦ୍ୟେ
ଅଧ୍ୟ ଦିଯା ଅଧୋଗତି କରେ ।

॥ ୩ ॥ ଏ ବ୍ୟବଧାରକ ବକ୍ତରିବଦ୍ୟକେ ଉଦରହିତେ କେବଳ ବିଭିନ୍ନ
କରେ ନା କିନ୍ତୁ ତାହା ମାଂ-ସମେଶୀପଦାର୍ଥକପୁରୁଷ ମିଥ୍ୟାବ୍ୟକ୍ଷାସକାର୍ୟ
ସଙ୍ଗ୍ରହନେ ଏକ ପୁରୀବାନ୍ଦଶ ଜୀବିବେ । ଯଥିନ ଏ ବ୍ୟବଧାରକେର ତମ
ଅର୍ଥ ସଙ୍କୁଚିତ ହୁଏ ତଥାର ଅନୁତାନପାର୍ଥ ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ପାର୍ଥ
ବଜ୍ରାଦିଗେ ହେଲିତ ତାହା ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଚେପ୍ଟା ହୁଏ ତାହାତେ ବକ୍ତ
ରିଦର ବୃକ୍ଷ ପାଓଯାତେ ଫୁଲୁସ ସଙ୍ଗ୍ରହକପେ ବିହୃତ ହାତେର ପୁରୁଷାନ
କୃତ ହୟ ଯେହେତୁକ ପୁରୀବାନ୍ଦଶ ଅନ୍ତର୍ଗ୍ରହୀତ ବାୟୁତେ ଫୁଲୁସ ପୁରୁଷ
ହୁଏ । ପରେ ଏ ବ୍ୟବଧାରକେର ତମମନ୍ତ୍ର ଶୁଣ ହୁଏ ଏବଂ ପୁରୀବାନ୍ଦଶ
ଧୀରଖେତେ ବକ୍ତରିବଦ୍ୟ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ହୁଲୁ ହୁଏ ଏବଂ ବିପରୀତ ଶତିରାଯା
ବାୟୁ କୁରୁବହିତେ ନିର୍ଗତ ହୁଏ ବାୟୁ ଏ ବିପରୀତ ଶତିର ବ୍ୟବଚେ
ଦକ୍ଷେଯା ନିଧୀସମ୍ଭବ କରିଯାଇଛେ ।

॥ ୪ ॥ ଅପର ପ୍ରହାରଦିଯା ମଲବିର୍ଗମନବିଷୟେ ଏବଂ କୋର
ହୁଇତେ ମୂଳନିର୍ଗମନବିଷୟେ ଏ ବ୍ୟବଧାରକ ଅତିଶ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ
ଜୀବିବେନ ତଭିରଓ ଏ ବ୍ୟବଧାରକେର ସାହାଯ୍ୟବ୍ୟକ୍ତିରିକ୍ଷ ଘନ୍ୟ କ୍ରାଣ
ତ୍ୟାଗ ଏବଂ କୁଂପାରିତ୍ୟାଗ ଏବଂ କହା କହନ ଏବଂ ହାମ୍ୟ ଏବଂ
ଜୂତ୍ସନ ଏବଂ ହାଇପୁରୁତ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗର କରିତେ ପାରେ ନା ତଭିର
ପ୍ରତ୍ୟେକ ଉଦୟାନ୍ଦଶ ଏ ବ୍ୟବଧାରକବାନ୍ଦଶ ମହଜନକପେ ମର୍ମଦିତ ହୁଏ

ଯାତେ ଏବଂ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅତିଶ୍ୟାମରାପେ ହୃଦୟାତେ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ
ହତୀୟ ପୁତ୍ରେକ କାର୍ଯ୍ୟସଙ୍ଗାଦିମେ ଅତିଶ୍ୟ ସହାୟପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ।

ତୁର୍ଯ୍ୟପ୍ରେର ପଞ୍ଚମାଦ୍ୟାର୍ଥ ।

ଉତ୍ତରିଂଶ୍ତତ୍ୟଧିକଶତତମ ପୁରୁଣ ।

ମଲୀର ନିରଶନ ।

॥ ୧ ॥ ମଲୀ ଉପାହୁପଦାର୍ଥକ ଏବଂ ଅଚପଦାର୍ଥକ ପୁନାଲୀ ତଥାଥ
ଦିଯା ବାୟୁ କୁଞ୍ଚୁଳେତେ ଗମନ କରେ ଏ ମଲୀର ଉର୍ଦ୍ଧାଗୁ ପଢେଗାହି
ଦିଲୋଶେତେ ନିର୍ମିତ ଏ ଉପାହୁପଦାର୍ଥର ମଧ୍ୟେ ଉର୍ଦ୍ଧସ୍ତୋପାହି ନଲାଗୁ
ଦୀର୍ଘରେ ଉପରି ହିତ ତାହାତେ ବ୍ୟବଚେଦକେରା ତାହାର ଉପଜିହ୍ଵାନଂଜ୍ଞା
କରିଯାଇଛେ ଏ ଉପଜିହ୍ଵା ପୂର୍ବକଥିତ ବାକ୍ୟାନୁସାରେ ଗିଲନମର୍ଯ୍ୟେ ମଲୀର
ଶରୀର ଅବରୋଧ କରେ । ଏ ମଲୀଦାରପାର୍ଶ୍ଵ ଧୂର୍ତ୍ତପୁର୍ବାକୃତୁପାହିନୀ
ଏକ ଉପାହୁଦୟ ହିତି କରେ ଏ ଉପାହୁଦୟରେ ଆକାର ଅତିଜାତୀଭୂତ
ଅତ୍ୟଏ ନିର୍ଣ୍ଣୟକରଣେ ଦୃଷ୍ଟାଧ୍ୟ । ଅପର ନଲ୍ୟଗୁର ଆନ୍ତରଳଂଶ ଏବଂ ବ୍ୟ
ଦିଲୋଶ ଉପାହୁଦୟରେ କୃତ ତାହାର ମଧ୍ୟେ ବ୍ୟବଚେଦକେରା ଏକେର
ଫଳକୋପାହି ଏବଂ ଅନ୍ୟେର ବଲ୍ୟାକୃତୁପାହିନୀନଂଜ୍ଞା କରିଯାଇଛେ
ଯେହେତୁକ ଏକ ଫଳକାକୃତି ଏବଂ ଅନ୍ୟ ବଲ୍ୟାବଳ୍ୟ ଶର୍ଷଦ୍ୱାରା ଏ ଉପା
ହିଦୟ ବୌଦ୍ଧ ହୁଏ । ଅପର ଏ ଫଳକୋପାହିକର୍ତ୍ତକ ସକିଯାନୁଭାବୀ
କୃତିତେ କଟେର ପୁରୋଭାଗେ ଟୁଟିଷ୍ଟିକାନାମକ ବର୍ତ୍ତୁଲାକୃତି ଏକ ଉଚ୍ଚ
ସ୍ଥାନ କୃତ ହୁଏ ତାହା ଶ୍ରୀଆପେଜା ପୁରୁଷେତେ ବଡ଼ ହୁଏ ।

॥ ୨ ॥ ଏ ଉପାହୁଦୟରେ ଅତିଶ୍ୟ ହିତିହାପକ କତକଣ୍ଠିଲି ବନ୍ଧନୀ
ପ୍ରତ୍ୟେତେ ପରମାର୍ଥ ମଂଦ୍ୟ ଏବଂ ହତୀୟ ମାନୁସପେଶୀର ନାହାୟଦ୍ୱାରା

ତାହାରା ନଲୀଛାରସଙ୍କୋଚନ କିମ୍ବା ବିଶ୍ଵାସ କରେ ତାହାତେ ଶବ୍ଦମୁଦ୍ରାରେ
ନଲୀଛାରେର ପୁତ୍ରୋକ୍ଷୁକାର କ୍ରିଡାନୟୁରା ହୟ ଅତ୍ୟବ ବୋଧ ହୟ ଯେ
ଅଜ୍ଞାନ ପୁଧାନ ବାଗିନ୍ଦ୍ରିୟ ହୟ ଯେହେତୁ ନଲୀର କୋମା ଏକ ଝକ୍ତ
ଦିଯା ବାୟୁ ନିର୍ଗତ ହଇଲେ ବାୟୁ ଶବ୍ଦ କରେ ନା ।

॥ ୩ ॥ ଅପର ଏ ଉପାହିସମନ୍ତ ତରିକଟିହିତ ଅନେକ କ୍ରୂଦ୍ୟ
ମାଂସଗୁହିତେ ନିର୍ଭିତ ଏକ ପୁକାର ମିର୍ଯ୍ୟାସେତେ ନିତ୍ୟ ଆର୍ଦ୍ଧଭାବେ
ଥାକେ । ଅପର ନଲୀର ଉର୍ଧ୍ବାଶ ପାଞ୍ଚାଳିଗେ ଏବଂ ପାର୍ଵତିଗେ ମାଂସ
ଗୁହିପଦାର୍ଥକ ଏକ ବୃଦ୍ଧାଶେତେ ଆଚନ୍ମ ଏଇ ଅଶ୍ଵ ଫଳକମାଦ୍ୟେ
ନିକଟବର୍ତ୍ତି ହାନେ ହିତପୁଯୁକ୍ତ ବ୍ୟବଚେତ୍ତମରେରା ତାହାର ଫଳକମାଦ୍ୟେ
ଗୁହିସାଙ୍ଗୀ କରିଯାଇଛନ କିନ୍ତୁ ଏ ଗୁହିର ପୁକ୍ଷେପକ ପୁଣାଲୀର ଉଦେଶ୍ୟ
ଅଦ୍ୟପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଞ୍ଚାଳୀ ଯାଇ ନାଇ ତାହାତେ ତାହାର ନିଶ୍ଚରକାର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟବ
ଚେତ୍ତମରେରା ଜ୍ଞାତ ନମ ।

॥ ୪ ॥ ଅପର ନଲୀଛାର ଅନ୍ତଃପାର୍ଶ୍ଵେ ଏକ ଅତିମୁକ୍ତ ତୁଚ୍ଛେତେ ଆବୃତ
ତାହାତେ ଏ ନଲୀଛାର ସର୍ବଦା ଏକ ପୁକାର ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧେତେ ଆଦୁର୍ଭାବେ ହିତି
କରେ । ଅପର ନଲୀଛାରାବଧି ନଲୀ କର୍ତ୍ତପୁଣ୍ୟାନ୍ତି ନାମଧାରଣ କରିଯା
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତକେର ତୃତୀୟ କିମ୍ବା ଚତୁର୍ଥାବର୍ତ୍ତକପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଧୋଗତି କରିଗାନ୍ତର
ହିଶାଖାକୃତ ହୟ ଏଇ ଶାଖାଦ୍ୱୟରେ ବ୍ୟବଚେତ୍ତମରେରା ବାମ ଏବଂ ଦର୍ଶିନ
ନଲୀର ପୁଣାଲୀସାଙ୍ଗୀ କରିଯାଇଛନ । ପରେ ଏ ନଲୀର ପୁଣାଲୀଦ୍ୱାରା^{*}

* ମହିରନଲୀର ପୁରାଳୀ ବାମନଲୀର ପୁରାଳୀଶ୍ଵର କିମ୍ବିଶ୍ଵଲ ଏବଂ ଶର୍ଵ ତାହାତେ
ଶୋଭିଲମ୍ବାର୍ଥକ ଯେ ବ୍ୟବଚେତ୍ତମ ନିଃଖାମପୁର୍ବାନବିଯରେ ଫୁଲୁସେର ଏବଂ କନ୍ଦୁତପୁର୍ବାହନାଶୀର
ନାହାଯାଇଥାଏ ଏକ ପୁଣ୍ୟ ତତ୍ତ୍ଵ କରିଯାଇଲେ ତିନି କାହିଁଜେଇଲ ଯେ ବାମ ନଲୀର ପୁଣାଲୀ
ହେଉଥାଇବା ନାହାଯାଇବା ଅତିଶୀଘ୍ର ହିତ ହେବା ଏବଂ କତରାହାମି ଶରୀରାତେ ଅନ୍ତର୍ମାଳ
କରିଯାଇଲେ ଯେ ପୁର୍ବାନ ପୁର୍ବାନମରେ ବାମ ଫୁଲୁମେନ୍ଦ୍ରିୟ ମାଳେ ବେଳ ଶୁଦ୍ଧି କରେ ।

ফুলুনের দলবয়েতে গরনারন্তর আস্থাখ্যক শাখাকৃতি হইয়া ফুলুন
ব্যাপিয়া থাকে এই শাখাসমন্বয় নলীর ন্যায় উপাছিতে কৃত এবং
তথ্যবর্তি হানে ভূক্তিমার্গিক এবং বক্তনিপদার্থক এক অংশেতে
বিভিন্নিকৃত আছে। এই পুরাণীর নলীতে পুতোকোপাহ্নুশ বলয়া
কৃতি এবং যেমত নলীর শাখাসমন্বয় উত্তরোভ্যুক্ত ক্ষুদ্র হয় সেইমত
সেই সকল বলয়ও উত্তরোভ্যুক্ত ব্যাসেতে ক্ষুদ্র হয় তাহাতে যথো
ফুলুন স্ফীত হওনারন্তর নিষ্ঠাসত্যাগদ্বারা বামু পুবাছিত হওয়াতে
উত্তরোভ্যুক্ত সংকুচিত হয় তখন এই নলীর শাখাধঃত বলয় উর্ধ্বস্থ
বলয়েতে গংহীত হয়। অপর যেরূপ নলীর শাখা উত্তরোভ্যুক্ত ক্ষুদ্র
হয় তদপ তাহারদিগের বলয়সমন্বয় উত্তরোভ্যুক্ত অধিক গোল এবং
অধিক ভূক্তিমার্গিক হয় তাহাতে উপাহ্যতিরিজ কেবল ভাচ্ছৰ
ধারণ করে এবং শেষে অনুশৃঙ্খলা হয়।

॥ ৫॥ অপর নলী অনেক মাংসপদার্থক অর্ধাং মাংসপেশী
পদার্থক তন্ত্রে ব্যাপ্ত তাহার মধ্যে কতকগুলি তন্ত্র তত্ত্বার
দুয়িয়ামী এবং কতকগুলি তদ্বৃত্তামী তাহাতে এই তন্ত্র সুরলের
সঞ্চাচনশক্তিব্যরা এবং বিস্তারশক্তিব্যরা নলী দীর্ঘ কিম্বা খৰ্ব হয়
এবং তৎপর পুশ্ট কিম্বা সজুচিত হয়।

॥ ৬॥ অপর পৃথক গরনহানে নলী এবং তচ্ছাখা অনেক
ক্ষেত্রে মাংসগুহিত ব্যাপ্ত থাকে এই মাংসগুহিসমন্বয় নলীর মধ্য
কোষবদ্ধ শেতে হিতি করিয়া নলীর এবং তচ্ছাখার মধ্যপাশে
এই পুঁজর নির্যাসপদার্থকাৰ্ডনুবা পুঁজেগ করে।

॥ ৭॥ অপর নলী তাপাহ্নুশব্দারা নিত্য উচ্চীরিততাবে

ଆକେ ତାହାତେ ସାଧୁର ପୁଷ୍ଟାଦାର୍ଥେ ପୁଚୁର ପଥ କୃତ ହୟ ଏବଂ ଏ ନଲୀର
ତ୍ରିପୁରାର୍ଥାଙ୍କୋରେ ନଲୀ ବିଜ୍ଞତହଓରେ ଏବଂ ସଙ୍କୁଚିତ ହେବେ ସୁମର୍ହ
ତାହାତେ ମନୁଯ ସେଚାନୁମାରେ ବାହଳ୍ୟରଗେ ବିହ୍ଵା ଅଳ୍ପରଗେ ଏବଂ
ସହବେଗେ କିହ୍ଵା ଶିମେଃ ସାଧୁପୁକ୍ଷେପ କିହ୍ଵା ଗୁହଣ କରିତେ ପାରେ ସଥା
ଗାମେ କିହ୍ଵା ସାଧୁପୁଚାରେ । ଅପର ପଞ୍ଚାଦିଗେ ନଲୀ ଏ ପୁକ୍ତାର ତୃପ୍ତ
ଶର୍ଵବିଶିଷ୍ଟ ହେବୁଥାତେ ଅନୁମାନ ହୟ ଯେ ନଲୀ ଗଲେତେ ଆହାରାଦାଧୀ
ଗତିର ସାହାଯ୍ୟ କରେ ଯେହେତୁ କିନ୍ତୁ ନଲୀର ଉପାକ୍ଷ୍ୟାଙ୍କ ସାହାର
ବଲଦୀକୃତ ହେଇ ତରେ ଗଲେତେ ଆହାରାଦିର ନିବାରଣ ଅବଶ୍ୟ କରିତ
କିନ୍ତୁ ଏଥିନ ଏ ନଲୀ ପଞ୍ଚାଙ୍ଗାର୍ଥେ ତ୍ରିପୁରାର୍ଥକପୁଯୁକ୍ତ ଆହାରାଦିର
ଅରୋଗ୍ୟନିବାରକ ନା ହେଇୟା ତଥାହାଯ୍ୟ କରେ ଜାରିବେନ ।

॥୮ ॥ ଅପର ନଲୀର ରଜପୁରାହକ ନାଡ଼ିସମ୍ଭବ ଶ୍ରୁତିକର ରଜ
ପୁରାହକ ନାଡ଼ିହେଇତେ ଏବଂ ଜତ୍ରଥଙ୍କ ରଜପୁରାହକ ନାଡ଼ିହେଇତେ ଉପ
ପର ହୟ ଏବଂ ତତ୍ତ୍ଵଜୀବାହକ ନାଡ଼ିସମ୍ଭବ ଗୁରୀବାହୁ ରଜାବାହକ ନାଡ଼ିତେ
ପୁରେଶ କରେ ଏବଂ ତତ୍ତ୍ଵଜୀବାହକ ଅନ୍ତମ ଯୁଗେର ପରାବର୍ତ୍ତନାଥ
ହେଇତେ ଏବଂ ଗୁରୀବାହୁ ଜଟାବଜ୍ଜିଭୁତାଙ୍କଷହେଇତେ ଉପର ହୟ ।

ତୁର୍ଫ୍ଫ ଧ୍ୟେର ସଂକାଦ୍ୟାୟ ।

ବିଶ୍ଵତାଧିକଶତତମ ପୁକୁରଣ ।

ମୁଦ୍ରିଲେଖ ଦିରଶ୍ୟ ।

॥୯ ॥ ବର୍କଉଦର ପୁରୀ ସର୍ବତ୍ର କୁର୍କୁଲଦାରା ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଥାକେ । ଏ
ଯୁଦ୍ଧକ ଅତିକୋମଳ ଏବଂ ତୁଳପ୍ରତିକାର୍ଯ୍ୟକ ଏବଂ ପୃଥିକୁ ଦିଲୋକ

ବିଭିନ୍ନିକୃତ ଏଲେନମନ୍ତ୍ର ଫୁର୍ମୁଦ୍ସବ୍ୟବଧାରକ ଭୁଚେତେ ପୃଥିକୁଳ୍ଠ ଏବଂ
ଏ ଦଲେର ସହିରଳଶ ବଙ୍ଗଉଦୟବେଷ୍ଟେତେ ଉଂଗଳ ଏକ ଭୁଚେତେ ଆଜ୍ଞା
ଦିଇ ଅପର ଏ ଦଲେର ଏକ ଦଲ ଅମ୍ବ ଦୁଇ କିମ୍ବା ତିନି କୁଣ୍ଡ ଦଲରେ
ବିଭିନ୍ନିକୃତ ତାହାତେ ପ୍ରାୟ ସର୍ବଦା ବଙ୍ଗଉଦୟର ଦଙ୍ଗିଗପାର୍ଶେ ଦଲବ୍ୟ
ଏବଂ ବାରଗପାର୍ଶେ ଦଲବ୍ୟ କରିଯା ପାଓଯା ଯାଯା ।

॥ ୨ ॥ ଫୁର୍ମୁଦେଶ ନିର୍ମାଣବ୍ୟବଧା ଜାନାର୍ଥେ ପୁରୁଷପୁକରଣେ କଥିତ ନଲୀଙ୍କ
ପୁରୀଲାଖାର ପୃଥିକର ଗତି ଜାତ ହୁବେ ଅତିପୁରୋଜନ ଜାନିବେନ
ଦେହେତୁକ ନଲୀର ଏ ଶାଖାମନ୍ତ୍ର ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଅତିମୁକ୍ତ୍ୟ ହୁଯ ଏବଂ
ଶେଷେ ଫୁର୍ମୁଦେଶ ମଧୁକୋଷବଦଳଶେତେ ଏବଂ ବୁଦ୍ଧଳଶେତେ ଅନ୍ତ ପାଇଁ ।
ଏ ମକଳାଳଶ ଫୁର୍ମୁଦେଶ ପ୍ରାୟ ତାବଦଳଶ ଜାନିବେନ ଏବଂ ଏ ବୁଦ୍ଧଦେଶେ
ପରମ୍ପରା ଗମନାଗମନ ପଥ ଆଛେ ।

॥ ୩ ॥ ଏ ଫୁର୍ମୁଦ୍ସ ଅତ୍ୟଳ୍ପ ସ୍ଵାଧୀନୀୟ ଅନୁମାନ ହୁଯ ଏବଂ ତଚ୍ଛିରା
ନୟମ୍ଭ ଅତିମୁକ୍ତ ଏବଂ ଅଲ୍ପମୁଖ୍ୟକ ଏବଂ ପର୍ବତାଭ୍ୟନ୍ତରୁଦ୍ଧଶିରା
ହିଇତେ ଏବଂ ଅଟେଇ ଯୁଗ୍ମ ଶିଯାହିଇତେ ଉଂଗଳ ହୁଯ । ଏ ଅଟେଇ ଯୁଗ୍ମ
ଶିରା ବଙ୍ଗଉଦୟପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗମନାନ୍ତର ଗଲେର ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ଵପୁତ୍ର ପରାବୃତ୍ତ
ନାମକ ଶାଖାହୟ ପ୍ରେରଣ କରେ ପରେ ଏ ଶାଖା ନଲୀର ପଞ୍ଚାଂପାର୍ଶ୍ଵୀ
ର୍ଧଗମନମଧ୍ୟମେ ନଲୀର ପୁତ୍ର ଏବଂ ଗଲେର ପୁତ୍ର ଅମ୍ବାଖ ଶାଖା ପ୍ରେରଣ
କରେ ଅଧିକକ୍ଷ ନଲ୍ୟାଗ୍ନେର ପୁତ୍ର ଏବଂ କର୍ମାଳ୍ସପେଶୀର ପୁତ୍ର ପ୍ରେରଣ
କରେ । ଅପର ନଲୀଙ୍କ ପରାବୃତ୍ତନାମକ ଏ ଶିରାକେ ଏବଂ ନଲୀର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵ
ଶିଯାକେ ମୂଳଭାବେ ବିଦୀର୍ଘ ତରିଲେ ଜୀବୀ ଶବ୍ଦମୂର୍ତ୍ତିହିନ ହୁଯ ।

॥ ୪ ॥ ଅପର ଫୁର୍ମୁଦେଶେ ରତ୍ନଚାଲନକାରୀଙ୍ଗୀ ରତ୍ନପୁରାହକ ନାଡ଼ୀ
ଶିକ୍ଷାର୍ଥୟ ହୁଯ ବିଶେଷତଃ ନଲୀଙ୍କ ରତ୍ନପୁରାହକ ନାଡ଼ୀ ଏବଂ ଫୁର୍ମୁଦ୍ସ
ପୁରାହକ ନାଡ଼ୀ ।

॥ ୫ ॥ ନଳିଙ୍କ ରଜପୁରାହକ ନାଡ଼ୀ ଶାଖାଯା ହିଁଯା । ଆରହା ହୟ ତାହାର ମଧ୍ୟେ ଏକ ନାଡ଼ୀ ପର୍ତ୍ତକାଭ୍ୟନ୍ତର ବାମଙ୍କ ରଜପୁରାହକ ନାଡ଼ୀଙ୍କିଟି ଏବଂ ଅର୍ଯ୍ୟ କୁଞ୍ଜପୁରାହକ ନାଡ଼ୀର ଗାତ୍ରାଂଶୁହିଁତେ ଉଥିରା ହୟ କିନ୍ତୁ ଏ ନାଡ଼ୀ କୋରୋଇ ଘନୁସ୍ତେ ତିନ କରିଯା ଥାକେ ଏବଂ କୋରୋଇ ଘନୁସ୍ତେ କେବଳ ଏକଟିମାତ୍ର ଥାକେ । ଏ ନଳିଙ୍କ ରଜପୁରାହକ ନାଡ଼ୀ ଫୁଲ୍ଲୁସ ପ୍ରତିପାଳନାର୍ଥେ ଜାନିବେନ ଏବଂ ତାହାର ଅତିକୁତ୍ତର ଶାଖାମନ୍ତ୍ର ନଳିଙ୍କ ପୁଣାଲୀର ସର୍ବତ୍ର ସ୍ଵାପ୍ତରୂପେ ଦେଖା ଯାଇ । ଅପର ଏ ନଳିଙ୍କ ରଜପୁରାହକ ନାଡ଼ୀ ଦିଯା ଅଯୁଗ୍ମ ରଜା ସାହିକ ନାଡ଼ୀତେ ପରାବୃତ୍ତ ହୟ ।

॥ ୬ ॥ ଅପର ଫୁଲ୍ଲୁସଙ୍କ ରଜପୁରାହିକା ଏବଂ ରଜାବାହିକା ନାଡ଼ୀ ଫୁଲ୍ଲୁସେର ପ୍ରତିପାଳନାର୍ଥେ ନିଯୁକ୍ତା ନର ଅନ୍ତମାନ ହୟ ତାହାତେ ଶରୀରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟାଂଶେ ଗମନାଗମନମଧ୍ୟେ ରଜ ଯେଇ ପ୍ରେୟୋଜନାର୍ଥର୍ଥରୁହିତ ହୟ ବାୟୁର ସହିତ ସଂସର୍ବାରା ତତ୍ତ୍ଵର୍ଥ ପୁନଃପ୍ରାପଣାର୍ଥେ ଏ ଫୁଲ୍ଲୁସରଧ୍ୟ ଦିଯା ଗଠି କରେ । ଅପର ଫୁଲ୍ଲୁସଙ୍କ ରଜପୁରାହକ ନାଡ଼ୀ ସ୍ଵକୀୟ ରଜ ଦକ୍ଷିଣ ହଂକୋଷେତେ ଗୁହଗକରଣାମନ୍ତ୍ର ଦିଶାଖାକୃତି ହିଁଯା ଫୁଲ୍ଲୁସେର ଅଧ୍ୟ ଦିଯା ଗମନମଧ୍ୟେ ନଳିଙ୍କ ରଜପୁରାହକ ନାଡ଼ୀର ଅନୁଗତା ହେଉ ଏବଂ ତତ୍କ୍ରତ୍ତ ପରେତେ ଫୁଲ୍ଲୁସଙ୍କ ରଜାବାହକ ନାଡ଼ୀରାର ପରାବୃତ୍ତ ହୟ । ଏ ଫୁଲ୍ଲୁସଙ୍କ ରଜାବାହକ ନାଡ଼ୀମନ୍ତ୍ର ପରେତେ ସଂମିଳିତ ହିଁଯା ଏକ ବୁଝାଟୀ ହୟ ଏ ନାଡ଼ୀ ବାଗହଂକୋଷେତେ ସ୍ଵକୀୟ ଆଧ୍ୟ ଦୂର୍ୟ ପୁଜ୍ଜେପ କରେ ତାହାତେ ମଯାନୁମାରେ ଫୁଲ୍ଲୁସେତେ ପୁରିକି ରଜେର ପରିମାଣ ଶରୀରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟାଂଶେ ପୁରିଷ୍ଟରକ୍ତେର ପରିମାଣପରିମାଣ ଅଧିକ ଜାନିବେନ ।

ଚତୁର୍ଥ ଘଣେର ମଞ୍ଜୁମାଧ୍ୟାୟ ।

ହାବିଂଶ୍ତାଧିକଶତମ ପୁରୁଷ ।

ନିଃଖାସପୁର୍ବାଦେର ନିର୍ଶଳ ।

॥ ୧ ॥ ନିଃଖାସପୁର୍ବାସ ପୁରୁଷାରଗବିଷୟେ ଅତିପୁରୋଜନାହିଁ ପୁରୁଷ
ବ୍ୟବଚେତ୍ନକେବେ ତାହାର ପୁରୁଷାରଗ ପୁରୁଷ ଧର୍ମସଂଜ୍ଞା ବରିଯାଛେବେ
ଯେହେତୁକ ପୁରୁଷାରଗ ଏବଂ ନିଃଖାସପାରିତ୍ୟାଗ ଓ ପୁର୍ବାସଗୁହଣ ଏକଇଁ
ବିଷୟ ଜାନିବେନ । ବଙ୍ଗଉଦ୍ଧରେ ମଙ୍କୋଚନ ଏବଂ ବିନ୍ତୁତ ହୁଅନେତେ
ନିଃଖାସପୁର୍ବାସ ହୟ ବିଶେଷତଃ ସଥନ ବଙ୍ଗଉଦ୍ଧର ବିନ୍ତୁତ ହୟ ତଥାମ
ଫୁର୍ମୁଖେତେ ବାୟୁପୁର୍ବିଶ କରେ ଏବଂ ସଥନ ମନ୍ତ୍ରିତ ହୟ ତଥନ ଫୁର୍ମୁଖ
ହେତେ ନିର୍ଗତ ହୟ ତାହାର ମଧ୍ୟେ ଏକେର ନିଃଖାସ ଏବଂ ଅନ୍ୟର
ପୁରୁଷମଂଜ୍ଞା କରିଯାଛେନ ।

॥ ୨ ॥ ନିଃଖାସପୁର୍ବାସକାର୍ଯ୍ୟେର ପୁତ୍ରେକ ଅନ୍ତୁବିଷୟ ସୁବୋଧଗମ୍ୟ
ବଟେ ହିନ୍ତୁ ତଥକାରଣ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରା ଅତିଦୁଃସାଧ୍ୟ । ଯେହେତୁକ ଏହି ପୁରୁଷ
ମାତ୍ର ମକଳେ କରିତେ ପାରେ ଯେ ଫୁର୍ମୁଖ ପରତତ୍ତ୍ଵବନ୍ତ ତବେ ସଥନ ଏହି ଫୁର୍ମୁଖ
ହେତେ ବାୟୁ ନିର୍ଗତ ହୟ ଏବଂ ନିଃଖାସତ୍ୟାଗଦ୍ୱାରା ଫୁର୍ମୁଖ ମନ୍ତ୍ରିତ
ହୟ ତଥନ କିରିପେ ପୁନର୍ବାର ତାହା ବାୟୁତେ ପୁରୁଷ ହୟ ଏବଂ ପଞ୍ଜକା
ସ୍ଵକୀୟ ହାନାପେକ୍ଷା କିରିପେ ଅସିକୋର୍ବ୍ରକ୍ତା ହୟ ଏବଂ ବଙ୍ଗଉଦ୍ଧର
ଯବଧୀୟକ କିରିପେ ସାମାନ୍ୟାଦର ପୁତ୍ର ଅଧୋଦିଗେ ଆକୃତ ହୟ ।
ଏହି ପୁଶ୍ରୋତ୍ରବିଷୟେ ଆମନ୍ତା ଯଦି କହି ଯେ ବାୟୁ ଫୁର୍ମୁଖମଧ୍ୟେ ବଳ
ଦ୍ୱାରା ପୁରିଷ୍ଟ ହୁଅନେ ଫୁର୍ମୁଖ ବିନ୍ତୁତ ହୟ ଏବଂ ତାହାତେ ପଞ୍ଜକା
ର୍ବକ୍ତା ହୟ ଏବଂ ବଙ୍ଗଉଦ୍ଧର ଯବଧୀୟକ ଅଧୋଦିଗେ ମଂଦିର

ହୁଏ ତବେ ଆମରା ଭୂଷଣ ଜାନିବେନ । ପୁରୁଷ ପୁରୁଷ କୋନ କାରଣ ଦ୍ୱାରା ଉଠଗଲା ହୁଏ ତାହା କହା ଦୁଃଖାଧ୍ୟ କିନ୍ତୁ କୋନୋ ଜୀବୀ ଏକବାର ନିଃଖାସତ୍ୟାଗ କରିଲେ ପର ଇହା ଅନୁମାନ ହୁଏ ଯେ ନିଃଖାସତ୍ୟାଗେର ପର ରତ୍ନ ଫୁଲୁସେର ମଧ୍ୟ ଦିଇଥାଏ ଗତିବିଷୟେ ବନ୍ଦହୋଇଯାଇତେ କୋନ ଏକ ପ୍ରାବର୍ତ୍ତକେର ନୀଳ କାର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗାଦକ ହୁଏ ତାହାତେ ପଞ୍ଚକାନ୍ତର ଛାନ୍ଦ ସମେଶୀ ଏବଂ ବକ୍ଷଟଦ୍ୱାୟବଧାୟକ ଏହି ଛାମେ ନିର୍ଗୟାପୁଣ୍ୟୋଜନାର୍ଥ ଶିରାର କୋନୋ ଏକ ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟର ହିଲେ ବକ୍ଷଟର ବର୍ତ୍ତି ହୁଏ ତାହାତେ ବାଧୁ ଫୁଲୁସେତେ ଅତିବେଳେ ପୁରୁଷ କରେ ଏବଂ ନବୀନ୍ତ କୁଳାଳୀର ଶାଖାସମ୍ପତ୍ତ ଏବଂ ଯେଇ ମଧୁକୋଷବନ୍ଦଳେ ଏଇ ଶାଖା ସମସ୍ତ ପାବେଶ କରେ ମେହି ମକଳ ମନୁର୍ଗଳେ ବିନ୍ଦୁ ହୁଏ ତାହାତେ ଫୁଲୁସୁ ଛାଡ଼ିମୟଷ୍ଟ ପୁରୁଳୁଳ ହୋଇଯାଇତେ ରତ୍ନ ତାହାରଦିଗେର ମଧ୍ୟ ଦିଇଥାଏ ଅନ୍ତରେ ଯାଇସ ଗତି କରେ । କିନ୍ତୁ ପରେ ଯେ ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଫୁଲୁସ ପୁରୁଷରେ ବିନ୍ଦୁ ହୁଏ ତତ୍ତ୍ଵକି ଅନ୍ତର ହିଲେ ପଞ୍ଚକାନ୍ତରର ଛାନ୍ଦ ସମେଶୀ କ୍ରମେ ମନୁଷ୍ୟର କ୍ରମେ କ୍ରମୁ ହୁଏ ଏବଂ ପଞ୍ଚକାନ୍ତର ପୁରୁଳୁଳର ଧାରଣ କରେ ତାହାତେ ବକ୍ଷଟର କ୍ରମେ କ୍ରମୁ ହୁଏ ଏବଂ ପଞ୍ଚକାନ୍ତର ପୁରୁଳୁଳର ଧାରଣ କରେ ତାହାତେ ଯେ ମନ୍ଦରେ ବାୟୁ ନିଃଖାସଦ୍ୱାରା ବହିନ୍ଦୁ ହୁଏ ମେ ମନ୍ଦରେ ଫୁଲୁସ ପୂର୍ବସନ୍ଧିକୁ ହୁଏ ତାହାତେ ରତ୍ନର ଗତି ପୂର୍ବନିର୍ବାରିତ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ପରେ ଛାପିଣ୍ଡ ସକ୍ରିୟ ବ୍ୟବହାରୁମାରେ ରତ୍ନଗୁହଗେତେ ଏବଂ ରତ୍ନ ପୁରୁଷ କରିଗେତେ ଫୁଲୁସ ରତ୍ନପୁରୁଷକ ନାଡ଼ୀ ପୁନର୍ବିଦ୍ଵିତ ହୁଏ ତାହାତେ ଫୁଲୁସଚାଲନଶକ୍ତି ପୁରୁଷପରିହିତ ହୋଇଯାତେ ଯାରଜୀବନ ଫୁଲୁସ ବାରମ୍ବାର ମନୁଷ୍ୟର ଏବଂ ବିନ୍ଦୁ ହୁଏ ନିରୁଷ୍ଟ ହୁଏ ମା ଯେହେତୁ କ ନିଃଖାସ ପୁରୁଷବିଷୟେ ମାହୀଯକାରି ମାନ୍ଦ ସମେଶୀରଦିଗେର ମାନ୍ଦ ପୁରୁଷର କ୍ରମ ଶକ୍ତି ହିଲେଓ ତାହାର ଛାପିଣ୍ଡର ମତ ନମ୍ବ କିନ୍ତୁ ଇଚ୍ଛାନୁଗତ

ଜାନିବେଳେ ତଥାପିଶ୍ଚ କୋମୋ ମନୁଷ୍ୟ ଜଗ୍ନେର ପାରେ ଏକବାରୁ ନିଃଖାସ
ତାଙ୍କ କରିଲେ ପୁରୁଷୁନ୍ତ ନିଃଖାସତ୍ୟାଗ ନା କରିଲେ ବାଚିତେ ପାଇଲେ
ନା । ମନୁଷ୍ୟ ଯଦି ସକ୍ଷିଯ ନିଃଖାସ ବନ୍ଧ କରିଯା ବାରେ ତବେ ଯୁଦ୍ଧୁମହୁ
ରକ୍ତାବାହିକନାଡ଼ୀ ରକ୍ତଦାରୀ ଅତିଶୀଘ୍ର ବିଭୂତ ହଇଯା ହକୀଯାଧେଯ
ଦୁଃଖ ହୁଏପିଶ୍ଚତେ ପୁକ୍ଷେପ କରିତେ ଅକ୍ଷମା ହୁଏ ତାହାତେ ପୁଷ୍ପାନଗୁରୁ
ଶାର୍ଦ୍ଦେଶୀ ଯେ ପ୍ରାବର୍ତ୍ତକ ଜଗ୍ନେ ତାହା । ଅତ୍ୟଞ୍ଚକଗମାତ୍ର ନିବାରଣକରଣେ ମନୁଷ୍ୟ
ମନ୍ଦରୁହ୍ୟ । ଅତଏବ ଡୁବିଯାମରଣବିଷୟେ ରକ୍ତଗତି ନିବାରଣେର ଏଇ
ବ୍ୟବସ୍ଥା ଜାନିବେଳେ ଏବଂ ଫାଁଶିପ୍ରାପ୍ତବିଷୟେ ଗଲହୁ ରକ୍ତାବାହିକନାଡ଼ୀ
ରୁଜ୍ଜୁସ୍ମରନ୍ଦମେତେ ବକ୍ତା ହେଯାତେ ଏବଂ ସାମ ବନ୍ଧ ହେଯାତେ ଘୃତୁ
ତଂକଣ୍ଠ ହୁଏ ।

॥ ୩ ॥ ଅତ୍ୟଞ୍ଚକାଳ ପୂର୍ବେ ବସ୍ତ୍ରପୁତ୍ରେରା ନିଃଖାସପୁଷ୍ପାଦବିଷୟ ନିଶ୍ଚଯ
ଜାତ ଛିଲେନ ତାହାର ପୂର୍ବେ ତାହାର ତହିସିଯେ ଅତିମର୍ଥ ଛିଲେନ
ବିନ୍ଦ ପାରେ ପ୍ରିସ୍ତିନାମକ ଅତିଥ୍ୟାତ୍ୟାପନ ପଣ୍ଡିତ ତାହା ପୁକାଳ
କରିଲେନ । ତିନି ଜାତ ହେଲେନ ଯେ ନିଃଖାସଦାରୀ ଜୀବୀ ଯେ ବାୟୁ
ତ୍ୟାଗ କରେ ତାହା । ଶାଲଭାବ୍ୟକ୍ତ ତାହାତେ ବାୟୁ ଯନ୍ତ୍ର ହତଭାଳ
ଭାବବିଶିଷ୍ଟ ହୁଏ ତତ ମେଇ ବାୟୁ ନିଃଖାସାର୍ଥେ ଏବଂ ଜୀବନରଙ୍ଗାର୍ଥେ
ଉତ୍ସର୍ଵିକୃତ ହୁଏ । ଏ ପଣ୍ଡିତର ପୂର୍ବେ ଅନ୍ୟାୟ ପଣ୍ଡିତରେ ଜାତି ଛିଲେନ
ଯେ ରକ୍ତ କୁଦ୍ରୁମଧ୍ୟ ଦିଯା । ଗତିକରଣାନ୍ତର ଅଧିକ ଲୋହିତବର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ
ତାହାତେ ଏ ପ୍ରିସ୍ତି ନାମେ ପଣ୍ଡିତ ଅମ୍ବାନ କରିଲେନ ଯେ ରକ୍ତ ସକ୍ଷିଯ
ଶାଲଭାବ ବାୟୁତେ ଦେଓନପୁଯୁକ୍ତ ତନ୍ଦ୍ରପ ଲୋହିତ ବର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣ କରେ ଏବଂ
ଏ ବାକ୍ୟେର ପୁନାନ ଅନେକ ପରିଅନ୍ତାଦାରୀ ସ୍ଥାପନ କରିଲେନ ତାହାତେ
ତିନି ଜାତ ହେଲେନ ଯେ ଜୀବିବିହିତେ ନିର୍ଗତ ରକ୍ତର ସମାଂଶ ଯେତ

ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ସକ୍ଷିଯ କୃଷ୍ଣବର୍ଗରହିତ ହୁଏ ତେମନ ତାହା ବାୟୁକେ ଜାଲଭାବ ବିଶିଷ୍ଟ କରେ ତନ୍ତ୍ରଓ ତିନି ଆରା ଜାତ ହିଲେନ ଯେ ଐରପ ଲୋହିତବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ ରକ୍ତ ଅନ୍ୟ ରୁକ୍ତାପେକ୍ଷା ଜାଲଭାବଗୁରୁତ୍ୱରୁଥିବାର ବିଶିଷ୍ଟ ହୁଏ ତାହାତେ ଐ ରକ୍ତ ସକ୍ଷିଯ ଜାଲଭାବ ଜାଲଭାବବିଶିଷ୍ଟବାୟ ହିତେ ଗୁରୁତ୍ୱରୁଥିବାର ହେଉଥାତେ ଲେ ରକ୍ତ ଅଧିକ କୃଷ୍ଣବର୍ଗ ହୁଏ ଏହି ବାକୀ ବିବେଚନ । କରାତେ ତିନି ଜାତ ହିଲେନ ଯେ ରକ୍ତ ରକ୍ତପୁରୀକରନାଟୀ ଦିଯା ଗତିସମୟେ ଅନେକ ଜାଲଭାବ ଗୁରୁତ୍ୱ କରେ ଏବଂ ମେହି ଜାଲଭାବ ରକ୍ତ ହିତେ କୁକୁର୍ମ ବାୟୁତେ ପୁଣିଷ୍ଠ ହୁଏ ।

॥ ୪ ॥ ପ୍ରିୟନାମକ ଐ ପଣ୍ଡିତେର ବାକ୍ୟ କିଛୁକାଳ ପରେ କ୍ରୌଢ଼େନ୍ଦ୍ର ନାମକ ଏବଂ ଏଲିଯନାମକ ପଣ୍ଡିତେରା ଅନେକ ପରୀକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ହୃଦୟ କରନେ ଚେତ୍ତା ପାଇଲେନ ଏବଂ ବ୍ୟାକନାମକ ଏବଂ ଇର୍ବିନନାମକ ପଣ୍ଡିତେରା ଦେଖାଇଲେନ ଯେ ନାନା ଦୂର୍ୟ ଅଧିଧାରଣବିଷୟେ ନାନା ପୁକାର ମାର୍ଗ ବିଶିଷ୍ଟ ହୁଏ ବିଶେବତଃ ତିନି ଦେଖିଲେନ ଯେ ଜ୍ଞାନମେତେ ଏବଂ ଗୁଣୀୟ ଗୁଣିକାପରିମାପକ ସନ୍ଦେତେ ତୈଲ ଏବଂ ଜଳ ସଥନ ସମାନରୂପେ ଜାଲ ଭାବବିଶିଷ୍ଟ ଏହି ରପ୍ ବୋଧ ହୁଏ ତଥାନ ବାସ୍ତବିକ ଏହି ଦୂର୍ୟବ୍ୟସ୍ୟେତେ ହିତ ଜାଲଭାବ ସମାନ ବୁଝ ତାହାତେ ନାନା ଦୂର୍ୟେର ସମତାପାତାଗ ଜୟାଓ ମାର୍ଗେ ଅସମାନରୂପେ ଜାଲଭାବେର ପୁଯୋଜନ ଆଛେ । ତନ୍ତ୍ରଓ କ୍ରୌଢ଼େନ୍ଦ୍ରନାମକ ଏବଂ ଏଲିଯନାମକ ରମ୍ୟବିଦ୍ୟାଜ୍ଞେରଦିଗେର ପରୀକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ଅଭିଵ୍ୟା ଅଭିପୁର୍ବାଗ ହିୟାଛେ ଯେ ନାନା ଦୂର୍ୟେର ନାନା ପୁକାର ଅଧିଧାରଣକ୍ଷତି ଜାଲଭାବବାହିଲ୍ୟେତେ ଅଳ୍ପ ହୁଏ ଏବଂ ତମନ୍ତ ତାଙ୍କେ ବାହିଲ୍ୟ ହୁଏ ଯଥା ସ୍ନୋଟୋଜ୍ଜନଭୟ ସ୍ନୋଟୋଜ୍ଜନାପେକ୍ଷା ଜାଲ ଭାବଧାରଣକ୍ଷତି ଜାନିବେନ । ତନ୍ତ୍ରଓ ନାମନ୍ୟ ବାୟୁତେ ଅନେକ ଜାଲଭାବ ହିତି ଦେଇ ଏବଂ ଜଳନୀୟ ଦୂର୍ୟେତେ ଅଭ୍ୟାସ ଜାଲଭାବ

ছিতি করে। দাহনবিষয়ে বহুতপরসায়নাকর্ত্তব্যশক্তি উৎপন্না
হয় বিশেষতঃ দহনীয় দুর্ব্যের জ্বালভাব সামান্য বাযুগুহণ করে
এবং সামান্য বাযুতে ছিত যে জ্বালভাব মে ঐ দহনীয় দুর্ব্যগুহণ
করে কিন্তু ঐ দহনীয় দুর্ব্যের জ্বালভাবগুহণশক্তি বাযুর শক্তি যেমন
হুস হয় তদনুসারে বাইল্য ন। ইওয়াতে বাযুহইতে নির্গত জ্বাল
ভাবের কেবল অত্যল্পাংশ ঐ দহনীয় দুর্ব্যস্বার্থ গৃহীত হয় তাহাতে
ঐ জ্বালভাবের অবশিষ্টাংশেতে সংযোজিত দুর্ব্যের জ্বালভাব
রুচিত হয় অতএব দাহনবিষয়ে অতিশয় তাপোৎপন্নির কারণ
হয় জানিবেন। অপর অনুমান হয় যে নিঃশ্বাসপুর্খাসুরা
রুক্ত ইতজ্বালভাব হয় তাহাতে ইতজ্বালভাবসন্নাদনবিষয়ে
বহুতপরসায়নাকর্ত্তব্যশক্তি উপস্থিত হয় বিশেষতঃ রুক্তের জ্বালভাব
বাযুত গৃহীত হয় এবং বাযুতে ছিত জ্বালভাব রুক্তেতে গৃহীত
হয় কিন্তু তাহার রুক্তে এই বিশেষ যে ঐ দুই দুর্ব্যের আধার
শক্তি সমানপুরুক্ত বাযুহইতে নির্গতজ্বালভাব রুক্তেতে গৃহীত
হয়। তাহাতে রুক্ত শরীরমধ্য দিয়া গতিসময়ে অনেক জ্বাল
ভাব গৃহণ করে এবং স্বর্কীয় তাপ নিঃক্ষেপ করে তাহাতে ঐ
জ্বালভাবনির্মাণকার্যাংশেতে ঐ তাপাংশের কেবল কিয়দংশ
গৃহীত হয় এবং অবশিষ্টাংশমাত্র অনুভব হয় যথা দুর্ব্য
হনে। ঐ অনুভূতাংশেতে শরীরের উষ্ণতা জয়ে তাহার ব্যবহৃত
দক্ষে জীব্যুষ্ণতাসংজ্ঞা করিয়াছেন।

॥ ৫ ॥ ঐ গতজ্বালপনার্থে ইহা অনুমান করা কর্তব্য যে রুক্ত
পুরুষ নাড়ীস্থ রুক্তাবেক্ষণ রুক্তাবাহকনাড়ীস্থ রুক্তেতে জ্বাল

ଭାବେର ପରିମାଣ ଅତିମୂଳ ଏବଂ ଅଦ୍ଵିତୀୟ ଦୁର୍ବ୍ୟାପୋକ୍ତି ଦୂର୍ବ୍ୟାପୋକ୍ତି ଅତିମୂଳ ହର ଏବଂ ଜ୍ଞାନଭାବେର ସହିତ ସଂଯୋଗେତେ ଯେମେତ ସାମାନ୍ୟ ବାୟୁ ରିଂଖାଲପୁଷ୍ଟାର୍ଥେ ନୂନବୋଗ୍ୟତାପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ତେବେମତ୍ ଜ୍ଞାନଭାବନ୍ୟନତାପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ॥*

॥ ୬ ॥ ଅଭ୍ୟକ୍ତ ପର୍ବତାରୋହଣକରଣେ ନିଃଶ୍ଵାସତ୍ୟାଗ ଏବଂ ପୁରୁଷ ଶୁଦ୍ଧ ଅତିଶ୍ରୀୟ ଏବଂ ଅତିଶ୍ରୀ ହୁଏ ଏବଂ କଥନୋଇ ରତ୍ନବିର୍ଗତ ହୁଏ ତାହାର କାରଣ ଏହି ଅନୁମାନ ହୁଏ ଯେ ଉଚ୍ଚ ପର୍ବତରେ ବାୟୁ ଅନ୍ୟ ବାୟୁ ଅପେକ୍ଷା ଅତିମୁକ୍ତ୍ୟ ଏବଂ ପାତଳ ତାହାତେ ଏହି ବାୟୁ କୁକୁର ବିଷ୍ଟାରକରଣେ ଅସରର୍ଥ ତୃପ୍ତ୍ୟାକୁ କୁକୁର ମାଡ଼ିତେ ରତ୍ନ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ବାହନ୍ୟ ହେଉଥାଏ ଓ ନାଡ଼ୀ ଫାଟେ ଏବଂ କାଶେର ସହିତ ରତ୍ନ ବିର୍ଗତ ହୁଏ । ଉତ୍କୋଳପର୍ବତାରୋହଣବିଷୟେ ଯେ ରତ୍ନ ଓ ମନ୍ତ୍ର ବିର୍ଗତ ହୁଏ ତଥିବୟେ କୋରୋଇ ବ୍ୟବଚେଦକେରା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁରୁଷ ଦିରାଛେବ ବିଶେରତ୍ତ ତୌହାରୀ ଅନୁମାନ କରିଯାଛେବ ଯେ ରତ୍ନରେ ବାୟୁ ସାମାନ୍ୟ ବାୟୁତେ ପ୍ରାଚୁର୍ୟ ରୂପେ ମନ୍ତ୍ରମର୍ଦ୍ଦିତ ନା ହେଉଥାଏ ବିକୃତ ହୁଏ ତାହାତେ କୁକୁର ମାଡ଼ ଅତି କୁକୁର ମାଡ଼ ମହିତା ହେଇଯା ମୁଣ୍ଡିତା ହୁଏ ସଥା ଫଳକେ କିମ୍ବା କୋରୋ ଜୀବିକେ ବାୟୁପ୍ରକ୍ଷେପକ ସଙ୍ଗେର ଆଧାରଧର୍ମପାଦନ କରିଲେ ବହିଃହି ବାୟୁ ପୁରୁଷପାନୁଦାରେ ତାହାରା ମହିତ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଅଲ୍ପକାଳପୂର୍ବେ ଦାର୍ଢିର୍ଦ୍ଧ ନାମେ ରୁସାଯନପ୍ରାପ୍ତ କତକଷ୍ଟଳି ପରୀକ୍ଷା ପୁକାଶ କରିଯାଛିଲେମ ତମ୍ଭାରା ତିନି ଏହି ଏକ ବିଷୟ ହୀପନ କରିତେ ବାଞ୍ଚି କରିଲେମ ଯେ ସେଇପା ଅନ୍ୟ ପଞ୍ଜିତେରୀ ଅନୁମାନ କରିଯାଛିଲେମ ତେମନ ରତ୍ନମ୍ଭାଡିତେ ବାୟୁ କିମ୍ବା

* ଏ ବାକ୍ୟପୁରୁଷବିରୀତି ଜ୍ଞାନଭାବନ୍ୟକ ପର୍ବତାରୋହଣକୁ ଜୀବନ୍ୟାନ୍ୟକିମ୍ବା ପୁରୁଷ ଏବଂ ଏକିଥିରେ ମାତ୍ରମେ ରୁସାଯନପ୍ରାପ୍ତ ବିଷୟକ ପୁରୁଷର ପାଠ କରିବେଦ ହୁଏ ।

ଭାବା କୋଣୋ ପୁକାର ହିତିହାପକ ବାସୁ ହିତି କରେ ନା ତାହାତେ ତିନି
କହିଯାଛେନ ଯେ ଉଚ୍ଚୋଚ୍ଚପର୍ବତାରେହଣେତେ ଯେ ରକ୍ତ କାଶଦାରା ନିର୍ଗତ
ହୟ ତାହା ଦୈବ । କିମ୍ବା କୋଣୋ ଅନନ୍ତ ଶୂରପୁଯୁକ୍ତ ହୟ ଯେହେତୁକୁ
ବାୟୁଦ୍ଵେର ପୁର୍ବିଷ୍ଠବାୟୁଦ୍ଵେରରେତେ ହିତ ଜୀବିର ଏ ପୁକାର ହୟ ନା
ଏବଂ ଏ ପୁର୍ବିଷ୍ଠବାୟୁଦ୍ଵେରରେତେ ବହିଙ୍କୁ ବାୟୁର ସଂମଳନଶକ୍ତି ମର୍ହୋକ୍ତ
ପର୍ବତର ବାୟୁର ସଂମଳନଶକ୍ତି କିମ୍ବା ତୁଳା ଦୟ ।

ମନେର ମନେର ମନେର ମନେର ମନେର ମନେର ମନେର ମନେର ମନେର
ମନେର ମନେର ମନେର ମନେର ମନେର ମନେର ମନେର ମନେର

ଚତୁର୍ଥ ଧ୍ୟେର ଆପ୍ତଯାବୀଧ୍ୟ ।

ଦ୍ୱାଦ୍ସିଂଶ୍ୟଦିକଶତତମ ପୁକରଣ ।

ଶନ୍ତିର ଲିଙ୍ଗନି ।

॥ ୧ ॥ ନିଃଖାସପୁର୍ବାମେତେ ମନୁଷ୍ୟେର ବହୁ ଉପକାର ଜାନିବେନ
ଇହା ପୁର୍ବେ କହିଯାଇଛି ଏବଂ ପ୍ରାଣଧାରଗବିଷୟେ ପୁର୍ବାନ କାର୍ଯ୍ୟସଙ୍ଗୀ
ଦକ୍ଷ ହେଉଛାଡ଼ା ଶିଦ ଏବଂ ବାକ୍ୟମୁକ୍ତିବିଷୟେ ନିଃଖାସପୁର୍ବାନ ବହୁ
ପକାରକ ଜାନିବେନ । ପୁରୀଚିନ ପଣ୍ଡିତେରା ଏବଂ ପ୍ରାୟମରାତ୍ର ଅର୍ହାଚିନ
ପଣ୍ଡିତେରା କହିଯାଛେନ ଯେ ମନୁଷ୍ୟେର ବାଗିନ୍ଦ୍ରିୟ ବାଦ୍ୟମ୍ବୁଦ୍ଧ ସର୍ଥ
ବଂଶୀ ତୁରୀ ଅର୍ଗାନ୍ ଇତ୍ୟାଦି ଏବଂ ତହାକୁହାପନାର୍ଥେ ତାହାରା ଏହିଏ
ତଥ ପୁରାଣ ଦେଇ ।

॥ ୨ ॥ ଗଲଗୁରାଳୀ ଜିହ୍ଵାମୂଳଦେଶେ ଆରନ୍ତା ହଇଯା କୁଞ୍ଚୁମେତେ ଅତ
ପାତ୍ର ତାହା ତାହାର ଅର୍ଗାନ୍ ନାମକ ସନ୍ତେର ମଲବନ୍ ଅନମାନ କରିଯାଛେନ
। ଏବଂ ପୁର୍ବାମଗାନ୍ ମୁଦ୍ରାମୁଦ୍ରା ଫୁଲାନ୍ ଗଲକେ ଭାତ୍ରିକାର ନ୍ୟାୟ ବାୟୁତେ

ସଂତ କରେ ତାହାତେ ସଥନ ବାୟୁ ବିଷ୍ଵାସତ୍ୟଗହାରୀ ଫୁଲୁମହିତେ
ବହିତୃତ ହୟ ତଥର ନଳାଗୁହ ଉପାହିତେ ବାହୁର ପଥ ମନୀର୍ ହେବାତେ
ବାୟୁ ଏ ମଳାଗୁକେ ଶ୍ରୀର୍ କରେ । ଅପର ଏ ନଳାଗୁହ ପାହି ଅନ୍ତରପେ
କିମ୍ବା ବହରପେ ହିତିଛ୍ଵାପକ ସର୍ବବିଶିଷ୍ଟହେଉମୁଦାରେ ବାୟୁତେ ବହ
ତଥ କିମ୍ବା ଅନ୍ତର ଜୀଡା କରେ ତାହାତେ ପରେର ରିକ୍ଷେତା ହୟ ଏବଂ
ତଥିନେର ମାନ୍ଦା କର ଏବଂ ତଥରେତ୍ତ ମାନ୍ଦାମୁଦା ମଳାହାରେ ତାରୀ
ପୁକାର ହିତିତେ ଉପମ ହୟ ଜାନିବେ ଯେହେତୁକ ନଳବାର ସଥନ
ମନୀର୍ ହୟ ତଥନ ମୁକୁମୁର ଏବଂ ସଥନ ବିଶ୍ଵତ ତଥର ଗମ୍ଭୀରମୁକ୍ତ
ନିର୍ଗତ ହୟ ।

॥ ୩ ॥ କେରେଣ୍ମାମେ ପଣ୍ଡିତ ମୁରୁ ଉପଭିବିହୟେ ଜ୍ଞାନପୂର୍ବକ
ହୟଚିତ ଏକ ଗୁହ କୁମିଳୀଯ ଆୟୁର୍ବେଦୀଯାଧ୍ୟନାର୍ଥ ଚତୁଷ୍ପାଟାତେ ନିଯା
ଛିଲେନ ତାହାତେ ତିନି କହିଯାଛେନ ଯେ ବାଗିନ୍ଦ୍ରିୟ ତାରଯତ୍ରେର ନାମ
କେବଳ କାର୍ଯ୍ୟସଙ୍ଗାଦିକ ନାମ କିନ୍ତୁ ବାୟୁଯତ୍ରେର ନାମଓ କାର୍ଯ୍ୟସଙ୍ଗାଦି କରେ ।
ତାହାତେ ଯାହା ଧିଦ୍ୟାତେ କଥନ ନିର୍ମିତ ହୟ ନାହିଁ ଏବଂ ଯାହା ମେସେର
ନାମେ ଏବଂ କିର୍ତ୍ତର ନାମେ ପ୍ରାଚୀମପଣ୍ଡିତରୀ ଦଶୀନେ ବହତ୍ତା ଚେଷ୍ଟା
ପାଇଯାଇଲେନ ତାହା ଏ କେରେଣ୍ମାମେ ପଣ୍ଡିତ ଅନୁମାନ କରିଲେନ ଯେ
ଆମି ମନୁଷ୍ୟର ଶରୀରେତେ ତାହା ପୃଷ୍ଠ ହିନ୍ଦାଛି ତାହାତେ ତିନି
କହିଲେନ ଯେ ଗଲବାରେର ପାର୍ଶ୍ଵେତେ ତବ୍ୟାସାମୁଗ୍ରହାମି କତକପ୍ରତିଲି
ବସନ୍ତନୀବନ୍ଦଜୁ ଦେଖା ଯାଏ ଏ ରଙ୍ଜୁ ଅନେକ ପୁକାର ଜୀଡିନେ ମର୍ମ
ତାହାତେ ବେଶୋଲାରଙ୍ଜୁର ନ୍ୟାଯ କିମ୍ବା ବୀଳାର ରଙ୍ଜୁର ନ୍ୟାଯ ଶଦୋଃପର
ହୟ ଏବଂ ଆରୋ କହିଲେନ ଯେ ଫୁଲୁମହିତେ ବାୟୁନିର୍ଗମିସମୟେ ଏହି
ରଙ୍ଜୁତେ ବାୟୁ ଧନୁର ନ୍ୟାଯ କାର୍ଯ୍ୟସଙ୍ଗାଦିକ ହୟ ଏବଂ ସହେର ଏବଂ ଫୁଲୁ

সের উদ্যোগেতে ঐ রজ্জুইতে মানা পুকার কীড়া এবং নারা
পুকার পুনি উৎপন্ন হয় তাহাতে ঐ মতানুসারে অনুমান হয়
যে শব্দের মান পুকার সুর নলীয়ার সঙ্গীর্ণ কিছু বিস্তৃত হওয়াতে
উৎপন্ন হয় না কিন্তু ঐ রজ্জুর তানতানুসারে কিছু তচ্ছতানুসারে
হয় যেহেতুক তত্ত্বজ্ঞ তানতানুসারে শব্দ অল্প কিছু বহু পুকু
হয়। অপর অন্য এক গুরুকর্ত্তা অনুমান করিয়াছেন যে বাগি
শুর বিপুকার শব্দোৎপাদকস্তুবৎ বিশেষতঃ যাহাতে বায়ুষ্ঠার্য
এক পুকার এবং তারস্থারা অন্য পুকার শব্দ হয় কিন্তু ঐ মতের
মধ্যে কোনো এক মত সর্বত্র গৃহীত নয় যেহেতুক ঐ উভয়মতে
অনেক বাধা জয়ে তাহাতে শব্দ কিপুকার নির্মিত হয় তাহা অদ্য
গর্যস্ত পুঁজান হয় নাই। কিন্তু সে যাহা হউক আমরা কহিতে
গারিযে গলছারেতে বাক্য নির্মিত নয় যেহেতুক বাক্য নির্মিত
হওয়ার্থে স্বর মুখের মধ্য দিয়া নির্গত হয় সেই স্থানে দণ্ডের
গুতি জিহু চালিত হওয়াতে এবং ঐ জিহু বায়ুকে নির্মাণপথে
বহু করিয়া রাখাতে কিছু মুক্ত করাতে এবং মুখস্থায় সঙ্গীর্ণ করাতে
কিছু বিস্তৃত করাতে শব্দ নির্মিত হয়।

—♦—
চতুর্থ প্রয়ের নবমাদ্যায় !

অয়োবিৎশত্যাক্ষিকশততম পুকুরণ।

অংশের কথৈ পিঙ্কেপের নিম্নলিখিত :

॥১॥ অলাধোনিঃক্ষেপের পুকুরণ এই স্থানে লেখা যাইতেছে

ଯେହେତୁକ ନିଷ୍ଠାମପୁଷ୍ଟାମରିଷ୍ୟେ ପୁଜ୍ଜ ନା ହିଁଲେ ତଥିଷ୍ୟ ଡାକ
ହୋଇବା ଯାଏ ନା ।

॥ ୧ ॥ ପୂର୍ବେ କହିଯାଛି ଯେ ଅନ୍ତ ଅନୁକିଳନ୍ତ କରଗ ସଙ୍କାଚନ
ଶକ୍ତିବିଶିଷ୍ଟ ଆହେ ତାହାତେ ମଲ କ୍ରମେୟ ପ୍ରହ୍ୟରୀରପୁତ୍ର ଅଧୋଗତି
କରେ । ଅତ୍ୟବ ଯଥାନ ମଲ ସରଳାତ୍ରେତେ ଶକ୍ତିକୁ ହୋଇବାକେ ସବୀର
ଭାରଦ୍ୱାରା କିମ୍ବା ସକୀଯ କଟୁଭାବା ସ୍ୟାମୋହମାୟକ ହୟ ତଥନ ବାହା
ଗମମେହ୍ନ୍ତି ଜାଗେ । ତାହାତେ ବାହ୍ୟଗମନମୟେ ତ୍ରିକାର୍ଯ୍ୟସଙ୍ଗାଦିବାର୍ଥ
ମନୁୟ ପୁରୁଷଙ୍କ ପୁରୁଷଗୁହ୍ଣ କରେ ତାହାତେ ବକ୍ଷଉଦୟବସ୍ଥାଯକ
ହୁଏ ବନ୍ଦିଦେଶ ପୁତ୍ର ଅଧୋଦିଗେ ଆକର୍ଷିତ ହୟ ଏବଂ ଉଦୟରୁ ମାନ୍
ମନ୍ଦିରଶୀ ଇଚ୍ଛାନୁଗ୍ରହ ମନୁକୁଚିତ । ହୋଇବାକେ ଏବଂ ଚତୁର୍ଦ୍ଵାର୍ତ୍ତ ମନୁମର୍ଦ୍ଦିତ
ହୋଇବାକେ ପ୍ରହ୍ୟରୀର ସକୀଯାନୁଦୀର୍ଘଗାମି ତତ୍ତ୍ଵରେ ଅର୍ଥାତ୍
ନିର୍ଗତ ହୟ । ପରେ କେ ପ୍ରହ୍ୟରୀର ସକୀଯାନୁଦୀର୍ଘଗାମି ତତ୍ତ୍ଵରେ
ମନୁମର୍ଦ୍ଦିତ ଏବଂ ମନ୍ଦିରଶୀତିତେ ଉତ୍ସାହକୃତ ହୟ ଏବଂ ସବୀର ସବୀର
ଯେତେ ପୂରୁଷର ନିର୍ମିଳିତ ହୟ । କିନ୍ତୁ କଥନୋୟଥା ଆରାଶୟ
ରୋଗେ ମଲ ଅତିଶୟ ଆଦୁଁ ଏବଂ ଅତିଶୟ କଟୁଭାବିଶିଷ୍ଟ ହୟ
ତାହାତେ କ୍ରମେୟ ବ୍ୟଥା ଜାଗେ ଏକପ ହିଁଲେ ବକ୍ଷଉଦୟବସ୍ଥାଯକ
କର୍ତ୍ତ୍ଵ କିମ୍ବା ଉଦୟରୁ ମାନ୍ଦିରଶୀକର୍ତ୍ତ୍ଵ ଅନ୍ତରୁମର୍ଦ୍ଦିତନା ହିଁଲେଓ
ମଲ ନିର୍ଗତ ହୟ ଏବଂ କଥନେୟ ଅନିଚ୍ଛାପୂର୍ବକତ୍ଵ ନିର୍ଗତ ହୟ ସର୍ବ
ପ୍ରହ୍ୟର ପାଞ୍ଚାଶାତ ରୋଗୋତେ ।

ଚତୁର୍ବୀଶତାଧିକଶତମ ପୁକରଣ ।

ଶାହରୂପ ଏବଂ ଶଂପିଲେର ଏବଂ ତଥୋରେ ନିର୍ମଳ ।

|| ୧ || ଫୁଲୁସ୍ୟବଧାୟକନିର୍ମାଣକାରି ସଙ୍କଟୁଦରବେଷେତେ ହୈଲିବଜ୍ଞାନ୍ୟ ବିଭିନ୍ନିକୃତ ହେଯାତେ ଏକ ଅତିଦୃଢ଼ ତ୍ରକ୍ଷପଦାର୍ଥକ ହୈଲିଧାରଣ ଦ୍ଵାନ ନିର୍ମିତ ହୟ ତାହାତେ ହୃଦ୍ଦିଗୁ ଅତିସୁରକ୍ଷିତ ହିଁଯା । ହିତି କରେ ଏ ଦୃଢ଼ତ୍ରକ୍ଷପଦାର୍ଥକ ହୈଲିର ବ୍ୟବଚ୍ଛନ୍ଦକେରା ହର୍ଷେଷମଂଜ୍ଜ୍ଜା କରି ଯାଛେନ ତାହା ପରଙ୍ଗରମଂଗିଲିତ ମଧୁକୋଷବଜ୍ଞକ୍ଷୟେତେ ନିର୍ମିତ ଜାମିବେଳ । ଏ ହୈଲିର ବହିସ୍ତ୍ର ଅତିଶ୍ଵଳ ଏବଂ ଶାନ୍ତ ବକ୍ଷନୀ ପଦାର୍ଥକ ହିଁଯା ଫୁଲୁସ୍ୟବଧାୟକହିତେ ଉପର ହୟ ଅପର ତମ ଶୃଙ୍ଖଳ ତୃଢ଼ ଅତିପାତଳ ହିଁଯା ହୃଦିକୋଷ ଏବଂ ହନୁମରୋତ୍ତର୍ମଣି ଦିଯାଇ ପରାବୃତ୍ତ ହୟ ସଥା ଚଙ୍ଗକୋଟିରୟ ସଂମେହିତତ୍ରଚ ଚଙ୍ଗକୋଟିରାଜ୍ଞାନ ମାନସ୍ତର ଚଙ୍ଗରୋପରି ପରାବୃତ୍ତ ହୟ ।

|| ୨ || ଏ ହର୍ଷେଷନକାରିହୈଲି ସଙ୍କଟୁଦରବ୍ୟବଧାୟକେର ବନ୍ଦ ମୀଦମଂଶେତେ ମଂଘୁକ ଥାକେ ତାହାତେ ହୃଦ୍ଦିଗୁରମ ନାମେ ଏକ ପୁକାର ମଂୟମ୍ୟ ମେଦ ହିତି କରେ ଏ ମେଦେତେ ହୃଦ୍ଦିଗୁ ସ୍ତ୍ରୀହ ହୟ ଏବଂ ତଥାତୀତାର ମୁଗାର ହୟ ଏବଂ ଅନୁମାନେତେ ବୋଧ ହୟ ଯେ ଏ ମେଦ ଶରୀରେର ଅନ୍ୟାୟ ଉଦରରୟ ରନେର ନ୍ୟାୟ ନିର୍ମିତ ହୟ ।

|| ୩ || ହର୍ଷେଷେତେ ରଜପୁବାହକ ନାଡ଼ିସମ୍ପତ୍ତ ସଙ୍କଟୁଦରବ୍ୟବଧାୟକ ସହ ରଜପୁବାହକ ନାଡ଼ିହିତେ ଉପର ହୟ ଏବଂ ତନୁଜାବାହକ

মাত্তীসমষ্টি বক্ষউদয়ব্যবধায়কত্বকৃত্ব রজাবাহিকা নাভীতে পুরোশ কৱে এবং তচ্ছিরামমষ্টি বক্ষউদয়ব্যবধায়ক শিয়াৰ শাখা জালি বেন।

॥ ৪ ॥ হৃষেষ্ঠ হৎপিণ্ডানুসারে বৃহৎ কিম্বা ফুলু হয় এবং হৎপিণ্ডকে শুগুরপে গুহ্য কৱে এই হৃষেষ্ঠ বক্ষেছিপর্যন্ত বিস্তৃত না হওয়াতে পুরোশত্যাগসময়ে ফুলুস্তাৰ্হা আচ্ছাদন কৱে এবং এই হৃষেষ্ঠেতে হৎপিণ্ড সহজ আচ্ছাদিতপুরুত্ব তাৰ্হা বক্ষউদয়পুর্ণিষ্ঠ মেদ এবং কেন্দ্ৰ এবং অন্যত পুর্ণিষ্ঠাদীৰ্ঘহইতে অতিসুরক্ষিত হয়।

—৪—

পাঞ্চবিংশত্যাধিকশততম পুরুণ।

হৎপিণ্ডের এবং তৎকোষের নিষ্ঠৰ্ণ।

। ১ । অপুরুষ হৎপিণ্ড নোৰাকলাকৃতি অন্তশ্শৰ্ন্য মাৰ্মসপেশীবৎ আনিবেন তাৰ্হা অনুগুহত্বপে ফুলুস্বব্যবধায়কেৱ ত্রাস্ত্বমধ্যে বক্ষউদয়ব্যবধায়কশে হিতি কৱে তাৰ্হার মূলাংশ দক্ষিণগার্হপুতি এবং অগ্নি বামপার্শপুতি হেলিত। এই হৎপিণ্ডের অধঃপার্শ্ব অর্থাৎ বক্ষউদয়ব্যবধায়কশুভি যৎপার্শ্ব তাৰ্হা কিঞ্চিংচপ্টো এবং তথ্য লীংশ যাহাহইতে তৎপুরানাই নাভী উৎপৰ্বা হয় তাৰ্হা বসাতে আচ্ছাদিত। শক্তিম এই হৎপিণ্ডেতে হৎকোষ নামে অন্তশ্শৰ্ন্য মাৰ্মসপেশীক সংলগ্নাংশহয় সংযুক্ত থাকে এই হৎকোষছিদ্রের চতুৰ্থার্থে দৰ্শনেতে অনুমান হয় যে সে হামে হৎপিণ্ড অতিদৃঢ়বয়ানী শোধাৰ্থক বস্তুতে নির্ণিত সেই হামহইতে হৎপিণ্ডের তন্ত্রসমষ্টি

ଉପର ବୋଧ ହୁଏ । ପରେ ଏ ତନ୍ତ୍ରମନ୍ତ୍ର ହୃଦୀଶ୍ଵରଙ୍ଗୁପୁତ୍ତି ଗତି କରେ ତାହାତେ ହୃଦୀଶ୍ଵର ପାର୍ଶ୍ଵର୍ଷଶ ଉତ୍ତରାତ୍ମର ପାତଳ ହୁଏ ।

॥ ୨ ॥ ହୃଦୀଶ୍ଵରତେ ଉଦ୍‌ରହ୍ୟ ଜୀବିବେମ ଏ ଉଦ୍‌ରହ୍ୟର ମାଂସ ପଦାର୍ଥକ ଏକ ସ୍ୟବଧାୟକେତେ ବିଭିନ୍ନିକୃତ ତାହାର ମଧ୍ୟେ ସ୍ୟବଚେଷ୍ଟ ଦକ୍ଷେରା ଏକେର ମଙ୍ଗିଳୋଦର ଏବଂ ଅନ୍ୟେ ବାମୋଦୂରଳୁଙ୍ଗଜୀ କରିଯାଇଛନ୍ତି କିନ୍ତୁ ଏ ଉଦ୍‌ରହ୍ୟର ହିତାନୁଶୀଳନ ତାହାର ଦିଗେର ପୁରୁଷିଦର ଏବଂ ପଞ୍ଚାଦୂରଳୁଙ୍ଗଜୀ କରିଲେ ଉତ୍ତମ ହାଇତ ।

॥ ୩ ॥ ସହିଃପାର୍ଶ୍ଵଶ ଏ ହୃଦୀଶ୍ଵର ଏକ ଅତିଲୁକ୍ଷ୍ୟତାଚାତେ ଆହୀ ଦିତ ତାହା ମାଂସପେଶୀପଦାର୍ଥକ ଏବଂ ଅନୁଦୈର୍ଘ୍ୟରୁପେ ଏବଂ ଅନ୍ତପର୍ବତୀ ଗମନକାରି ଅନେକ ତନ୍ତ୍ରତ ବିଭିତ ତାହାର ମଧ୍ୟେ କୋମୋଇ ତନ୍ତ୍ର ହମ୍ବୁଲାଇତେ ଅନୁଦୈର୍ଘ୍ୟରୁପେ ହଦୁଗୁପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗତି କରେ ଏବଂ ଅନ୍ୟାୟ ତନ୍ତ୍ର ତୋରିପେ ହୃଦୀଶ୍ଵର ବେଷ୍ଟନ କରିଯାଇଦୁଗୁପୁତ୍ତି ଗତି କରେ ଏବଂ ଅନ୍ୟ କତକଣ୍ଠି ତନ୍ତ୍ର ଅନୁପର୍ବତୀ ହରେଷ୍ଟନ କରେ* । ଏ ହୃଦୀଶ୍ଵର ଉଦ୍‌ରହ୍ୟର ମଧ୍ୟେ ଅନେକ ସୌଭାଗ୍ୟ ଦେଖା ଯାଇ ଏବଂ ହୃଦୀଶ୍ଵର ମାଂସପଦାର୍ଥକ ଅନେକ ରଙ୍ଗବନ୍ଦୀଶ ଏ ଉଦ୍‌ରହ୍ୟର ମଧ୍ୟେ ଅବହାନ କରେ ଏ ରଙ୍ଗବନ୍ଦୀଶମନ୍ତ୍ର ହୃଦୀଶ୍ଵର କପାଟେର ସହିତ ବଜ ଜୀବିବେମ । ଅଗନ୍ତ କଥିତ କପାଟ କାର୍ଯ୍ୟବିଷୟେ ଏବଂ ହୃଦୀଶ୍ଵର ଅନ୍ୟାୟ କପାଟକାର୍ଯ୍ୟବିଷୟେ ମୁଜାନ୍

* ହୃଦୀଶ୍ଵର ତନ୍ତ୍ର ପୁରୁଷବିଷୟେ ଏବଂ ତନ୍ତ୍ରର ଗତିବିଷୟେ ମାନ୍ଦା ବାହରେଦକେରା ମାନ୍ଦା ବକ ତତ୍ତ୍ଵ କରିଯାଇଲେ ତାହାକେ ଏହି ମାନ୍ଦା କଥମୋପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେ ହୃଦୀଶ୍ଵର ତନ୍ତ୍ର ଅନ୍ୟାୟ ମାଂସପଦାର୍ଥର ତର୍ହିଲେଖା କଥିଶ୍ୟ ଲିବିଡିଆଲେ ଫୁଲିଫୁଲୁକ ଏ ତନ୍ତ୍ର କିମ୍ବା ମୁହାଦିବି ।

জয়াওনার্থে এই স্থানে কথনোপযুক্ত যে হংপিণ্ডের মূলাংশহইতে
বৃহমাড়ীচতুষ্টয় নির্গত হয় বিশেষতঃ রঞ্জপুবাহক নাড়ীহয় এবং
রঞ্জাবাহক নাড়ীহয় এই একই নাড়ীতে অচ্চপদার্থক একই পাতলাংশ
সংলগ্ন থাকে এই আংশসমষ্টি হংপিণ্ডের পুত্রের দ্বারের চতুর্ভুক্ষে
বন্ধীকৃত হইয়া শুধুরূপে লুটিত থাকে তাহাতে এই আংশসমষ্টি দুই
কিল্যা তিনি পৃথকই আংশের ন্যায় বোধ হয়। কিন্তু এই দুইদুই শের
মধ্যে রঞ্জপুবাহক নাড়ীতে যুক্ত যে আংশ সেই সকলাংশের কার্য
রঞ্জাবাহক নাড়ীযুক্তাংশের কার্যহইতে যেমন তিনি তেমনি তা
হারা ডিঙ্গুপে ব্যবস্থিত জানিবেন বিশেষতঃ রঞ্জপুবাহক নাড়ীতে
যুক্ত যে আংশ সে সকল হংপিণ্ডেরহইতে নির্গতরূপে গৃহণ
করে কিন্তু শরীরহইতে পর্যাপ্ত রক্তের পুবেশ নিবারণ করে রঞ্জ
বাহক নাড়ীহু কপাট সেই মত নয় এই কপাটসমষ্টি এইরূপে নির্মিত
যে তাহারা শরীরহইতে পর্যাপ্ত রক্তকেই কেবল হংপিণ্ডে পুবেশ
করিতে দেয়। অতএব এই সংলগ্নাংশস্থ কপাটের ডিঙ্গু কার্যেতে
আমরা দেখিতে পাই যে ফুষ্টুস্থ রঞ্জপুবাহক নাড়ীর কপাট এবং
হংজাবাহক নাড়ীর কপাট ত্বরান্বারসমীক্ষে হিতি করে এবং
এই কপাটের উভানপার্শ রঞ্জাবাহক নাড়ীর পুত্রিমুখ এবং তরুণ
পার্শ্যাহা সঙ্গুচিত হয় তাহা হান্দুরপুতি মুখ তাহাতে রক্ত কেবল
অকদিগে অর্থাৎ রঞ্জপুবাহক নাড়ীর পুত্র গতি করিতে পারে।
অপর পায় সকল মনুষ্যেতে এই কপাট একই রঞ্জপুবাহক নাড়ীতে
নিতুর করিয়া থাকে বিশেষতঃ ফুষ্টুস্থ রঞ্জপুবাহক নাড়ীতে
ত্রয় এবং হান্দুজাবাহক নাড়ীতে ত্রয়। এই কপাটের আকার
অর্ধচন্দ্রাকৃতিপুরুষ ব্যবচ্ছেদকের তাহারদিগের তৎসংজ্ঞা করিয়া

ଛେନ । ଅପର ହୃଦ୍ଦି ରଜାବାହକ ସୂର୍ଯ୍ୟାଭୀଷମେର ଏବଂ ହଦୁ ଦରେର ଯେ ସମାଗମପଥ ତାହା ପୂର୍ବକଥିତ ଭାଗପାର୍ଶକ ସଂଲଗ୍ନାବ୍ୟଶ ଦୟାରୀ ଅର୍ଥାତ୍ କୋଷଦୟାରୀ ନିର୍ମିତ ଜାନିବେଳେ ଏହି କୋଷେ ରଜ ପୁର୍ବିଷ୍ଠ ହୟ ତାହାତେ ରଜାବାହକ ନାଡ଼ୀତେ ହିଁତ ଯେ ଅନ୍ୟାୟ କପାଟ ତାହାରୀ ରଜାବାହକ ନାଡ଼ୀର ଏବଂ କୋଷେର ସଂଯୋଗହାନେ କୋଷେତେଇ ହିଁତି କରେ । ଅପର ହୃଦ୍ଦି ଦକ୍ଷିଣୋଦୟରେ ହିଁତ କପାଟ ତ୍ରିସଂଖ୍ୟକ ତାହା ତେ ତାହାର ଦିଗେର ବ୍ୟବଚ୍ଛେଦକେରୀ ତ୍ରିଶଲାସଂଜ୍ଞା କରିଯାଇଛେ କିନ୍ତୁ ବାମୋଦରେ କେବଳ କପାଟିହୟ ଦେଖା ଯାଏ ତାହାର ଦିଗେର ମୁକୁଟସଂଜ୍ଞା କରିଯାଇଛେ । ଅପର ହୃଦୁରେହୟରେ ହିଁତ କପାଟ ନିର୍ମାପକ ଅଛ ଏହି ଉଦରେ ସହିତ ଏହି ମତ ଯୁଜୁ ଯେ ମେ ହଚୁ ପୁରୋଦିଗେ କିହି ହର୍ତ୍ତିତରପେ ଦେଖା ଯାଏ ଅପର ତ୍ରିଶଲା ରାମେ ଏବଂ ମୁକୁଟରାମେ କପାଟ ହୃଦ୍ଦିଗ୍ନିର ସ୍ତର୍ଭାକୁତ୍ୟବ୍ୟହାରିତ ଉତ୍ତମ ପୂର୍ବକଥିତ ବନ୍ଧନୀବଦୁଜ୍ଞର ସହିତ ସଂୟୁକ୍ତ ଜାନିବେଳେ । ଅପର ହୃଦ୍ଦିଗ୍ନିର କୋନୋ ଏକ ଉଦରେ ମଙ୍କୋଚନେତେ ରଜ ତଦୁରସଂଘୁତ ରଜପୁରାହକ ନାଡ଼ୀତେ ପୁର୍ବିଷ୍ଠ ହୟ ଏବଂ ଯେତା ଉଦରେ ସଂକୁଚିତ ହୁଏଯାତେ ତେପାର୍ଶ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୟ ଯେମେତ ଏହି ବନ୍ଧନୀବଦୁଜ୍ଞ କ୍ରମେଇ ଶୁଣୁ ହୟ ତାହାତେ ଏହି କପାଟଦୟାରୀ ହୃଦ୍ଦିକୋଷଗମନ ପଥେର ଦାରବନ୍ଧ ହୟ ତାହାତେ ରଜ ଅନ୍ୟ କୋନୋପଥ ନା ପାଇଯା ରଜପୁରାହକ ନାଡ଼ୀ ଦିହା ପୁରାହିତ ହୟ । ଅଥର ହୃଦ୍ଦି ଏହି ପୁରାର ସଂକୁଚିତ ହୁଏନାନ୍ତର ପୁନର୍ବାର ଶୁଣୁ ହୟ ତାହାତେ ଏହି ବନ୍ଧନୀବଦୁଜ୍ଞଙ୍କଳେତେ ପୁନର୍ବାର ଟାନ ପଡ଼ାତେ ହୃଦ୍ଦିକୋଷହ୍ୟ କପାଟ ଆଧୋଦିଗେ ଆକୃଷିତ ହୟ ତାହାତେ ରଜ ରଜାବାହକ ନାଡ଼ୀକ୍ଷାରୀ ହୃଦ୍ଦିକୋଷେତେ ପୁର୍ବିଷ୍ଠ ହୟ ଏବଂ ହୃଦୁର ପୁନର୍ବାର ସଂକୁଚିତ ହୁଏଯାତେ ଏହି ରଜ ପୁନର୍ବାର ରଜପୁରାହକ ନାଡ଼ୀତେ ପୁର୍ବିଷ୍ଠ ହୟ ତଥବହ୍ୟ । ଇହାର ପରେ

কথিত হইবে । অপর হংপিণের দক্ষিণোদয় বামোদয়েগেক্ষা
কিঞ্চিত্তৎ কিঞ্চ তাদৃশ দীর্ঘ নয় বিস্ত সে যাই হউক বামোদয়
গার্হ্যাংশ দক্ষিণোদয়গার্হ্যাংশাগেক্ষা স্তুল জানিবেন তাহার কাণে
এই অনুমান হয় যে রক্ত বামোদয়হইতে শরীরের সন্তুষ্টিশেষে
পুক্ষিণি হয় কিন্ত বামোদয়স্থ রক্ত কেবল ফুরুল্লসেতে যায় ।

॥ ৪ ॥ হংপিণের শিরাসমষ্ট চাঁচলযুগ্মাশিয়াহইতে এবং
গুর্তকাংভ্যন্তর শিরা হইতে উৎপন্ন হয় । অপর হংপিণ পুতিপাল
মার্থক রক্তপুরাহক নাড়ী দ্বিসংখ্যাকা এবং হনুতপুরাহক নাড়ী
হইতে উৎপন্ন হয় এ রক্তপুরাহক নাড়ী হংপিণমূলাংশ হেষ্টিম
করে তাহাতে ব্যবচেছদকেরা তাহারদিগোর মুক্তিগত পুরাহক নাড়ী
সংজ্ঞা করিয়াছেন । অপর তরামে পুর্সিঙ্গ রক্তাবাহক নাড়ীর্যা
রক্ত হংকোষেতে এবং হনুমুরেতে পর্যাবৃত্ত হয় ।

॥ ৫ ॥ অপর হংকোষ নামে মাসপেশীপদাংশক ঈষ্টলীব্য
স্থস্থনিকটবর্তি হইয়া হংপিণের মূলেতে ছিতি করে একই উদ্বয়ে
একই কোষ জানিবেন এবং যেমন ব্যবচেছদয়েকা এই উদ্বয়ের দর্শকে
এবং বামসংজ্ঞা করিয়াছেন সেই মত ঐ কোষেরও দক্ষিণ এবং
বামসংজ্ঞা করিয়াছেন । ঐ ঈষ্টলীবৎকোষ অনুঃপাত্র অসমান
এবং তহাহিঃপাত্রে খাচরাকাটা এক সংলগ্নাংশ সংযুক্ত থাকে
ঐ খাচরাংশ কণ্ঠাগ্নাকৃতিপুরুষ ব্যবচেছদকেরা ঐ কোষের কৃষ্ণ
সংজ্ঞা করিয়াছেন ।

ଚତୁର୍ଥ ପ୍ଲଟେର ଏକାଦଶୀଯାମ୍ବୁ ।

ହର୍ଷବିଶ୍ଵାଧିକଣ୍ଡତମ ପୁକରଣ ।

ନାଡୀଧୟା ଅମ୍ବା ରଜଦୀନୀର ନିର୍ଭବ ।

॥ ୧ ॥ ଇହାର ପୂର୍ବେ କହିଯାଛି ଯେ ହୃଦ୍ଦିଗୁ ସଙ୍ଗୁଚିତ ହେଠିନେ ସର୍ବ
ଏବଂ ସ୍ଵକୀୟ ରତ୍ନ ଏଇ ଉତ୍ସରସ୍ୟହିତେ ଫୁଲ୍ମୁସର ରତ୍ନପୁରାହକ ନାଡ଼ୀତେ
ଏବଂ ହନ୍ଦୁରତ୍ନପୁରାହକ ନାଡ଼ୀତେ ପୁକ୍ରେପ କରେ ପରେ ଶୁଣ୍ଠ ହିଇଯା ଫୁଲ୍ମୁ
ସର୍ବ ରତ୍ନପୁରାହକ ଏବଂ ହନ୍ଦୁରା ନାମେ ରତ୍ନପୁରାହକ ବୃଦ୍ଧନାଡ଼ୀଧୟହିତେ
ଅନ୍ୟ ରତ୍ନ ଗୁର୍ବ କରେ । ଅତଏବ ଏଇ ଶାମେ ଏଇ ନାଡ଼ୀସମ୍ମେତେ ଗତି
ଏବଂ ହିତି ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରି ।

॥ ୨ ॥ ଫୁଲ୍ମୁସର ରତ୍ନପୁରାହକ ନାଡ଼ୀ ଅତିବୃଦ୍ଧାତ୍ମ ଧାରଣ କରିଯା
ଦକ୍ଷିଣୋଦରହିତେ ଉପରୀ ହୟ ପରେ ବୃଦ୍ଧାଖାଦ୍ୟାକୃତି ହିଇଯା
ଫୁଲ୍ମୁସେର ଦକ୍ଷିଣ ଏବଂ ବାମଦଲେର ପୁତି ଗତି କରେ । ଅପରେ ଏଇ ଶାଖା
ଦୟ ଅମ୍ବାଧ୍ୟକ ଶାଖାକୃତି ଏବଂ ଉପଶାଖାକୃତି ଧାରଣ କରିଯା ଫୁଲ୍ମୁ
ସେର ତାବଦଳେ ବ୍ୟାପିଯା ମଞ୍ଚରେ । ପରେ ଏଇ ରତ୍ନପୁରାହକ ନାଡ଼ୀର ହନ୍ଦୁ
ଶାଖାଗୁହିତେ ରତ୍ନପୁରାହକ ନାଡ଼ୀଦ୍ୱାରା ରତ୍ନ ପାର୍ଯ୍ୟାବୃତ୍ତ ହୟ ଏଇ ରତ୍ନ
ପୁରାହକ ନାଡ଼ୀ ରତ୍ନପୁରାହକ ନାଡ଼ୀର ବିପରୀତ ଗତି ଧାରଣ କରିଗାନନ୍ତର
ପୁର୍ବମତ୍ତ ଅଭିଭୂତ ହୟ ଜାନିବେଳ କିନ୍ତୁ ପରେ ଉତ୍ସରୀତର ବର୍ଣ୍ଣିତ ହିଇଯା
ବୃଦ୍ଧନାଡ଼ୀ ଚତୁର୍ଥୟ ହୟ ଏଇ ନାଡ଼ୀର ବ୍ୟବଚେତ୍ନକେରା ଫୁଲ୍ମୁସର ରତ୍ନପୁରାହକ
ନାଡ଼ୀମଧ୍ୟତା କରିଯାଇଛନ । ପରେ ଏଇ ଫୁଲ୍ମୁସର ରତ୍ନପୁରାହକ ନାଡ଼ୀ ଚତୁ
ର୍ଥୟଏକ ବୃଦ୍ଧନାଡ଼ୀ ହିଇଯା ହୃଦ୍ଦିଗୁଣେର ବାମକୌମେତେ ପୁର୍ବେ କରେ
ଏହି ହାନିହିତେ ରତ୍ନ ବାମୋଦରେ ପୁର୍ବିଷ୍ଟ ହୟ । ପରେ ଏଇ ବାମୋ

দরহইতে হৃদজপুবাহক নাড়ী উৎপন্ন। হয় এই হৃদজপুবাহক নাড়ী পুথমতঃ ব্যাসেতে একাঙ্গুল পুরাণ এবং কিঞ্চিদ্বৰ গমনানন্তর মুক্তিগত রক্তপুবাহক নাড়ী নামে শাখাদ্বয় প্রেরণ করে। এই শাখাদ্বয় হৃৎপিণ্ডেতে এবং তৎকোষেতে গতি করে। অপর পৃষ্ঠের তৃতীয় কিছী চতুর্থ আবর্তকসমূপে এই হৃৎপুবাহক নাড়ীর এক বৃহদ্বক্ত দেখা যায় *। এই বক্তব্যানে অন্য রক্তপুবাহিকা নাড়ীর নির্গত হয় তাহারদের এক নাড়ী পরেতে বিশাখাকৃত হয়। এই রক্তপুবাহক নাড়ীভয়ের মধ্যে পুথম এবং দ্বিতীয় নাড়ীতে জড়থো বামস্থ এবং বামস্থ সুষুপ্তিকর রক্তপুবাহক নাড়ীদ্বয় এবং তৃতীয় রক্তপুবাহক নাড়ীতে জড়থো দক্ষিণস্থ এবং দক্ষিণস্থ সুষুপ্তিকর রক্তপুবাহক নাড়ীর গাতোশ্চ কৃত হয় জানিবেন। কিন্তু কোনোই ঘনুষ্যেতে সুষুপ্তিকর রক্তপুবাহক নাড়ীদ্বয় হৃৎপুবাহক নাড়ীতে উৎপন্ন না হইয়া স্বতন্ত্রপো উৎপন্ন হয়।

॥ ৩॥ অপর এই সুষুপ্তিকর নামে রক্তপুবাহক নাড়ীদ্বয় জড়থঃ ইহ রক্তপুবাহক নাড়ীভ্যন্তর হইয়া এবং গলপার্শ হইয়া উর্ধ্ব গতি করে পরে নলীঢ়ারপর্যন্ত গতি করণানন্তর বহিঃস্থ এবং অন্তঃস্থ সুষুপ্তিকর নামে শাখাদ্বয় হয়। এই শাখাদ্বয়ের মধ্যে

* হৃৎপুবাহক নাড়ীর এই বক্তব্যার উর্বার্থ শালকে ব্যবচেছদক্ষেত্র। ওর্দগামি জৰুবাহক নাড়ীসংজ্ঞা করিয়াছেন এবং কটিদেশপ্রাণীত শয়নকার্যস্থানশ্চের জৰোগামী হৃৎপুবাহক নাড়ীসংজ্ঞা করিয়াছেন কিন্তু কোনোই নাড়ীয়ি দেশস্থানপর্যন্ত কোন অন্য শেষ হি নাড়ী করিবেন উচিতব্যে কিঞ্চিতবিষয়ে হইয়াজৈ কিন্তু নে যাহ। হৃৎক হৃৎপুবাহক নাড়ী এবং তহজতা এই দুই ভেদ মূলি কাথা পাঠকেরদিগের পুচ্ছে আনিবেন।

বহিঃস্থ সুযুক্তির নামে রক্তপুরাহক নাড়ী কিঞ্চিদ্ব্যতরপে বিপুল গতিকরণানন্দের কর্ণমূলপূর্ণ হয় সেই স্থানে শঙ্খাহির পুস্তর রদ্বশাহিছিদু দিয়া মন্তকয়দ্বে পুবেশ করে তাহাতে এ নাড়ীর ক্ষুদ্র শাখাসমন্বয় মন্তিক্ষেত্রে এবং তদ্বেষ্টনকারি ভূচেতে এবং চক্রে গতি করে। অপর অন্তঃস্থ সুযুক্তির রক্তপুরাহক নাড়ী অনেক শাখাকৃতা হইয়া নলীমার এবং গলমার এবং গুৰীবা এবং ইনু এবং অধর এবং জিহ্বা এবং চক্র এবং শঙ্খ এবং মন্ত কের বহিরংশ এই সকলেতে ব্যাপ্ত হইয়া সংযোগে।

॥ ৪ ॥ অপর পুত্রেক জ্বুধঃস্থ রক্তপুরাহক নাড়ীও অনেক শাখাতে বিভিন্নীকৃতা জানিবেন। ঐ জ্বুধঃস্থ রক্তপুরাহক নাড়ী হইতে আবর্তকবর্তি রক্তপুরাহক নাড়ী উৎপন্না হয় সে নাড়ী আবর্তক অনুপস্থিতামি পুরুর্বনাধোংশে স্থিতছিদু দিয়া গতি করে এবং গমনসময়ে বনিকটবর্ত্যংশেতে অনেক শাখা প্রেরণ করে। ঐ আবর্তকবর্তিরক্তপুরাহক নাড়ীর কতকগুলি শাখা কশেরুকাহ মজ্জাতে প্রেরিতা হয় পরে ঐ আবর্তকবর্তি রক্তপুরাহক নাড়ী এক বৃহদ্বক্রপে গতিকরণানন্দের মন্তকে পুবেশ করিয়া মন্তিক্ষেত্রে স্বকীয় শাখা প্রেরণ করে। অপর ঐ জ্বুধঃস্থ রক্তপুরাহক নাড়ীর কএক শাখা গুৰীবাদেশ্বর এবং জ্বুদেশ্বর মাংসপেশীতে প্রেরিতা হয় তত্ত্বিক ফুঁড়ুসব্যবধায়ক এবং ইলক্ষণাগুণকৃতি মাংসগুহ্বি এবং বক্ষউদ্বৰ্ব্যবধায়ক এবং স্তন এবং বক্ষোদেশ মাংসপেশী এবং উদ্বরদেশ্বর মাংসপেশী ঐ জ্বুধঃস্থ রক্তপুরাহক নাড়ীহইতে অনেক শাখাপূর্ণ হয় এই সকল নাড়ী শাখা

নানা স্থানে হিত্যন্মারে নানা পুকার নামে পুস্তিক আছে যথা স্তনস্থ
এবং বঙ্গউদরব্যবধায়ক রুক্তি এবং পর্শৰ্কাভ্যন্তরস্থ ইত্যাদি রুক্ত
পুরুষক নাড়ী মাঝেতে থাকত হয়। অপর এই জত্বধঃস্থ রুক্তপুরুষক
নাড়ী কথিত মতানুসারে জত্বধোদেশে অনেক শাখা প্রেরণ করিলে
তথাপি বাহমূলেতে অতিবৃহৎ জানিবেন সেই স্থানে এই জত্বধঃস্থ রুক্ত
পুরুষক নাড়ী পূর্বনামভুট্ট হইয়া বাহমূল নিকটদিয়া গতিকরণ
পুরুষক বাহমূলস্থ রুক্তপুরুষক। নামে পুস্তিকা হয় পরে সে স্থান
হইতে এই বাহমূলস্থ রুক্তপুরুষক নাড়ী স্তনস্থ এবং জত্বদেশস্থ
এবং বাহমূলস্থ মাংসপেশীতে নানা শাখা প্রেরণ করে। কিন্তু
সে সকল যাহা হউক এই জত্বধঃস্থ রুক্তপুরুষক নাড়ীর পুরুষ শাখা
বাহমূলাবধি বাহস্থ রুক্তপুরুষক। নাম ধারণ করিয়া এবং বাহস্থ
পুরোঁশে অন্তরে পুরোঁশে করিয়া গুণাদ্ধির নিকটবর্তী হইয়া তদ
ধোঁশগর্যস্ত গতি করে সেই স্থানে কৃতশাখাদ্বয়ী হয়। এই
বাহস্থ রুক্তপুরুষক নাড়ী সকল লোকেতে একই স্থানে কৃতশাখা
হয় না কোনোঁশ মনুষ্যেতে কিঞ্চিদ্বৰ্ত্তে এবং কোনোঁশ লোকেতে
কিঞ্চিদধঃস্থ স্থানে ভিন্ন হয় জানিবেন। যখন এই বাহস্থ রুক্তপুরুষ
ক নাড়ী সন্দৰ্ভে কৃতশাখাদ্বয়ী হয় তখন ইন্দ্রিয়েতে রুক্ত
নিঃক্ষেপকরণে অতিসুগ্রাম হয় যেহেতুক রুক্তনিঃক্ষেপকরণে যদি এই
রুক্তপুরুষক নাড়ীর এক নাড়ী বিদীর্ণ হয় এবং সেই রুক্তপুরুষক
নাড়ী রজ্জুবারা বদ্ধ না করিলে রুক্ত নিয়ন্ত্রি না হয় তবে এই রুক্তপুরুষ
ক নাড়ীর এক শাখা অহিংসিতারূপে অবশিষ্টা থাকাতে তদ্বারা
রুক্ত আনায়াসে পুরুষে এবং পাণিদেশে পুরুষক হইতে
পারে। অপর এই বাহস্থ রুক্তপুরুষক নাড়ীর এক শাখা বাহনমন

কারি নামে শাংসপেশীত অথচ পুবেশ করিয়া পুকোষ্ঠ ছির মিকটিবর্তিনী হইয়া গতি করে এবং অন্য শাখা চক্রদণ্ডাকৃতাহির পুরোঁশে গতি করিয়া মনিবন্ধপর্যন্ত যায় সেই স্থানে ঐ নাড়ী কেবল সামান্য স্থচেতে আচ্ছাদিতাপুরুষ অনায়াসে স্নৰ্শনেতে নাড়ী বোধ হয় । পরে ঐ বাহ্য রক্তপুরুষক নাড়ীর শাখাদ্বয় পুরুষ সকল মনুষ্যেতে করতলদেশে সমিলিত হইয়া থিলানাকৃতি ধার নামস্থর সেই স্থানহইতে পুত্রেকাঙ্গুলিতে মানু শাখা প্রেরণ করে ।

॥ ৫ ॥ অপর হৃদকপুরুষক নাড়ী বৰ্কীয় বৃহস্পতিস্থানে শরীরো দ্বাঁশপুতি রক্তচালনকারি সূষুপ্তিকরকে এবং জ্বৰঃস্থ রক্তপুরুষ ইক নাড়ীকে প্রেরণ করণানন্দর কিঞ্চিত্বাম পার্শ্বে আবর্তকসংগ্রাম হইয়া কশেরকামূলপর্যন্ত অধোগতি করে সেই স্থানে ঐ হৃদকপুরুষক নামরহিত হইয়া অতিবৃহৎ কৃতশাখাদ্বয়ী হয় । অপর ঐ হৃদকপুরুষক নাড়ী বৰ্কীয় বৃহস্পতিবাধি শাখাদ্বয়কৃত স্থানমধ্যে কথনীয় ব্যবহারিস্থানে অনেক রক্তপুরুষক নাড়ী প্রেরণ করে বিশেষতঃ ॥ ১ ॥ রয়স্ত নামে ব্যবচ্ছেদকক্ষ্যক পুরুষ মৃষ্ট মলস্থ রক্তপুরুষকনাড়ী দ্বয় । ॥ ২ ॥ গলস্থ রক্তপুরুষ ইক নাড়ী ঐ নাড়ী কথনোৎ তিন কিম্বা চারি সংখ্যক জানি বেন এবং হৃদকপুরুষক নাড়ীর পুরোঁশহইতে উৎপন্ন হইয়া গলেতে গতি করে । ॥ ৩ ॥ পর্তকাভ্যন্তরাধঃস্থ রক্তপুরুষক নাড়ী ঐ পর্তকাভ্যন্তরাধঃস্থ রক্তপুরুষক নাড়ী জ্বৰঃস্থ রক্তপুরুষক নাড়ীহইতে উৎপন্নোর্থে তিন কিম্বা চারি পর্তকাভ্যন্তরাধঃস্থ রক্তপুরুষক নাড়ীর ন্যায় ব্যবস্থিত জানিবেন পর্তকাভ্যন্তরাধঃস্থ ঐ

রক্তপুরোহিত নাড়ী কশেরকামজ্ঞাতে অনেক শাখা প্রেরণ করে। ॥ ৪ ॥ বক্ষউদ্দরব্যবধায়কস্থ রক্তপুরোহিত নাড়ী অর্থাৎ বক্ষউদ্দর ব্যবধায়কাধোৰে হিত রক্তপুরোহিত নাড়ী সেই সকল বক্ষউদ্দর ব্যবধায়কেতে এবং আমাশয়ে এবং অন্তাপুরোহিতে এবং ছান্দশাঙ্গুলাঙ্গেতে এবং বৃক্ষকেতে এবং পুরীহাতে এবং যকৃতেতে এবং পিত্তকোষেতে গতি করে। ॥ ৫ ॥ অন্তবর্তি রক্ত পুরোহিত নাড়ী আমাশয়ের্দুই রক্তপুরোহিত নাড়ীকে এবং পুরীহস্ত রক্তপুরোহিত নাড়ীকে এবং যকৃতস্থ রক্তপুরোহিত নাড়ীকে প্রেরণ করে। ॥ ৬ ॥ মধ্যাত্মত্বগুরুর্দুই রক্তপুরোহিত নাড়ী ঐ নাড়ী মধ্যাত্ম ত্বচেতে এবং ক্ষুদ্রাঙ্গেতে গতি করে। ॥ ৭ ॥ দোহক নাড়ী ঐ সকল নাড়ী মেটিয়াতে গতি করে। ॥ ৮ ॥ মেটিয়োগারিষ্ঠ গুহ্য গামনকারি রক্তপুরোহিত নাড়ী। ॥ ৯ ॥ রেতো রক্তপুরোহিত নাড়ী। ॥ ১০ ॥ মধ্যাত্মত্বগুরুর্দুই রক্তপুরোহিত নাড়ী ঐ নাড়ীসমস্ত মধ্যাত্ম ত্বগাধোৰে এবং স্তুলাঙ্গে অনেক শাখা প্রেরণ করে ঐ মধ্যাত্ম গবঃস্থ রক্তপুরোহিত নাড়ীর এক শাখা স্তুলাঙ্গের পুতি গতি করে ঐ নাড়ীর ব্যবচ্ছেদকের। অন্তর্শৰ্ণাজনক নাড়ীসংজ্ঞা করিয়াছেন। ॥ ১১ ॥ কটিদেশস্থ রক্তপুরোহিত নাড়ীসমস্ত এবং কশেরকামুলস্থ রক্তপুরোহিত নাড়ীর এক ক্ষুদ্র শাখা ঐ নাড়ীসকলহইতে অনেক শাখা কটিদেশস্থ মাসপেশীতে এবং উদ্বন্দ্ব মাসপেশীতে এবং কশেরকামুলেতে এবং কশেরকামজ্ঞাতে গতি করে।

॥ ১২ ॥ অপর ছদ্মক্ষুত্তপুরোহিত নাড়ীর গাত্রাশ কট্যাবর্তকের অধঃস্থাবর্তকপর্যন্ত কিম্বা কশেরকামুলপর্যন্ত গতি করিলে ছদ্মক্ষুত্তপুরোহিত নাম ত্যাগ করে পরে কটিদেশস্থ রক্তপুরোহিতকা নামে মুই

শার্থা ধারণ করে। পরে ঐ শার্থাদ্বয় কিঞ্চিদ্বু গমনানন্দের এই
একই শার্থা অন্য শার্থাদ্বয় হয় তাহার মধ্যে ব্যবচেছেদকেরা একেবু
কচিদেশাভঃহু রক্তপুবাহক নাড়ী এবং অন্যের উদরাধোদেশস্থ
রক্তপুবাহক নাড়ীসংজ্ঞা করিয়াছেন ঐ নাড়ীদ্বয় বস্তিদেশে এবং
বস্তিদেশবহিঃপার্শ্বে হিত জ্ঞানসংগোশীতে গতি করিয়া স্বকীয় রক্ত
পুকুরণ করে। ঐ শার্থার মধ্যে যোনিস্থ সামান্য নাড়ী নামে এক
নাড়ী সরলাত্ত্বাধোগুপ্তি বহিরশোনামক অনেক ক্ষুদ্রঃ শার্থা পুরণ
করে ঐ ক্ষুদ্রঃ শার্থাসমন্বয় লিঙ্গের পুতি গতি করে অপর কচিদে
শীয় বহিঃহু রক্তপুবাহক নাড়ী নামে অন্য শার্থা সরলাত্ত্বের মাঝে
সংগোশপুতি গমনকারি কচিদ্বু বহুবক্ত নামে রক্তপুবাহক নাড়ী
এবং উদরোর্ধবেশস্থ রক্তপুবাহক নাড়ী পুরণ করণানন্দের পুপার্ত
বস্তুনাই অধোদেশে উদরহইতে রিগ্রতা হইয়া উরস্থ রক্তপুবাহিকা
নাম ধারণ করে। পরে ঐ উরস্থ রক্তপুবাহক নাড়ী উর্বস্তরে
উর্বস্তিসংজ্ঞাপ হইয়া অধোগতিকালে উরস্থ জ্ঞানসংগোশীতে নানা
শার্থা পুরণ করে পরে উরমধ্য দিয়া উরপশ্চাংপার্শপুতি গমন
করে সেই স্থানে পুপার্ত রক্তপুবাহক নাড়ী নাম ধারণ করে। পরে
ঐ নাড়ী অন্য বহুদিশাখা হয় তাহার মধ্যে এক শার্থার ব্যব
চেছেদকেরা জ্ঞানস্থ রক্তপুবাহক নাড়ীসংজ্ঞা করিয়াছেন পরে
অন্য শার্থা পুনর্বার কৃতশার্থাদ্বয় হয় ঐ শার্থাসমন্বয় জ্ঞানে এবং
গাদেতে গতি করে।

॥ ৭ ॥ অপর ঐ ক্ষুদ্রুক্তপুবাহক নাড়ীহারা শরীরস্বর্ণস্থে রক্ত
ব্যাঙ্গ হয় এবং রক্তাবাহক নাড়ীহারা সে রক্ত পৃত্যাবাহিত হয়।
ব্যবচেছেদকেরা অনুমান করেন যে ঐ রক্তাবাহক নাড়ীসমন্বয় রক্তপুবা

ହକେ ନାଡ଼ାଗୁହିଟିତେ ଉପର ହୟ ପରେ ଏହି କୁଟୁମ୍ବ ରଜାବାହକ ନାଡ଼ୀମନ୍ତ୍ର ହୃଦ୍ପିଣ୍ଡପ୍ରତି ଆଗମନମନ୍ତ୍ରଯେ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ମଂମିଲିତ ହିସ୍ତା ଅବଶେ ଯେ ତଳ୍ଳାରା ଉର୍ଦ୍ଦ୍ଵଗାମି ହନ୍ତୁହାନାମକ ଏବଂ ଅଧୋଗାମି ହନ୍ତୁହାନାମକ ବୃଦ୍ଧରଜାବାହକ ନାଡ଼ୀହୟ କୃତା ହୟ ।

॥ ୮ ॥ ଅପର ଶ୍ରୀରେର ଉର୍ଦ୍ଦ୍ଵଗୁତ୍ୟାଙ୍କ ଏବଂ ମନ୍ତ୍ରକହିଟେ ଏବଂ ସଜ୍ଜୋଦେଶହିଟେ ରଜାନୟନକାରି ରଜାବାହକ ନାଡ଼ୀମନ୍ତ୍ର ଅଧୋଗାମି ହନ୍ତୁହାନାମକ ରଜାବାହକ ନାଡ଼ୀତେ ପୁରେ ଏବଂ ଶ୍ରୀରେର ଅଧୋଗପୁତ୍ୟାଙ୍କହିଟେ ରଜପୁତ୍ୟାନୟନକାରି ରଜାବାହକ ନାଡ଼ୀ ମନ୍ତ୍ର ଉର୍ଦ୍ଦ୍ଵଗାମି ହନ୍ତୁହାନାମକ ରଜାବାହକ ନାଡ଼ୀତେ ପୁରେ କରେ । ପରେ ଏହି ଅଧୋଗାମି ଏବଂ ଉର୍ଦ୍ଦ୍ଵଗାମି ହନ୍ତୁହାନାମକ ରଜାବାହକ ନାଡ଼ୀ ହୟ ହୃଦ୍ପିଣ୍ଡପ୍ରତି ନିକଟବର୍ତ୍ତିହୃଦ୍ୟନମନ୍ତ୍ରୟେ ମଂମିଲିତ ହିସ୍ତା ଏକ ବୃଦ୍ଧରାତୀରପେ ବାମ ହୃଦୋଷେତେ ପୁରେ କରେ ।

॥ ୯ ॥ ଅପର ରଜପୁରାହକ ନାଡ଼ୀର ଶାଖାର ଏବଂ ଉପଶାଖାର ଯେମେତ ଅତିମୁକ୍ତାରପେ ବିସ୍ତାର କରିଯାଛି ମେଇ ଯତ ରଜାବାହକ ନାଡ଼ୀର ଶାଖାର ଏବଂ ଉପଶାଖାର ବିସ୍ତାରକରଣେ ପୁରୋଜନ ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ଏହି ହାଲେ ପାଠକେରିଦିଗେର ସାମାଜିକ ବୋଧାର୍ଥେ ହେଲା କହା ପୁଚୁର ଯେ ପୁତ୍ୟେକ ରଜପୁରାହକ ନାଡ଼ୀର ଏକିବେଳେ ରଜାବାହକ ନାଡ଼ୀ ଥାକେ ଏବଂ ମେ ମକଳ ଏକାଧିକରଣକ ନାମେ ପୁରୁଷ ଆଛେ କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଦ୍ୟାର ପୁରୁଷଙ୍କ ନୂତ୍ରେର ନ୍ୟାଯ ଏହି ନୂତ୍ରେରେ ବିଶେଷ ଆଛେ ଜୀବିବେଳ ॥ ସମ୍ପଦ ॥

* ଶ୍ରୀରେର ପୁତ୍ୟାଙ୍କିତ ଅତିମୁକ୍ତାର କାଳେ ଦିତ ବରତପୁଲି ରଜାବାହକ ନାଡ଼ୀ ଏବଂ ଶ୍ରୀରବହିଃପାର୍ଶ୍ଵନାୟାଶ୍ଚିତ ରଜାବାହକ ନାଡ଼ୀମନ୍ତ୍ର ଅତୀର୍ଥ ରଜପୁରାହକ ନାଡ଼ୀପରିତିକ ଅନ୍ୟ ପ୍ରୟେ କାହାର କାହାର ।

ବହିଃଶ୍ଵର ଏବଂ ଅନ୍ତଃଶ୍ଵର ସୁବୁଦ୍ଧିକର ରଜତପୁରୀଙ୍କ ନାଡ଼ୀନୁଗ୍ରାମି ରଜତାବାହକ ନାଡ଼ୀ ତରାମେ ପୁମିତ ନୟ କିନ୍ତୁ ଅନ୍ତଃଶ୍ଵର ଏବଂ ବହିଃଶ୍ଵର ଗୁବାରଜାବାହକ ନାମେ ପୁମିତ ଜାନିବେନ । ତତ୍ତ୍ଵ ସଙ୍କୋଦେଶେ ଅଯୁଗ୍ମ ନାମେ ପୁମିତ ଏକ ରଜତବାହକ ନାଡ଼ୀ ଆଛେ ଏହି ଅଯୁଗ୍ମ ନାମେ ରଜତବାହକ ନାଡ଼ୀ କିଞ୍ଚିତ୍ବହୁତ ଏବଂ ପୃଷ୍ଠାବର୍ତ୍ତକେର ଦକ୍ଷିଣପାର୍ଶ୍ଵମୀପ ହଇଯାଇ ତତ୍ତ୍ଵପାର୍ଶ୍ଵ ପର୍ତ୍ତକାଭ୍ୟାସ ରଜତବାହକ ନାଡ଼ୀହିଟେ ଏବଂ ବାମ ପାର୍ଶ୍ଵରୁ ଅନ୍ତଃଶ୍ଵର ଅର୍ଦ୍ଧକ ପର୍ତ୍ତକାଭ୍ୟାସ ରଜତବାହକ ନାଡ଼ୀହିଟେ ରଜତଗୁହଣ କରିଯା ଅଧୋଗାମି ହଦ୍ଦୁହାନାମକ ରଜତବାହକ ନାଡ଼ୀତେ ଚାଲନ କରେ । ଅପର ଉଦୟମଧ୍ୟ କଥିତ ନାଡ଼ୀଦୟାପେଙ୍କା ଅତ୍ୟନ୍ତ ହଦ୍ଦୁର ନାମେ ଏକ ରଜତବାହକ ନାଡ଼ୀ ଆଛେ ଏହି ରଜତବାହକ ନାଡ଼ୀ ରଜତପୁରୀଙ୍କ ନାଡ଼ୀର ଏବଂ ରଜତବାହକ ନାଡ଼ୀର କାର୍ଯ୍ୟସଙ୍ଗାଦିକା ଜାନିବେନ ଏବଂ ଆଯାଶ୍ୟହିଟେ ଏବଂ ଅନ୍ତଃଶ୍ଵର ଏବଂ ଅନ୍ତରେଷ୍ଟହିଟେ ଏବଂ ବୃକ୍ଷହିଟେ ଏବଂ ପ୍ଲିହାହିଟେ ଆଗମନକାରି ତାବତ୍ରଜାବାହକ ନାଡ଼ୀର ସଂଗ୍ରହନେତେ ଏହି ନାଡ଼ୀ କୃତାହିଯା ସକୃତେ ତାବଦଂଶେତେ ସ୍ଥାପେ । ପରେ ଏହି ହଦ୍ଦୁର ନାମେ ରଜତବାହକନାଡ଼ୀ ପିତନିର୍ମାଣ କରିଲେ ତୃକୁତ୍ରଃ ଶାଖାସମନ୍ତ ସଂଗ୍ରହିତ ହିଯା ହଦ୍ଦୁରନାମକ ରଜତବାହକ ନାଡ଼ୀର ଏବଂ ସକୃତ ରଜତପୁରୀଙ୍କ ନାଡ଼ୀର ସେ ରଜତସମନ୍ତ ସକୃତେ ମିତ ହୟ ସେ ସକଳ ରଜତ ହଦ୍ଦୁହାନାମକ ରଜତବାହକ ନାଡ଼ୀତେ ପୁତ୍ୟାଗତ କର୍ଯ୍ୟ । ଅପର ପୁତ୍ୟକ ରଜତପୁରୀଙ୍କ ନାଡ଼ୀନୁଗ୍ରାମି ଏକଥିର ରଜତବାହକ ନାଡ଼ୀ ଥାକେ କିନ୍ତୁ ରଜତବାହକ ନାଡ଼ୀର ଶାଖା ଏବଂ ଉପଶାଖାପେଙ୍କା ବହସଂଖ୍ୟକା ସ୍ଥଟେ କିନ୍ତୁ ତୃକାଗ୍ରହଣର ପୁରୀ ଦେଉରା ଦୁଃମାଧ୍ୟ ବିଶେଷତଃ ରଜତର

রুক্তাবাহক নাড়ী দিয়া গতিসময়ে সে রক্ত স্বকীয় অৱিভনশক্তির
পুনৰ্মান কারণহইতে অর্থাৎ হংগিশহইতে রক্তপুবাহক নাড়ীতে
হিতিসময়াপেক্ষা অতিক্রমস্থানে নীত হয় তাহাতে সুতরাং রুক্ত
বাহক নাড়ীতে রক্তের বেগ রক্তপুবাহক নাড়ীতে হিতাপেক্ষা ন্যূন
হয় তাহাতে হংগিশ সঙ্কেচসময়ে হান্দুরহইতে যত রক্ত রক্ত
পুবাহক নাড়ীতে পুরুষ হয় তত রক্ত হংগিশ বিস্তারসময়ে
শরীরহইতে হংগিশেতে পরাবৃত্ত হইতে পারে না তাহাতে
শরীরহইতে রক্তাবাহক নাড়ী দিয়া রক্তের পরাবর্তনাপেক্ষা রক্ত
পুবাহক নাড়ীর মধ্য দিয়া রক্ত যেমত অধিক বেগে যায় সেমত
রুক্তাবাহক নাড়ীর আধাৱশক্ত্যাপেক্ষা রক্তপুবাহক নাড়ীর আধাৱ
শক্তি যদি অধিক না হইত তবে পুৰুষারণার্থে এবং মনুষ্যকে
সমত্বাবে সুৱচার্থে রক্তের যে সমপুবহন্নাবহনের আবশ্যক আছে
তাহা স্বর্বা নাশ হইত।

॥ ১০ ॥ কোনো এক বৃহদ্রক্তপুবাহক নাড়ী তাবচ্ছৱীরমধ্য
দিয়া গমনানন্তর যদি কোনো এক রক্তাবাহক নাড়ীর অতিক্রম
অগ্রেতে সংযুক্ত হয় পরে সেই ক্রমে রক্তাবাহক নাড়ী উত্তরোত্তর
সংমিলিত হইয়া এক বৃহদ্রক্তাবাহক নাড়ী হয় তবে তদাকার অগ্রা
বচ্ছেদেতে পরম্পর সংমিলিত বৃক্ষস্থয়ের ন্যায় জানিবেন অর্থাৎ ঐ
পুকারস্থয়নাড়ীর শাখা এবং উপশাখা এইরূপ ব্যবস্থিতা যে তদা
আংশিক এক স্থানে আস্ত পায়। ততিক্রম যদি আমরা অনুমান
করি যে ঐ কথিত বৃক্ষস্থয়ের গাত্রাংশ এবং উপশাখাংশ ছিল
যুক্ত এবং একই বৃক্ষের গাত্রাংশমধ্য দিয়া রক্ত পুবেশ করিলে সে

ରଜ୍ଞ ମେ ରଜ୍ଞେର ଶାଖା ଏବଂ ଉପଶାଖାର ମଧ୍ୟ ଦିଲ୍ଲା ଗତି କରଗାନ୍ତର ଆନ୍ଦୋଳନର ଗାନ୍ଧୀଜିଙ୍କ ଦିଯା ନିର୍ଗତ ହୁଏ ତବେ ରଜପ ରଜ୍ଞେର ଗତି ହୁବାହୁ ଜାନିବେ ।

॥ ୧୧ ॥ ପୁତ୍ରେକ ରଜପୁରାହକ ନାଡ଼ୀର ଗାନ୍ଧୀଜିଙ୍କ ସଶାଖ ହେଉର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହାମେ ଶଲାକାକାର ଅର୍ଥାତ ତନ୍ମୁକ୍ତାଙ୍କଷେର ତାରଦୁର୍ବିମାତେ ଶୁଭମାନ ଜାନିବେନ ତନ୍ମୁବହାନୁସାରେ ରଜପୁରାହକ ନାଡ଼ୀର ତାବଜ୍ଞାଧ୍ୟ ଏବଂ ଉପଶାଖା ବ୍ୟବହିତ । କିନ୍ତୁ ମେ ସାହା ହାତୁକ ଇହା ଅନୁମାନ ହୁଏ ଯେ ରଜପୁରାହକ ନାଡ଼ୀର ପୁତ୍ରେକ ଗାନ୍ଧୀଜିଙ୍କ ତନ୍ମୁକ୍ତାଙ୍କଷହିତେ ନିର୍ଗତ ପୃଥିକ୍ ମୟିବିତ ଶାଖାଛିତେ ନୂନରଜ ଧାରନ କରେ ଏବଂ ମେ ମରନ୍ତ ଶାଖା ତନ୍ମୁପଶାଖାହିତେ ନିର୍ଭତୀ ଆନ୍ୟ କୁଦୁରୁ ଶାଖା ହିତେও ନୂନ ରଜ ଧାରନ କରେ । ରଜାବାହକ ନାଡ଼ୀର ଏ ବ୍ୟବହାର ଜାନିବେନ ଯେହେତୁକ ଏ ରଜାବାହକ ନାଡ଼ୀର ଶାଖା ଏବଂ ଉପଶାଖା ଏକତ୍ର କରିଯା ଯାପିଲେ ତନ୍ମୁକ୍ତାଙ୍କଷହିତେ ଅତିବହୁତ ହୁଏ ।

॥ ୧୨ ॥ ଅପର ରଜାବାହକ ନାଡ଼ୀ ହଇୟା ହୁଣପିଣ୍ଡେର ପୁତ୍ର ରଜ୍ଞେର ପାଦାଵର୍ତ୍ତନ ମାଠ୍ୟଧରେଶୀର ଏବଂ ରଜପୁରାହକ ନାଡ଼ୀର ତ୍ରୈତମଶକ୍ତିରେ ବର୍ଦ୍ଧିତ ହୁଏ । ତତ୍ତ୍ଵର ହୁଣପିଣ୍ଡେର ପୁତ୍ର ରଜ୍ଞେର ପରାଵର୍ତ୍ତନବିସ୍ତର୍ଯ୍ୟେ ରଜାବାହକ ନାଡ଼ୀର ମଧ୍ୟ ହିତ କପାଟିଦ୍ୱାରା ଆନେକ ସାହାଯ୍ୟ ହୁଏ ରଜା ବାହକ ନାଡ଼ୀତେ ହିତ ଏ କପାଟିଟେ ରଜପୁରାହକ ଏବଂ ରଜାବାହକ ଏଇ ପୁକାରଦୟ ନାଡ଼ୀର ପୁଥାନ ଭେଦ ହୁଏ ଜାନିବେନ । ବ୍ୟବଚେତ୍ନରେ ଅନୁମାନ କରିଯାଇବେ ଯେ ଏ କପାଟ ରଜାବାହକ ନାଡ଼ୀର ଆନ୍ୟ ପର୍ଦାତେ ନିର୍ମିତ ହୁଏ ଏ କପାଟପୁଷ୍ଟ ରଜ ହୁଣପିଣ୍ଡେର ପୁତ୍ର ହାତଦ୍ୱାରା ଗତି କରିତେ ପାରେ କିନ୍ତୁ ପରାଵର୍ତ୍ତନବିସ୍ତର୍ଯ୍ୟେ ନିର୍ବାରିତ ହୁଏ । ଏ କପାଟ

କୁନ୍ତୁ ରଜାବାହକ ମାଡ଼ିତେ ଅଧିକ ଥାକେ ଏବଂ ଅମୁମାନ ହୟ ଯେ ସେ ହାନେ ରଜେର ସୋତ ଅଧିକ ହୟ ସେଇ ହାନେ ଏ କପାଟ ଅଳ୍ପପୁଣ୍ୟୋତ୍ତମାର୍ହ ହୟ ଅତେବ ଉର୍ଦ୍ଧାଗମି ହଦ୍ଦୁହାନାମକ ରଜାବାହକ ମାଡ଼ିତେ କେବଳ ଏକ କପାଟ ଥାକେ ଏବଂ ସେ ତମୁଢ଼ପଣ୍ଡିତାନମ୍ବାପେ ଛିତି କରେ ।

॥ ୧୩ ॥ ଅପର ରଜପୁରାହକ ମାଡ଼ିସମସ୍ତ ଅମେକ ହଚେତେ ନିର୍ମିତ ଜାନିବେନ ଏବଂ କୋମୋଇ ବ୍ୟବଚେତ୍ନକେରା ପଞ୍ଚ ତ୍ରୁଟି ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିଯାଇଛନ୍ତି କିନ୍ତୁ କେବଳ ତିମ ଅମୁମାନ ହୟ ବିଶେଷତଃ ଶିରାବିଶିଷ୍ଟ ତ୍ରୁଟି ଏବଂ ମାଠୁସମେଶୀଧିର୍ଥକ ତ୍ରୁଟି ଏବଂ ତ୍ରୁଟି ପଦାର୍ଥକ ତ୍ରୁଟି । ଆପର କୋମୋଇ ବ୍ୟବଚେତ୍ନକେରା କହିଯାଇଛେ ଯେ ରଜପୁରାହକ ମାଡ଼ିତେ ଯେତେପରି ତ୍ରୁଟିଯେ ଥାକେ ସେଇ ରଙ୍ଗ ରଜାବାହକ ମାଡ଼ିତେଓ ତ୍ରୁଟିଯେ ଥାକେ କିନ୍ତୁ ଏ ରଜା ମାହକ ମାଡ଼ି ଅଧ୍ୟାତ୍ମମୀଯପୁଣ୍ୟୁକ୍ତ ଅମୁମାନ ହୟ ଯେ ସେ ମାଡ଼ିସକଲେର ମାଠୁସମେଶୀ ପଦାର୍ଥକ ତ୍ରୁଟି ନାହିଁ । ଆପର ମୁଦ୍ରାମ୍ଭ ଏବଂ ଅନ୍ୟର କଣ୍ଠକ ପ୍ରଳି ରଜାବାହକ ମାଡ଼ି ଯେ ବ୍ୟାଧନୀଯବ୍ୟାଧାବିଶିଷ୍ଟା ତାହାକୁ ପୁରୁଣାର୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣନା ନାମେ ପଣ୍ଡିତ ଯେଇ ପରୀକ୍ଷା କରିଯାଇଲେନ ତଥିଯେ ଆମରା ଜ୍ଞାତ ଆଛି କିନ୍ତୁ ତିନି ଯେଇ ପରୀକ୍ଷା କରିଯାଇଲେନ ସେଇ ଦକ୍ଷ ପରୀକ୍ଷା ଅନ୍ୟ ପଣ୍ଡିତକର୍ତ୍ତକ ଯଥନ କୃତ ହଇଲ ତଥନ ତାହାତେ ପୁରୁଣୀ ଶ୍ରୀ ହଇଲ ହଇଲ ଏହା ନିଶ୍ଚତ୍ର ଏବଂ ତିନି ସବ୍ୟାରେ କୋମୋଇ ମମଯେ ସ୍ଵିକୃତ ହଇତେବେ ଯେ ରଜାବାହକ ମାଡ଼ିତେ ବ୍ୟାଧା ନାହିଁ । ଆପର ଏ ରଜପୁରା ହିକା ମାଡ଼ି ଏବଂ ରଜାବାହକ ମାଡ଼ିସମସ୍ତ ଅନ୍ୟର ଅମେକ କୁନ୍ତୁ ରଜା ପୁରାହକ ଏବଂ ରଜାବାହକ ମାଡ଼ିତେ ପୁତିପାଲିତ ଜାନିବେନ ଏଇ କୁନ୍ତୁ ମାଡ଼ିସମସ୍ତ ବୃଦ୍ଧମାଡ଼ିର ଗାତ୍ରାବ୍ୟେ ଗମନାଗମନ କରିତ ଏବଂ ତତ୍ତ୍ଵଚେତ୍ନଚେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୁଏଥାତେ ଦେଖା ଯାଇ ଏବଂ ବ୍ୟବଚେତ୍ନକେରା ଏ

সকলের নাড়ীয় নাড়ীসংজ্ঞা ক্ষবিয়াচেন তত্ত্বিদ্ব এই রক্তাবাহক
এবং রক্তপুরুষক নাড়ীতে অনেক শিরাও স্থিতি করে।

॥ ১৪ ॥ অপর রক্তপুরুষক নাড়ীসমস্ত রক্তাবাহক নাড়ীগোক্ষা
অতিশক্তিমান জানিবেন তাহাতে অনুমান হয় যে রক্তপুরুষক
নাড়ীযথ্য দিয়া রক্তের বেগধারণার্থে এবং রক্তকে রক্তাবাহক নাড়ীর
শুভ বেগে পুরুষের্থে এই রক্তপুরুষক নাড়ীসমস্ত এই মত শক্তি
মজুমে নির্মিত হইয়াছে।

॥ ১৫ ॥ অপর হংপিণি সঙ্কুচিত ইওয়াতে রক্ত রক্তপুরুষক
নাড়ীতে অতিবেগে পুরুষে হয় তাহাতে ও নাড়ী সচীতা হয় গরে
হংকোবেহইতে অন্য রক্তগুহগার্থে হংপিণি যে ব্যবস্থানুসারে শূল
হয় উদ্ব্যবস্থানুসারে এই রক্তপুরুষক মাড়ী পুনর্বার সঙ্কুচিত হয়
তাহাতে রক্তপুরুষক নাড়ীর সঞ্চোচন এবং বিস্তৃতহওন ব্যব
স্থার কারণ অতিসুবোধগম্য জান হয় যেহেতুক অনুমান হয় যে
মেশকি করক রক্তপুরুষক নাড়ীর স্বাভাবিকী সঞ্চোচনশক্তিতে
এবং করক হংপিণের ক্রীড়নশক্তিতে উৎপন্ন হয়। বিস্তৃত রক্তা
বাহক নাড়ীতে রক্তের ঐরূপ বেগগতি অনুমান হয় না যেহেতুক
রক্তাবাহক নাড়ীতে হংপিণের ক্রীড়নশক্তি সেৱণ বোধ হয় না
তৎপুরুষ এবং এই রক্তাবাহক নাড়ী সঞ্চোচনশক্তির হিতাপুরুষক
উদ্ব্যথ্য দিয়া রক্ত নিত্যসমানরূপে বাহিত হয় তত্ত্বকারণগুরুত্ব
এবং রক্তাবাহক নাড়ীতে রক্ত নিত্য ক্ষুদ্ৰ নাড়ীহইতে স্বাপেক্ষ
ধিক বৃহস্পতীতে পুবাহিতপুরুষ হংপিণিসমীপবর্তি বৃহদুক্তাবা
ইক নাড়ীব্যতিরিক্ত অন্য কোনো রক্তাবাহক নাড়ীতে রক্তের

ଗତି ବୋଧ ହୁଯ ମା ଏବଂ ମେଇ ହୁଅଥେ ଯେ ବୋଧ ହୁର ତାହା ସଂକଷେପରେ
ବ୍ୟବଧାୟକ କ୍ଲଚେର ଜ୍ଞାନମେତେ ଏବଂ ହନ୍ଦୁରମଧ୍ୟରେ ହିତ ହୁଅନ୍ତରେ ବିଶ୍ଵାସ
କ୍ରମ ଗତିତେ ହୁଯ ଜ୍ଞାନିବେମ ।

ତଥାବ୍ଦୀ ତଥା ବ୍ୟବଚେତ୍ନଦିନ୍ୟାରେ ଉପରେ ଆମ ପାଇଁ ପରିଚୟ କରିବାକୁ ପରିଚୟ କରିବାକୁ
ପରିଚୟ କରିବାକୁ ପରିଚୟ କରିବାକୁ ପରିଚୟ କରିବାକୁ

ଚତୁର୍ଥ ଧାରେ ହାଦ୍ଧାଦ୍ୟାୟ ।

ସମ୍ପର୍ବିଳାଶତ୍ୟଧିକଶତତମ ପୁକରଣ ।

ହୃଦ୍ଦିନୀଙ୍କ ଏବଂ ଛିନ୍ଦୋରେ ଏବଂ ରତ୍ନପୁରାହକ ନାଡିର ଜ୍ଞାନବ୍ୟବଧୀନିକଳକ ନିରାଶନ ।

॥ ୧ ॥ ସଥାନ ହୃଦ୍ଦିନୀଙ୍କ ସନ୍ତୁଚ୍ଛିତ ହୁଯ ତଥାନ ରତ୍ନକେ ହକିଯ ଉଦୟରସ୍ୟ
ହିତିତେ ରତ୍ନପୁରାହକ ନାଡିତେ ବେଳେ ପୁରାହିତ କରେ ତାହାତେ ଏଇ ରତ୍ନ
ପୁରାହକ ନାଡିନିରାଶ ପୂର୍ବ ଏବଂ କ୍ରମିତ ହେଉଥାତେ ଯେ ସମୟେ ହୃଦ୍ଦିନୀଙ୍କ
ବିଶ୍ଵାସତମେ ଆରହ ହୁଯ ଏବଂ ରତ୍ନପୁରାହକ ନାଡିତେ ରତ୍ନପୁରେପ
ସମାପନ କରେ ତଥକଣେ ସତ୍ୱବିତଃ ସନ୍ତୁଚ୍ଛିତ ହୁଯ । ଅପର ହୃଦ୍ଦିନୀଙ୍କେ
ଏବଂ ତତ୍ତ୍ଵପୁରାହକ ନାଡିର ଶିଳ୍ପ ପୂର୍ବଃ ବିନ୍ଦାରେର ଏବଂ ପୂର୍ବଃ
ସକେଚନେର ବ୍ୟବଚେତ୍ନକେରା ବିନ୍ଦାରଭାବ ଏବଂ ମନୋଚମତାବସଂଜ୍ଞା
କରିଯାଇଛେ ତାହାତେ ସଥାନ ହୃଦ୍ଦିନୀଙ୍କ ସନ୍ତୁଚ୍ଛିତ ସକୋଚଭାବେ ଥାକେ ମେଇ
ସମୟେଇ ରତ୍ନପୁରାହକ ନାଡିନିରାଶ ରତ୍ନକେତେ କ୍ରମିତ ହେଇ ବିନ୍ଦାର
ଭାବେ ଥାକେ ଏଇ ସମୟେ ନାର୍ତ୍ତଧାରୀ ନାଡି ବୋଧ ହୁଯ । ଅପର ସଥାନ
ହୃଦ୍ଦିନୀଙ୍କ ବିନ୍ଦିତ ହୁଯ ଏବଂ ରତ୍ନପୁରାହକ ନାଡି ସନ୍ତୁଚ୍ଛିତ । ହୁଯ ତଥାନ
ରତ୍ନ ରତ୍ନାବାହକ ନାଡିତେ ପୁରାହିତ ହେଇବା ଏଇ ରତ୍ନାବାହକ ନାଡି ଦିଇବା
ହୃଦ୍ଦିନୀଙ୍କେତେ ପରାବୃତ୍ତ ହୁଯ କିନ୍ତୁ ସଥାନ ହୃଦ୍ଦିନୀଙ୍କ ସନ୍ତୁଚ୍ଛିତଭାବେ ଥାକେ
ତଥାନ ରତ୍ନ ରତ୍ନାବାହକ ନାଡିହେଇତେ ହନ୍ଦୁରେ ପୁରେଶ କରିବେ ପାଇଁ

॥ অষ্টামঃ ।] হংপিণের এবং পুরাহক নাড়ীর ক্রীড়ন পুকুরণ । শঁইট

মা কিন্তু যাবৎ হংপিণ পুনর্বিস্তৃত না হয় তাবৎ হংকোষেতে বিত্তি করে তাহাতে হংকোষের ঐরূপ কার্য্য জানিবেন । অপর হংপিণ বিস্তারসময়ে ঐ বিস্তৃত হংকোষ সঙ্গুচিত হওয়াতে রক্ত হস্তদ্বয়েতে পুর্ণিষ্ঠ হয় তাহাতে হংপিণের ন্যায় হংকোষে রক্তের পুনঃ১ বিস্তার এবং পুনঃ২ সঙ্গোচ ইয় জানিবেন ।

॥ ১ ॥ অপর হংপিণের উদ্বৃত্তির একদা সঙ্গুচিত হইলে তথাপি তথ্যহিত রক্ত একেদ্বয়হইতে অনেকদূরে পুরোশ করে বিশেষতঃ যে সময়ে বামোদুর রক্তকে হস্তপুরাহক নাড়ীতে চালন করে সে সময়ে দক্ষিণোদুর রক্তকে ফুষ্টুসহ রক্তপুরাহক নাড়ীতে চালন করে তাহাতে ঐ রক্ত ফুষ্টুসের সর্বাংশেতে ব্যাপ্ত হয় । অপর যে সময়ে হস্তপুরামক রক্তবাহক নাড়ীবারা শরীরের সর্বাঙ্গহইতে রক্ত দক্ষিণোদুরে পরাবৃত্ত হয় সেই সময়ে ফুষ্টুসহ রক্তবাহক নাড়ীবারা রক্ত বামোদুরে পরাবৃত্ত হয় ।

॥ ৩ ॥ অপর হংপিণের এবং তন্ত্রাড়ীর কথিত ক্রীড়নব্যবস্থা অনুমান হয় কিন্তু অন্যাং মিগুচি এবং অতিশয়জ্ঞানগাম্য বিষয়ের ন্যায় তৎক্রীড়নের কারণ আদ্যপর্য্যন্ত সুলভরপে বোধ হয় নাই নানা ব্যবচেত্নকেরা নানা অনুমান করিয়াছেন তাহাতে কোনোই ব্যবচেত্নকেরা করিয়াছেন যে রক্তের কোমে এক পুরুষকবারা হংপিণের ক্রীড়নশক্তি উৎপন্ন হয়* বিশেষতঃ অনুমান হয়

* অনেক কাল শৈশ্বর হারিনারাত্রি পাতিত অনুমান করিলেস মে রক্তে জীবশক্তি বিত্তি করে এবং হত্তয়নসৈক্ষণ্য ব্যব তত্ত্ব পরে ঐ যত্ত্বসম্পর্কে বিশ্লেষণ করিয়া জাহাজীয় বহুবাসুরিক অনেক ইচ্ছা করিয়াছেন । কিন্তু সে যাহা হওক ঐ বিষয় অতিরিক্ত চৌপাই তত্ত্ব করিয়ে দিয়ে দেখানো পুরুষকে কোমে করিয়া দেখানো অবশ্য করণীয় ।

ଯେ ରକ୍ତ ଉତ୍ସହାନ୍ତାତେ ଏବଂ ତଥୁରୁତାତେ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ କୋମୋ
ଶ୍ଵରେତେ ହୃଦ୍ଦିଗୁର ତ୍ରୀତ୍ତନଶକ୍ତି ପୁରୁଷମୋହିତ ହୟ ପରେ ଏହି
ଇଚ୍ଛାନନ୍ଦାତ ହଇଯା ଯାବଜୀବନ ହୃଦ୍ଦିଗୁରିତେ ରକ୍ତପୁରୀହକ
ନାଡ଼ୀତେ ଚାଲିତ ରତ୍ନେର ପରିମାଣମୁଦ୍ରାରେ ହୃଦ୍ଦିକୋଷେତେ ରତ୍ନେର
ସମ୍ପର୍କାବର୍ତ୍ତନଦ୍ୱାରା ଚାଲିତ ହୟ ।

॥ ୪ ॥ ଅପର ଶରୀରରୁ ଅନ୍ୟ କୋନୋ ମାଂସପେଶ୍ୟପେକ୍ଷା ରତ୍ନେ
ଶ୍ଵର ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ୟାଧିଜନକ ପ୍ରାବର୍ତ୍ତକ ହୃଦ୍ଦିଗୁରେ ଅଧିକରଣପେ ହିତି
କରେ । ଅପର ବୃଦ୍ଧାପେକ୍ଷା ଯୁବାତେ ନାଡ଼ୀଗତି ଅତିବେଳେ ଜାରିବେଳେ
ଯେହେତୁକ ଯୁବାଧ୍ୟକ୍ରି ହୃଦ୍ଦିଗୁ ଏବଂ ନାଡ଼ୀମନ୍ତ୍ର ବୁଦ୍ଧେର ହୃଦ୍ଦିଗୁରେ
ଛା ଏବଂ ନାଡ଼ୀପେକ୍ଷା ଅତ୍ୟନ୍ତୁ ତବନୀଯ ଏହି କାରଣପୁରୁଷଙ୍କୁ ହୃଦ୍ଦିଗୁରୁ
ଲୋକେର ନାଡ଼ୀ କୀଣ ଲୋକେର ନାଡ଼ୀପେକ୍ଷା ସବଳା ।

ଚତୁର୍ଥ ଧରେ ଶ୍ରୀମାଦଶାରୀଯ ।

ଅଷ୍ଟାବିଂଶ୍ୟଧିକଶତମ ପୁରାଣ ।

ରକ୍ତବହନ୍ୟବର୍ଷା ଅର୍ପିଣ୍ଣ ରତ୍ନେର ଗତିବିହଳକ ଶିରମର୍ମି ।

॥ ୫ ॥ ହୃଦ୍ଦିଗୁର ଏବଂ ତଥିକୋଷେର ନିର୍ମାଣ ଏବଂ ତ୍ରୀତ୍ତନ
ବିଷୟେ ଏବଂ ରକ୍ତପୁରୀହକ ଏବଂ ରକ୍ତବାହକ ନାଡ଼ୀବିଷୟେ ଯାହା
କଥିତ ହଇଯାହେ ଉଦ୍‌ଦିଷ୍ଟ ରତ୍ନେର ଗତିବ୍ୟବହାବିଷୟେ ଯାହାତେ ଏହି
କାଳାବଧି ନିଶ୍ଚଯ ପ୍ରାମାଣ୍ୟ ହୟ ନାଇ ଏହି ମତ ଅଞ୍ଚଲବାକ୍ୟ କଥାନ ଅତି
ପ୍ରୟୋଜନାହ୍ କେନନା ରକ୍ତଗତିବ୍ୟବହାବିଷୟରେ ବ୍ୟବଚେତ୍ନକେବୁ । ଏହି

কালাবধি নিশ্চয় জাত হইয়াছে। অপর রক্ত হংপিণের এবং
রক্তপুরাহক নাড়ীর নিত্য ক্রীড়নশভিষ্ঠারা। শরীরের সর্বাঙ্গে চালিত
হয় এবং সেই স্থানহইতে রক্তাবাহক নাড়ীস্থারা। হংপিণেতে
পূর্ণীত হয়।

॥ ২ ॥ রক্তপুরাহক এবং রক্তাবাহক নাড়ী মানাইলে সংমর্দন
করিলে রক্তগতিব্যবস্থাবিষয়ে অতিসুবোধগম্যপুরাণ পাওয়া যায়। যার
বিশেষতঃ কোনো এক রক্তপুরাহক নাড়ীর কোনো এক স্থান রক্তু
ষায়া বন্ধ করিলে সেই বন্ধনের এবং হংপিণের মধ্যস্থানে ঐ রক্ত
পুরাহক নাড়ী স্ফীতা হয় কিন্তু যদি কোনো এক রক্তাবাহক
নাড়ীর কোনো স্থান রক্তুষায়া বন্ধ করা যায় তবে সেই বন্ধনের
এবং ঐ রক্তাবাহক নাড়ীর অগুভাগ মধ্যবর্তিস্থান স্ফীত হয় যথা
হস্তহইতে রক্তনিঃক্ষেপবিষয়ে বিশেষতঃ হস্তহইতে রক্তনিঃক্ষেপ
সময়ে হস্ত রক্তুষায়া বন্ধ করা যায় তদ্বারা উপরিহিত রক্তাবা
হক নাড়ীসমস্ত সংমর্দিত হয় তাহাতে ঐ রক্তাবাহক নাড়ীর মধ্য
দিয়া রক্তের পরাবর্তন নিবারিত হওয়াতে সে সকল নাড়ী স্ফীতা
হয় কিন্তু যখন হস্তের রক্তু শুধুভাবে থাকে তখন ঐ রক্তাবাহক
নাড়ীসকল প্রাচুর্যভাবে সংমর্দিত নয় তাহাতে রক্ত অনিবার্য
তপে হংপিণের পুতি গতি করে। পরে যখন ঐ হস্তের রক্তু
অতিদ্রুতে বন্ধ হয় তখন রক্তপুরাহক নাড়ীসমস্ত সংমর্দিত
হয় তাহাতে ঐ রক্তপুরাহক নাড়ীর মধ্যদিয়া রক্তের গতি নিবারিত
হওয়াতে রক্তাবাহক নাড়ীসমস্ত স্ফীত হইতে পারে না।

॥ ৩ ॥ অপর রক্তের গতি রঘবচাপুরাণবিষয়ে অন্য এক

ଅନୁତବକ୍ୟ ରହି ତାହା ଏଇ ଦୋଳନୀ ଏକ ରଜପୁର୍ବାହକ ନାଡ଼ୀ ବିଜ୍ଞ
ହଇଲେ ଡାଙ୍ଗ ରଙ୍ଗ ନା କରିଲେ ରଜସ୍ତ୍ର ନିର୍ଭତ ହୟ ନା ଯେହେତୁ କ
ଷ୍ଟୁଣ୍ଠାରଗାଥେ ଅତିପୁଣ୍ୟୋଜନାର୍ଥ ରଜେତୁ ମମଜୀ ଯାବନ୍ତି ନା ହୟ ତାବେ
ଏ କ୍ଷତ ଦିଯା ରଜ କରିତେ ଥାକେ । ଏ ବିଷୟେ ପୁଢ଼ିନ ବ୍ୟାବଚେଷ୍ଟନକେବେଳା
ଆଜାତ ଛିଲେନ ନା କିନ୍ତୁ ଇହା ଅତିଦୂର୍ଧ୍ଵଧର୍ମ୍ୟ ସେ ତାହାରା ଜାତ
ହଇଯାଉ ରଜେତୁ ଗତିବ୍ୟବହାରବିଷୟେ ଆଜାତ ଛିଲେନ ଯେହେତୁକ ଏଇ
କ୍ଷଣ କଥିତରାକ୍ଷେତ୍ରେ ଇହା ଅତିପୁନ୍ୟ ଯେ ଯେ ନାଡ଼ୀତେ କ୍ଷତ ହୟ ତରା
ଡ୍ରୀର ସହିତ ଶରୀରକୁ ଅନ୍ୟ ସକଳ ନାଡ଼ୀରୁ ମହାଗାନପଥ ଆବଶ୍ୟ ଆଛେ ।
ଏକ ହାଜାର ପାଂଚ ଶତ ବୃକ୍ଷରେର ପୂର୍ବେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗାଲେନ୍ନାମକ ବ୍ୟାବଚେଷ୍ଟ
ଦକ୍ଷ ରଜେତୁ ଗତିବ୍ୟବିଷୟେ ଏ ରୂପ ଅନୁମାନ କରିଯାଛିଲେନ ଏବଂ ତାହାର
ପୂର୍ବ ଚାରିଶତ ପଞ୍ଚଶବ୍ଦମରେ ପୂର୍ବେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏରାନ୍ତାତ୍ମନାମେ ବ୍ୟବ
ଚେଷ୍ଟନକେର ମରଯେର ପରେ ଏ ଗାଲେନ୍ନାମକ ବ୍ୟାବଚେଷ୍ଟନ ହୃଦ୍ପିଣ୍ଡ
କପାଟବିଷୟେ ବର୍ଣନ କରିଯା ତାହାରଦେର ହିତିହାନ ଏବଂ ପୃଥକ୍
କାର୍ଯ୍ୟବିଷୟେ ରଚନା କରିଯାଛିଲେନ ଏ ସକଳ ବିଷୟ ଯଦି ମନେ କରି
ପାବେ ଇହା ଅତ୍ୟାଶ୍ୟର୍ଯ୍ୟ ବୋଧ ହୟ ଯେ ତୃପ୍ତେ ବିଶିଷ୍ଟ ବୃକ୍ଷର ଗତ
ନା ହଇଲେ ବ୍ୟାବଚେଷ୍ଟନକେରା ରଜଗତିର ବ୍ୟବହାର ନିଶ୍ଚଯ ଜାତ ହଇଯା
ଛିଲେନ ନା । ଅପର ରଜଗତିବ୍ୟବହାରବିଷୟେ ହାର୍ଦିନାମକ ଅତି
ଧ୍ୟାତ୍ୟାପର ପଣ୍ଡିତର ପୁରୁଷ ଜୀବବାହିଲୋକେ ବସ୍ତ୍ରବିଷୟେ ଏବଂ ଦୋଷ
ବିଷୟେ ଅନେକ ଜାନ ମୂଳ୍ୟରେ ବାହିଲ୍ୟ ହଇଯାଛେ ତାହାତେ ବ୍ୟବଚେ
ଷ ବିଦ୍ୟାଜ୍ଞେରଦେର ମଧ୍ୟେ ଏ ପଣ୍ଡିତର ମମଯ ଅଦ୍ୟାପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅତିଗନ୍ତିମ
ଜୀବନିବେ ।

ଚତୁର୍ପ ଘନେର ତୁଦଶାଧୀୟ ।

ଉତ୍ତରିଂଶୁଦ୍ଵିକଶ୍ତତମ ପୁକୁଳ ।

ରଜଇମୁଦ୍ରିଯକ ନିର୍ମଳ ।

॥ ୧୮ ॥ ଅନୁଷ୍ୱେର ରଜ ବାହିର କରିଯା ପାତ୍ରେତେ ରାଖିଲେ ହଟାଏ
ବୋଥ ହୟ ସେ ଦୁଃଖ ଏହି ଧର୍ମକ ସ୍ତରେ ନିର୍ମିତ * କିନ୍ତୁ ତାହା
ନୟ ଯେହେତୁକ ଏ ରଜ କିଛୁ କାଳ ଶ୍ରିତି କରଗାନ୍ତର ଯମେ ତାହାତେ
ଦୁଇ ପୁକାର ବନ୍ତ ଉତ୍ତପନ ହୟ ତାହାର ମଧ୍ୟେ ବ୍ୟବଚେତ୍ତନକେବୋ ଏ ମଂ
ଯତାଂଶେର ଅନୁମଂଜା କରିଯାଇଛେ ଏବଂ ଅନ୍ୟେର ମନ୍ତ୍ରମଂଜା
କରିଯାଇଛେ । ଏ ଯନାଂଶ ରଜେର ଲୋହିତବର୍ଣ୍ଣମଂଜା ହୟ ଏବଂ
ମନ୍ତ୍ରବଦଂଶେତେ ଏ ଲୋହିତବର୍ଣ୍ଣମଂଜା ଭାସମାନଭାବେ ଶ୍ରିତି କରେ ।
ଅପର ଏ ଅଂଶଦ୍ୱାରେ ଏହି ଅଂଶକେ ବ୍ୟବଚେତ୍ତନକେବୋ ଅନ୍ୟ ଅଂଶ
ହୟ କରିଯା ତେବେ କରିଯାଇଛେ ବିଶେଷତଃ ରଜେର ଏ ଲୋହିତବର୍ଣ୍ଣମଂ
ଶକେ ତପ୍ତଜଳଦାରା ପୁନଃପୁନର୍ଦୋତ କରିଲେ ତଦୁକ୍ତବର୍ଗ ରେଣୁମନ୍ତ ନିର୍ଗତ
ହୟ ତାହାତେ ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ ମଂୟଗମନେତେ ନିର୍ମିତ ବୋଥ ହୟ +

* ରଜ ରଜପୁରାହଙ୍କ ନାଚୀ ଦିଦୀ ପ୍ରଦାହିତ ହେଲମଧ୍ୟେ ରଜାଧାରଙ୍କ ନାଚୀ ଦିଦୀ
ଆବାହିତ ହେଲମଧ୍ୟାପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଲୋହିତବର୍ଗ ହୟ ଯେହେତୁକ ଦୁଃଖନ ହନ୍ୟ ଦିଦୀ ଗମନ
ଲମ୍ବେ ରଜ ଏ ଲୋହିତ ଇନ୍ଦ୍ରପୁରା କରେ ତା ପୁନଃପୁନର୍ଦୋତ କରିଲେ ତଦୁକ୍ତବର୍ଗ ଦୂର୍ଧି
କରିଯା ଦେଖିବେ ।

+ ହତେକ ମଂୟମ୍ୟ ଯୋଦାଂଶକେ ଏବଂ ମନ୍ତ୍ରବଦଂଶକେ ବ୍ୟବଚେତ୍ତନକେବୋ ଯେ ଏହି ପଦାଂଶ
ବୋଥ କହିଯାଇଲେନ ତାହା ସରକାଳ ଗତ ହୟ ନାହିଁ ଇହା ଏହି ଜ୍ଞାନେ ତଥାପିପର୍ଯୁକ୍ତ କିନ୍ତୁ
ବୀକ୍ଷତ ସେ ଏହି ପଦାଂଶ ନମ୍ବ ଯେହେତୁକ ରଜେର ଏ ମନ୍ତ୍ରବଦଂଶ ତଙ୍କ କରିଲେ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ କୋମୋ
ରମାଧନବତ୍ତର ସହିତ ଯଶ୍ରୀତ କରିଲେ ତାହାହିତେ ଏକ ପୁକାର ମଂୟମ୍ୟ ବନ୍ତ ଉତ୍ତପନ ହତୁ
କିମ୍ବା ରଜେର ଧର୍ମମଂଜା ବାହୁଡ଼େ ଶାପନ କରିଲେ ଆଯାଇ ଯମେ ।

ঐ অবশিষ্টাংশ আঠার ন্যায় এবং তাহা অধিবাসা তপ্ত করিলে শূলধৰ্মক হয়। কিন্তু রক্তের ষষ্ঠি মন্ত্রবদ্ধণ লইয়া তপ্ত করিলে তাহার কতকাংশ ডিম্বের তত্ত্বাংশন্যায় সংযোগ হয় এবং অবশিষ্ট যে অংশ তাহা জলের ন্যায় পাতল এবং আকারেতে এবং সুন্দরে মুক্তবৎ জানিবেন।

॥ ১ ॥ রক্তের মন্ত্রবদ্ধণের এবং ঘনাংশের পরিমাণ নাম লোকেতে নামা পুকার জানিবেন বিশেষতঃ দুর্বল ব্যক্তিগোক্ত্ব সবল লোকেতে রক্তের ঘনাংশ মন্ত্রবদ্ধণাপেক্ষা অধিক থাকে জানিবেন এবং তত্ত্বপ্রমাণ রোগেতে নামা পুকার পরিমাণ হয় ।

চতুর্থ ঘণ্টের পঞ্চদশাব্দীয় ।

ত্রিংশদ্বিতীয়তম পুরুষ ।

শ্বীরপুর্ণিমায়ক নির্মল ।

॥ ১ ॥ জীবৎশরীরের পৃথকং অংশবাসা যেই পৃথকং কার্য্য নিত্য

* ইতি দ্বিতীয়বৈগ্নেয় যখন মন্ত্রবদ্ধণেতে এবং ঘনাংশেতে বিভিন্নভূত হয় তখন যদি ঘনাংশ প্রক্রিয়াগোতে আচৌমিত হয় তবে ব্যবস্থাপনের অন্যান্য করেন যে রুক্ষ অংশাংশ হয়। অপর তৌপ্রাঙ্গ রোগোতে রক্তের এ পুকার আঠার হওয়াতে ব্যবস্থাপনের অনুমতি করিয়াছেন যে রক্তের মেই আঠাতে কিয়া অন্য কোনো কারণ ছাড়া তত্ত্বিত্ব দাই। হওয়াতে তাপ আমে কিন্তু পরে হওলেন্ত নামে পরিচরে পরীক্ষা ছাড়া অন্যান্য হয় যে যখন মন্ত্রপূর্বাহক সংকীর্তন ক্রীড়মাঙ্গি বর্জিত হয় তখন রক্ত অধিক আঠাগুড় মা হইয়। তাপাংশপরিচয় পূর্ণব্যবহারাপেক্ষা অধিক জলবৎ হয় তাহাতে সংযোগে সংযোগের পূর্বে অতিশাতলপূরুষ রক্তের লোহিতবর্ণের আলোক রক্তের ভাসি অংশ অবিপত্তি হয় তাহাকে রক্তের ঘনাংশ অন্যাংশজুড় হয় জানিবেন তাহার মাঝে। একাংশ কেবল সংযোগ যেম অর্থাংশের হয় এবং অন্যাংশ সংযোগে যোগেতে এবং রক্তের লোহিতবর্ণেতে নির্ভর হয় জানিবেন।

ଶଙ୍କର ହୟ ଏବଂ ଶରୀରମଧ୍ୟଦ୍ୟ ରକ୍ତର ନିତ୍ୟଗତି ଏହି ବିଷୟରେ
ତେ ଶରୀରନିର୍ମାଣକ ଅନେକ ଅଂଶେର ନାଶ ଅବଶ୍ୟକ ହୟ । ଅନୁଭବ
ନୀଯ ସେବନ୍ତ ପୁକରଣେ କହିଯାଛି ଯେ ଫୁଲୁସଦ୍ୱାରା ଏବଂ ଚର୍ମଦ୍ୱାରା ନିର୍ଗତ
ପୁଯୁକ୍ତ ଶରୀରେର ଅନେକାଂଶ ଲୁପ୍ତ ହୟ ଏବଂ ଫଳନିର୍ଗମନଦ୍ୱାରା ପିନ୍ତେର ଏବଂ
ନିଠିବେର ବହ ଅଂଶ ନିର୍ଗତ ହୟ କିନ୍ତୁ ସେ ଯାହା ଇତ୍ତକ ଶରୀରେର
ଘନାଂଶ ଏବଂ ଦୂରାଂଶ ଏହି ଉତ୍ତର ଦୂର୍ଯ୍ୟ ଅନ୍ୟ କୋଣେ ପୁଣିକାରକ
ବନ୍ଧୁଦ୍ୱାରା ନିତ୍ୟ ପୁଣିପାଲିତ ନା ହିଁଲେ ଶରୀର ଥାକେ ନା । ଅପର
ଯଦି ଶରୀରେର ହୁସାର୍ଦ୍ଦୀନୁମାରେ ତହର୍ତ୍ତିଆଂଶେର ବାହଳ୍ୟ ନା ହୟ
ତବେ ଶରୀରମଧ୍ୟ ଦିଯା ଗମନକାରୀ ଦୂରାଂଶେତେ ଶରୀରେର ତାବଦାଂଶ
ନିତ୍ୟ ସର୍ବଗପ୍ରାଣ ହୁଏଥାଏ ଏବଂ ଶରୀରେର ପୁତ୍ରୋକାଂଶ ଦିଲେର
ମଧ୍ୟେ ସହସ୍ରବାର ସଙ୍କୁଚିତ ଏବଂ ବିନ୍ଦୁତ ହୁଏଥାଏ ଶରୀର ଅବଶ୍ୟ
କହୁଯୁକ୍ତ ହୟ ଜାନିବେନ ।

॥ ୧ ॥ ଆପର ଆହାରାଦିହିତେ ଉତ୍ତମ ଆମ୍ବର୍ଦ୍ଦିନ କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଣ ରକ୍ତଧର୍ମ
ଶୁଦ୍ଧିକ କାରିଯ । ଶରୀରେର ହୁସାର୍ଦ୍ଦୀନୁବାଂଶ ପୂନଃବ୍ରାହମ କରେ ତାହା ମହଜେ
ଅନୁମାନ ହୟ କିନ୍ତୁ ତନ୍ଦ୍ରାଦ୍ଵାରା ଶରୀରେର ଘନାଂଶ କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଣମୁଖୀପିନ୍ତ
ହୟ ତାହା ଆଦ୍ୟପ୍ରାୟକୁ ମିଳିଯ ପୁରୁଣ ହୟ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସେ ଯାହା
ଇତ୍ତକ ଇହା ଅନୁମାନ ହୟ ଯେ ରକ୍ତର ପୁଣିକରାଂଶ ରକ୍ତପୁର୍ବାହକ
ନାଡ଼ୀର ପାର୍ଶ୍ଵଦିଯା ମଧୁକୋଷବ୍ରତେ ଛରେ ତୃପୁଯୁକ୍ତ ଏବଂ ଅନେକ
ଶରୀରେର ଘନାଂଶ କେବଳ ଆଟାବ୍ର ହେଇଯା ପରେତେ ମନୁଷ୍ୟର ବୃଦ୍ଧାନ୍ତ
ଦାରେ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଅଧିକ ହନ ହୟ ତୃପୁଯୁକ୍ତ ଏବଂ କୋଣୋଇ ମମମେ
ମନୁଷ୍ୟର ଘନାଂଶ ବିଶେଷତଃ ଅଛି ଏବଂ ଉପାସ୍ୟାଂଶ ଏବଂ ବନ୍ଧନୀ

ধর্ম্মকাণ্ডে এবং মাসপঞ্চাঙ্গে ইত্যাদি পুনর্বার হোগস্বারা আঠার ন্যায় হয় তৎপুরুষ আমরা অনুমান করিতে পারিয়ে শরীরহৃষি সংযম্যা মেদ শরীরের পুষ্টিকরাণ্ডে হয় ।

॥ ৩॥ অপর যদি শরীরের পুষ্টিকরাণ্ডে হুসার্হাণ্ডেইতে অধিক হয় তবে শরীর বর্দিত হয় যথা বাল্যাবস্থায় এবং যৌবনা বস্ত্রায় হয় যেহেতুক এ অবস্থায়যেতে শরীরের দুর্বাণ্ড তদন্তাণ্ড শাপেছা অধিক হয় কিন্তু বাল্যাবস্থায় তদবিক হয় এবং শরীরের তদন্তন্ত অতিকোমলপুরুষ এবং নম্যপুরুষ অতিশয় বিস্তার সমর্থক এবং বর্জনসমর্থক হয় জানিবেন । কিন্তু শরীরের পুষ্টি করাণ্ডে যখন হুসার্হাণ্ডের সমান হয় তখন শরীরের হুসবৃক্ষ হয় না যথা যৌবনাতীতসময়ে মনুষ্যেতে হয় যেহেতুক সেই সময়ে শরীরের ঘনাণ্ড সঙ্গীরণে দৃঢ়ত্ব এবং অনমনত্ব পূর্ণগতে শরীর অধিক বর্দিত হইতে পারে না কিন্তু বৃক্ষসময়ে শরীরের ঘনাণ্ডের দৃঢ়ত্ব এবং অনমনত্ব অধিক হওয়াতে শরীরের দুর্বাণ্ড * ঘনাণ্ডা পেছা পূর্বাবস্থাহইতে অধিক ক্ষুণ্ণ হয় । অপর বৃক্ষকালে শরীরের হুসার্হাণ্ডপুষ্টিকরাণ্ডশাপেছা অধিক হয় যেহেতুক শরীরের অনেক ক্ষুণ্ণ নাড়ী উত্তরোত্তর নিশ্চিদ্বা হয় + এবং শরীরের তত

* অপর যৎক্ষমে শরীরের দুর্বাণ্ড ঘনাণ্ডশাপেছা অক্ষুণ্ণ হয় তৎক্ষমে এই দুর্বাণ্ডের কষ্টের বৃত্তি হয় তাহাতে রক্তের সংযোগস্থতার অক্ষুণ্ণ হওয়াতে অনুমান হয় যে রক্তের দুর্বাণ্ডের ন্যানতাত্ত্ব পরীক্ষার্তনে রক্তের এই কষ্টের বাইরে হয় ।

+ বালককালে শরীরের রক্তপুরুষক নাড়ী রক্তাবস্থক নাড়ীশেক্ষণ অধিক এবং বহু হয় এবং তারিক অবস্থার মধ্যে অন্য সময়শেক্ষণ বাল্যাবস্থায় মেদোৎপাদক মাস্তুলি বহু হয় কিন্তু তৎসময়ে রক্তপুরুষক নাড়ী সকলের অণবৈয়শক্তি রক্তপুরুষক নাড়ীর আণবৈয়শক্তিপেছা অধিক হয় এবং মেদোৎপাদক নাড়ীর শক্তি পুরুষ লাভ হয় ।

ସମନ୍ତ ସକୀଯ ଆର୍ଦ୍ଦାଳ୍ପାଶ ଏବଂ ଶିତିହାପକ ଧର୍ମରହିତ ହେଉଥାତେ
ଶୁଣ୍ଠ ହେଇଯା ଜ୍ଞାନିତ ହୟ ଏବଂ ଶରୀର ସକୀଯ ସୌନ୍ଦର୍ୟରହିତ ହୟ
ଯେହେତୁକ ସେଇଁ ଦୁର୍ବାଲଶବ୍ଦାରା ଶରୀର ସୌନ୍ଦର୍ୟବିଶିଷ୍ଟ ହେତ ସେଇଁ
ଦୁର୍ବାଲଶବ୍ଦକଳ ଅନ୍ତପୁତ୍ରଙ୍କେ ଛିତ କୁନ୍ଦୁଃ ନାଡ଼ୀତେ ପୁବାହିତ ହୟ ନା ।
ଅପର ଶରୀରେତେ ଔତ୍ତପ ପରିଗାମ ହେବନ୍ତମଯେ ତଥା ବର୍ଷାମୁଖରେ ଶରୀର
ଶିରାଶ କିରହିତ ହୟ ତାହାତେ ଶରୀରେର ବ୍ୟଥନୀୟ ଏବଂ ଅନୁଭବ
ନୀୟ ସଭାବ ଦୂର୍ବଳ ହୟ ପରେ ଅତିବୃକ୍ଷାବହ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧଗେହିଯ ଏବଂ ଦର୍ଶନେ
ଜ୍ଞାଯ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ କ୍ରମେ ଦୂର୍ବଳ ହୟ ।

ଚତୁର୍ଥ ଘଣେର ଘୋତ୍ଶାବ୍ୟାୟ ।

ଏକତ୍ରିଃଶଦ ଧିକଶତତମ ପୁକରଣ ।

ମାଂସଗୁହ୍ନର ଏବଂ ମାଂସଗୁହ୍ନାହିତତ୍ରୟେର ନିର୍ମିତ ।

॥ ୧ ॥ ଶରୀରରୁ ମାଂସଗୁହ୍ନିମୟନ୍ତ ପ୍ରାୟ ମର୍ଦା କୁନ୍ଦ ଏବଂ ବର୍ତ୍ତଳା
କୃତି ଏବଂ ଡିଶାକୃତି ଏବଂ ଅଗେକ କୁନ୍ଦୁଃ ଜଡ଼ୀଭୂତ ନାଡ଼ୀତେ ନିର୍ମିତ
ତଢ଼ାରୀ ରତ୍ନହେତେ ମାନା ପୁକାର ରମ ନିର୍ମିତ ହୟ ।

॥ ୨ ॥ ବ୍ୟବଚେଦକେରା ଏମାଂସଗୁହ୍ନି ଦିଧା ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିଯାଇନ
କିନ୍ତୁ ଜିଧା କରିଯା ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିଲେ ଅନୁମାନ ହୟ ଉତ୍ତମ ହେତ ସଥା
ନିର୍ଯ୍ୟାମୋଃପାଦକ ମାଂସଗୁହ୍ନି ଏବଂ ବର୍ତ୍ତଳାକୃତି ମାଂସଗୁହ୍ନି ଏବଂ
ବହୁକୁନ୍ଦୁଃ ମାଂସଗୁହ୍ନିତେ ବର୍ତ୍ତଳୀକୃତ ମାଂସଗୁହ୍ନି ।

॥ ୩ ॥ ଅପର ନିର୍ଯ୍ୟାମୋଃପାଦକ ଏମାଂସଗୁହ୍ନି ଅର୍ଥାତ୍ ବୁଦ୍ଧ ନାମେ
ପୁନିଷିଷ୍ଟ ମାଂସଗୁହ୍ନି ରତ୍ନାବାହକ ନାଡ଼ୀଗୁହ୍ନିତେ ନିର୍ଗତ କୁନ୍ଦୁଃ ସଲାକାକାର

ପୁଣାଲୀ ଜାନିବେଳେ । ଅପର ଶରୀରେ କୋନୋଇ ଅଂଶେ ସଥା ବାମାମା କୃତି ମାଂସଗୁହ୍ନିତେ ଅନେକ କ୍ର୍ତି ବୁଦ୍ଧିପୁଣାଲୀ ଏକ ସ୍ଥାନେ ଜଡ଼ୀ ଭୂତା ହିଁଯା । ଏକ ସାମାନ୍ୟ ଆଚ୍ଛାଦନେତେ ଆଚ୍ଛାଦିତା ହିଁଯା । ଏକ କାବ୍ୟ ଟେତେ ସକ୍ଷିଯୁଦ୍‌ବାହ୍ୟ ପୁଜେପ କରେ । ଏ ବୁଦ୍ଧିପୁଣାଲୀ ନିର୍ଯ୍ୟାସ ନିର୍ଯ୍ୟାଗନନ୍ତର ଯୁଗେତେ ଏବଂ ଗଲେତେ ଏବଂ ଆମାଶୟେ ଏବଂ ଅନ୍ତେ ଏବଂ ଶରୀରେର ତାନ୍ୟଃ ଅଂଶେ ତାହା ପୁଜେପ କରେ ।

॥ ୪ ॥ ଅପର ବର୍ତ୍ତଲାକୃତି ମାଂସଗୁହ୍ନି ମେଦଧ୍ୱାଙ୍ଗୀର ମହାକାରୀ ଜାନିବେଳ ଯେହେତୁକ ବକ୍ଷଃମୁ ଦୁଃଖପୁଣାଲୀପ୍ରତି ଗମନସମୟେ ପୁତୋକ ମେଦାବାହକ ନାଡ଼ୀ ଏ ବର୍ତ୍ତଲାକୃତି ମାଂସଗୁହ୍ନିର ଏକ ଗୁହ୍ନିମଧ୍ୟ ଦିଇଯା ଗତି କରେ । ଏ ବର୍ତ୍ତଲାକୃତି ମାଂସଗୁହ୍ନି ଶରୀରେର ଅନେକ ଅଂଶେତେ ପାଞ୍ଚାଯା ଯାଯ ବିଶେଷତଃ ବାହ୍ୟମୂଳେ ଏବଂ ବିଷଣୁମେ ଏବଂ ଅଧ୍ୟାତ୍ମତୁଚେତେ ପାଞ୍ଚାଯା ଯାଯ ଏବଂ କଥନୋଇ ଏକାକୀ ଏବଂ କଥନୋଇ ଥୋକାଇ ।

॥ ୫ ॥ ଅପର ବହୁକୁଦୁଃ ଗୁହ୍ନିତେ ବର୍ତ୍ତଲୀକୃତ ଏ ମାଂସଗୁହ୍ନିମନ୍ତ ବର୍ତ୍ତଲାକୃତି ମାଂସଗୁହ୍ନିପେକ୍ଷା ଅତିବୃକ୍ଷ ଜାନିବେଳ ତାହାର ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବଚ୍ଛେଦକେରା ଯକ୍ତ ଏବଂ ମେଟିଯା ଇତ୍ୟାଦି ବର୍ଣନା କରିଯାଛେ । ଅପର ଏ ମାଂସଗୁହ୍ନିର ମଧ୍ୟ କୋନୋଇ ମାଂସଗୁହ୍ନି ଦର୍ଶନେତେ ଦାନା କୃତି ଦେଖା ଯାଯ ସଥା ବସ୍ତୁକ ଏବଂ ଉପରିନିର୍କଗୁହ୍ନି ଇତ୍ୟାଦି । ଏ ସକଳ ବହୁକୁଦୁଃ ଗୁହ୍ନିତେ ବର୍ତ୍ତଲୀକୃତ ମାଂସଗୁହ୍ନି ଅନେକ ରଜଧ୍ୱାଙ୍ଗୀବିଶିଷ୍ଟ କିନ୍ତୁ ଏ ଗୁହ୍ନିତେ ହିତ ଶିରାସମନ୍ତ ଅତିକୁଦୁ ଏବଂ ଅନ୍ତସଂଖ୍ୟକ ଜାନି ବେଳ । ଅପର ଏ ବର୍ତ୍ତଲୀକୃତ ଗୁହ୍ନିତେ ହିତ ଏକି କୁଞ୍ଜଗୁହ୍ନିତେ ଏକି

କୁନ୍ତ ପୁଣ୍ୟାଲୀ ଥାକେ ପରେ ଏ କୁନ୍ତ ପୁଣ୍ୟାଲୀସମ୍ମତ ମଂଗିଲିତ ହୋଯାତେ
ପୁରୁଷ ଗୁହ୍ନିର ଏକ ଯାମାନ୍ୟପୁଣ୍ୟାଲୀ କଢା ହୟ ।

॥ ୬ ॥ ଅପର ଶ୍ରୀରେଣେ ମଧ୍ୟେ ଅବହିତ ପ୍ରଥାରେ ମାଂସଗୁହ୍ନି ଏବଂ
ମେଇ ମାଂସଗୁହ୍ନିରକଳ କି ପ୍ରକାର ବନ୍ତ ଉଂପନ୍ନ କରେ ତାହା ଏହି ଗୁହ୍ନେର
ଅନ୍ୟ ହାନେ ବ୍ୟାଖ୍ୟାତ ହଇଛାଛେ ଏହି କ୍ଷଣେ ଡରିର୍ଯ୍ୟାଗବିସ୍ୟେ ନିର୍ଭୟା
କରିଯା ତଦୁଂପାଦିତ ରକ୍ତର ନିର୍ମାଣବିସ୍ୟେ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରି । ଏ ମାଂସ
ଗୁହ୍ନିର ନିର୍ମାଣବିସ୍ୟେ ବ୍ୟବଚେତ୍ନକେରଦେର ମତଦୟ ଆଛେ ଏ ଉଭୟ ମତ
ଗୁହ୍ନି ପୂର୍ବେ ଅନେକ ଛିଲେନ ଏବଂ ଏହିକ୍ଷଣେଓ ଅନେକ ଆଛେନ ।
ଅପର ଏ ମତଦୟର ମଧ୍ୟେ ମାଲ୍ପିତି ନାମେ ବ୍ୟବଚେତ୍ନକ ଏକ ମତ ପୁରୁଷ
ମତଃ ସ୍ଥାପନ କରିଯାଛିଲେନ ତାହାତେ ତିନି କହିଲେନ ଯେ ମାଂସ
ଗୁହ୍ନିତେ ଗମନକାରି ରକ୍ତପୁରୀହକନ୍ତୀ ତତ୍ତ୍ଵାଦମ୍ଭାଶ ବ୍ୟାପିଯା ଗତି
କରେ ପରେ ତେ ରକ୍ତପୁରୀହକ ନାଡ଼ୀର ଅତିକୁନ୍ତ ଅନ୍ତରୁଷ୍ମ ହଇଯା
ଅନ୍ତ ପାଇଁ ମେଇ ହାନିହାଇତେ ମାଂସଗୁହ୍ନିକର୍ତ୍ତକ ନିର୍ମିତ ଦୁର୍ଦୁର୍ବ୍ୟ ଏହତ୍ର
ହଇଯା ପୁକ୍ଷେପକ ପୁଣ୍ୟାଲୀରୀରା ନିର୍ଗତ ହୟ । ଏ ମତଗୁହ୍ନି ପୁରୁଷମତଃ
ଅତ୍ୟନ୍ତ ଛିଲ କିନ୍ତୁ ପରେ ରୟଦୁ ନାମେ ଅତିଥ୍ୟାତ୍ୟାପନ୍ନ ଯେ ବ୍ୟବଚେତ୍ନ
ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବଚେତ୍ନଦିବିଦ୍ୟା ବାହଲ୍ୟାର୍ଥେ ଅତିସ୍କ୍ରୁତ ନାଡ଼ୀତେ ମୋର ପୁକ୍ଷେପ
କରିଯାଛିଲେନ ତିନି କହିଲେନ ଯେ ମାଂସଗୁହ୍ନିତେ ବୁଦ୍ଧି ହିତି କରେ
ନା କିନ୍ତୁ ପୁତ୍ରେକ ମାଂସଗୁହ୍ନି ଏକଇ ନାଡ଼ୀତେ ନିର୍ମିତ ହୟ ବିଶେଷତଃ
ଏ ନାଡ଼ୀ ବାରଷାର ବଜୀକୃତା ହଇଯା ଅବଶେଷେ ପୁକ୍ଷେପକ ପୁଣ୍ୟାଲୀତେ
ଅନ୍ତ ପାଇଁ ଏ ମତଦୟବିସ୍ୟେ ବ୍ୟବଚେତ୍ନକେରଦିଗେର ଏହିକ୍ଷଣେଓ ବିଚ୍ଛେଦ
ଆଛେ କିନ୍ତୁ ଏ ମାଲ୍ପିତି ନାମେ ବ୍ୟବଚେତ୍ନକେର ମତ ଶୁପ୍ରମାଣପୁରୁଷ
ପ୍ରାୟ ସର୍ବତ୍ର ଗୃହିତ ଏବଂ ଉତ୍ସମ ଅନୁଭାନ ହୟ ।

॥ ୭ ॥ ଅପର ଏ ମାଂସଗୁହ୍ନିତେ ଉଂପନ୍ନ ଅବଦୁର୍ବ୍ୟ କିଳିଗେ ନିର୍ମିତ

তবিষয়ে নানা ব্যবচ্ছেদকেরা নানাঁভাবে রচনা করিয়াছেন কিন্তু সে সকল মতমাত্র । ঐ গুহ্যির উপর দুব্যবিবরণে এই এক পুশ্র সূত্রাংশ উপস্থিত হয় যে এক পুকার মাংসগুহ্যি রজহইতে এক পুকার দুব্দুব্য উৎপন্ন করে এবং অন্যগুহ্যি অন্য ধৰ্মক দুব্দুব্য উৎপন্ন করে যথা যকৃতেতে পিতৃ হয় কিন্তু মেটিয়াতে মূত্র নির্মিত হয় । অতএব ঐ তিব্বৎধর্মক উৎপাদিত বস্তুর কারণ শরীরস্থ দুব্দুব্যের নানা পুকার ব্যবস্থাতে কিম্বা শরীরস্থ ঘনাংশেতে এই দুব্দুব্য হয়ের মধ্যে কোথায় অব্যবণ করিব ।

॥ ৮ ॥ কৌনোঁ ব্যবচ্ছেদকেরা অনুমান করিয়াছেন যে সকল মাংসগুহ্যিতে কোনো এক পুকার কিণুভাব স্থিতি করে তাহাতে ঐ মাংসগুহ্যি যে রজ গুহণ করে তৎপরিণাম হইয়া অন্য কোনো ধর্মবিশিষ্ট হয় এই মতানুসারে রজ যথন মেটিয়ার মধ্যদিয়া গতি করে তখন মেটিয়ার কিণুভাববিশিষ্ট হওয়াতে এই রক্তের কিয়দংশ মূত্র হয় অপর যকৃতেতে এবং নিষ্ঠীবনির্মাণকারি মাংসগুহ্যি ইত্যাদিতে পিতৃ এবং নিষ্ঠীব ইত্যাদ্যন্যরস উক্তপোই নির্মিত হয় কিন্তু যে স্থানে রজ নিত্য ক্রীড়া করে সেই স্থানে অন্য কোনো দুব্দুব্যের স্থিতি করা অসাধ্য যেহেতুক রজসোতেতে এই দুব্দুব্য অন্যত্র অবশ্যই পুবাহিত হয় অতএব এই জগৎ ব্যবচ্ছেদকেরা শরীরস্থ দুব্দুব্যের কটুত্পাপণবিবরণে অশুল্প। জ্ঞায়ী সে মতকে রহিত করিয়াছেন কিন্তু রহিত করিলে তথাপি ব্যবচ্ছেদকেরা অনুমান করেন যে পুত্রেক মাংসগুহ্যাংশগুরস্ত শরীরের মুবাংশেতে কৃত হয় অতএব এই মতের পরে অন্য এক মত উপ-

ହିତ ହଇଲ ତାହାତେ ବାବଚ୍ଛେଦକେବା ଶରୀରର ଦୁରାଂଶୋର ଭିମାଭିରୁ
ଥର୍ମେତେ ଏ ମାତ୍ରମନ୍ତ୍ରିହିର ସମ୍ମାନ କାରଣାନୁମନ୍ତନ କରିଯା ଇହା
ଜାତ ହଇଲେନ ଯେ କାଗଜ ଜଳଦାରା ଆଦୁଁ କରିଯା ଯଦି ତୈଲମିଶ୍ରିତ
ଜଳ ମେଇ କାଗଜେର ଉପର ଢାଳା ଯାଯା ତବେ କେବଳ ଜଳ ଏବଂ କାଗଜେର
ମଧ୍ୟ ଦିଯା ଗଠି କରେ କିନ୍ତୁ ମେଇ କାଗଜ ପୁରୁଷତଃ ଜଳଦାରା ଆଦୁଁ ମା
କରିଯା ଯଦି ତୈଲଦାରା ଆଦୁଁ ହୁଯ ତବେ ଜଳ ମେ କାଗଜେର ମଧ୍ୟ ଦିଯା
ପୁରେଣ ନା କରିଯା କେବଳ ତୈଲଇ ପୁରେଣ କରେ । ଏ ଅନୁମନ୍ତାମ
ଲାଗୁଯାତେ ବ୍ୟବଚ୍ଛେଦକେବା ଅନୁମାନ କଲିଲେନ ଯେ ଶରୀରର ପୁତୋ
କୋଂପାଦକେନ୍ଦ୍ରୀୟ ରକ୍ତହିତେ ଯେବେ ଦୁଃଖ ପାରେତେ ଉପରେ କରେ ତନ୍ତ୍ର
ଶର୍କକ କୋମ ଏକ ପୁକାର ଦୁଃଖ ଦୁଃଖରେ ପୂର୍ବାବଧି ରତ ଥାକେ । ଅତଏବ
ପୁତୋକ ଉପାଦକେନ୍ଦ୍ରୀୟ ଔତ୍ତମ ବ୍ୟବହିତପୁରୁଷ ସକଂ ହିର୍ମାପକ
ନାଡ଼ିସମ୍ଭବ କେବଳ ରତ୍ନେର ପିତ୍ତର୍ଥର୍ମକ ରେଣ୍ଟଗୁହଣ କରେ କିନ୍ତୁ ରତ୍ନେର
ଅନ୍ୟ ଆଂଶ ରହିତ କରେ ଅପର ଅନ୍ୟ ଦୁଃଖଦୁଃଖ ନିର୍ମାପକ ଶରୀରର
ଅନ୍ୟ ନାଡ଼ିରୁ ଔତ୍ତମ ବ୍ୟବହାର ଜାରିବେନ । ଏ ମତେତେ ତାନେକ ଜାନ
ପୁକାଶିତ ଆହେ ଜାନି କିନ୍ତୁ ତାହାତେ ଅତିଶ୍ୟ ବାଧା ଉପାହିତ ହୁଯ
ଯେହେତୁକ ଜଳ ଏବଂ ତୈଲ ଅରିଶୁଣୀୟ କିନ୍ତୁ ରକ୍ତ ଶରୀର ମଧ୍ୟ ଦିଯା
ଗାତ୍ରିମଯେ ତନୁଜେର ତାବଦାଂଶ କୁଳ୍ୟଧର୍ମକପୁରୁଷ ପରମର ମିଶ୍ରଣୀୟ
ବୋଧ ହୁଯ । ଅପର କୋମ ଏକ ପୁକାର ତୈଲଦାରା କାଗଜ ଆଦୁଁ ହଇଲେ
ତମଧ୍ୟ ଦିଯା ପୁତୋକ ପୁକାର ତୈଲ ପୁରେଣ କରେ ଏବଂ ଜଳଦାରା ଆ
ର୍ଜିଭ୍ରତ କାଗଜେର ମଧ୍ୟଦିଯା ରଦିଯା କିମ୍ବା ଅବ୍ୟକ୍ତି କୋମେ ପୁକାର ସ୍ତ୍ରୀ
ଅନାଯାସେ କ୍ଷରିତେ ପାରେ । ଏ ବ୍ୟବହାନୁମାର ମନୁଷ୍ୟବୃତ୍ତି ଭିନ୍ନଧର୍ମକ
ଦୁଃଖ ଦୁଃଖର ପୁରୁଷ ଆଂଶ ପରମର ମିଶ୍ରଣୀୟଧର୍ମକ ଯଦି ହୁଯ ତବେ ମେଇ

সকল দুবুব্য একই রূপে একই পুকার ক্ষারকের মধ্য দিয়। ক্ষরণে
সমর্থ হয় জানিবেন। অপর এই মতসকলের বিষয় যেো বাধা কঢ়ি
যাছি তত্ত্ব আমুৰ অনেক বাধা জগ্গে বিশেষতঃ শরীরহু নির্মাণক
নাড়ীতে একই রুক্ষহুতে নানা পুকার দুবুব্য বিভিন্ন করণার্থ নিরু
পিত যে দুবুব্য থাকে সেই সকল দুবুব্য সমপুকারক দুবুব্যের
সাহায্যব্যতিরিক্ত পুর্খমতঃ বিভিন্নীকৃত হইয়াছিল এবং শরীর
মধ্য যাহা একবার হয় তাহা বারম্বার অন্যান্যাসে হইতে পারে।
অপর কথনই কোনো রোগহুরা বা হটক কিম্বা শরীরহু কোনো
দুবুবাংশের দোষেতেই বা হটক সেন্টুবাংশ যে মাংসগুহির মধ্য
দিয়া গমনার্থ নির্মিত সেই মাংসগুহির মধ্য দিয়। গতি না করিয়া
অন্য মাংসগুহির মধ্য দিয়া ক্ষরণে তাহাতে ঐ মতানুসারে কোনো
দুবুবাংশ স্বকীয় মাংসগুহি মধ্য দিয়। গতি না করিয়া অন্য
কোনো মাংসগুহি দিয়া যদি একবার ক্ষরণে তবে সর্বদা ক্ষরিতে
পারে কিন্তু তাহা হয় না জানিবেন অতএব সুতৰাংশ শরীরহু দুবুবাং
শের মধ্য নির্মাণব্যবস্থা বিষয়ে অস্বেষণ ত্যাগ করিয়া যন্মাংশেতে
অস্বেষণ করা উচিত। অতএব অনুভব হয় যে নির্মাণক নাড়ীয়
কোনো এক ভিন্ন আকারপুরুষ নির্মাণব্যবস্থা সিদ্ধা হয় না যেহে
তুক নির্মাণক নাড়ীসমষ্ট অতিক্ষেপল পদার্থপুরুষ সেই নাড়ীসকল
এই সময়ে এক আকার নয় এবং তত্ত্বাধ্য দিয়। গমনকারি রস সে
নাড়ীর আকারানুসারে কোনো এক আকৃতি ধারণসমর্থ হয়।
অপর কোনোই ব্যবচ্ছেদকেরা অনুমান করিয়াছেন যে নাড়ীছি
দ্বের বৃহত্তাঙ্গনুত্তার ভিন্ন পুকারপুরুষ ভিন্ন নাড়ীতে ভিন্ন পুকার বস্তি
জগ্গে কিন্তু এই মতেতেও অনেক বাধা উপস্থিত হওয়াতে কোনোই

ବ୍ୟବଚେଦକେରା କହିଯାଛେ ଯେ ଯଦି ଏହି କାରଣ ପୁମାଗ ହୟ ତବେ ଯକୃତ୍ସ
ନାଡ଼ୀମକଲେତେ ପିତ୍ତ କେବଳ ଗତି କରିତ ନା କିନ୍ତୁ ପିତ୍ତାପେକ୍ଷା ବ୍ୟବେଳେ
ଆମ୍ବାଂ ପାତଳାଂଶୁଓ ଗତି କରିତ । ଏ ବାକ୍ୟେର ପୁମାଗ୍ନାମାର୍ଥେ
କୋମୋଂ ବ୍ୟବଚେଦକେରା ଇହା ଅନୁମାନ କରିଯାଇଛେ ଯେ ସକଳ ନାଡ଼ୀତେ
ଆମ୍ବାଂ ଉପନାଡ଼ୀ ହିତି କରେ ଏବଂ ଏ ଉପନାଡ଼ୀମରଣ ବ୍ୟବନାହିଁଇତେ
ଉପର ହୟ ତାହାତେ ପିତ୍ତାପେକ୍ଷା ବ୍ୟବେଳେ ଯେ ଅତିପାତଳ ଦୁର୍ବାଂଶ
ତାହା ଏ ଉପନାଡ଼ୀର ମଧ୍ୟଦିଯା ଗତି କରେ । ଏ କରିତ ମତମକଲେର
ମଧ୍ୟେ କୋମୋ ଏକ ମତେର ନିଶ୍ଚଯ ପୁମାଗ ନାହିଁ ମେ ସକଳ କେବଳ ଅନୁ
ମାନମାତ୍ର ଜାନିବେନ ।

→→○←←

ପଞ୍ଚମ ଥଣ୍ଡ ।

ମନ୍ତ୍ରଫ୍ଳେର ଏବଂ ଶିରାର ସାମାଜ୍ୟ ବିବରଣ ।

ପଞ୍ଚମ ଥଣ୍ଡେର ପୁପମାଦ୍ୟାୟ ।

ଧାତ୍ରିଂଶୁଦ୍ଵିକଶତତମ ପୁକୁରଣ ।

ମତିହେର ଏବଂ ଦୃଚ୍ୟତିକାହିଁର ଲିମର୍ପନ ।

॥ ୧ ॥ ପୂର୍ବେ ଅହିପୁକୁରଣେ କରୋଟିବିବୟକ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିଯାଇଛି ମେ
କୁନେ କହିଯାଇ ଯେ କରୋଟି ମନ୍ତ୍ରିଷ୍ଠ ବେଟନ କରିଯା ମନ୍ତ୍ରିଷ୍ଠକେ
ହିଂସାହିତେ ମୂଳକା କରେ କିନ୍ତୁ ଏ କରୋଟି କେବଳ ମନ୍ତ୍ରିଷ୍ଠମୂଳକିତ

ହୁମ୍ରାର ପୁରୁଷାନ କାରଣ ନୟ ଉତ୍ତିର ଅନ୍ୟ କାରଣଙ୍କୁ ଆଛେ ଜାନିବେଳ ଯେହେ
ତୁକ ମନୁଷ୍ୟେର ମନ୍ତ୍ରକିଳେ ଅନୁଗୁରୁତ୍ବପ ଭେଦ କରିଲେ ସର୍ବମନ୍ତ୍ରିଷ୍ଟ ବୈଶ୍ଵିନ
କାରି ଭ୍ରଗ୍ଭ୍ରୟ ଦେଖା ଯାଏ ବିଶେଷତଃ ଦୃଚମାତ୍ରିକା ଏବଂ ମୂର୍ମାତ୍ରିକା
ମାରକ ଭ୍ରଗ୍ଭ୍ରୟ* ଦେଖା ଯାଏ । ଏ ଭ୍ରଗ୍ଭ୍ରୟେର ମଧ୍ୟ ପୁରୁଷ ଭ୍ରା
କରୋଟ୍ୟନ୍ତଃପାର୍ଶ୍ଵ ସର୍ବତ୍ରାଚ୍ଛାନ୍ତି ହେଇୟା ତାହାର ମହିତ ଅତିଦୃଚରଣେ
ସଂଲଗ୍ନ ଥାକେ + କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ସକଳ ହୀନହୀତେ ଅଧିକ କରୋଟ୍ୟନ୍ତି
ହୀନେ ଏବଂ ଯେ ଛିନ୍ମଧ୍ୟ ଦିଯାଳୀ ନାଡୀମନ୍ତ୍ର ପାରିକପାଲନାମକ ଭ୍ରାଚେତେ
ଗତି କରେ ସେଇ ହୀନେ ଅତିଦୃଚରଣେ ସଂଲଗ୍ନ ଜାନିବେ । ଅପରି
ଏ ଭ୍ରଗ୍ଭ୍ରୟେର ମଧ୍ୟ ଦୃଚମାତ୍ରିକାନାମକ ଭ୍ରାତ୍ର ଅତିମନ୍ତ୍ରାନ ଏବଂ ଅନ୍ତିମ
ତିହାପକ ଏବଂ ମେ ଭ୍ରାଚେର ଅନ୍ତଃପାର୍ଶ୍ଵ ଏକ ଅତିପାତଳ ଏବଂ ସଞ୍ଚା

---

* ମୁକ୍ତଜ୍ଞାତୀଯେରୀ ପ୍ରମାଣ : ଏ ଭ୍ରଗ୍ଭ୍ରୟେର ଆପିଭ୍ରତ୍ସାଜ୍ଞା କରିଯାଇଲେବେ କିନ୍ତୁ ପାର୍ଶ୍ଵ
ଆୟବର୍ଜାତୀଯେରୀ ଜୀବନାଳ କରିଲେବେ ଏ ଭ୍ରାଚେତେ ଶାରୀରକ ଅନ୍ୟ ମନ୍ତ୍ର ହାତ ଓ ଶରୀର
ହୟ ତଃ ପୁରୁଷ ତାହାରୀ ଏ ଭ୍ରଗ୍ଭ୍ରୟେତେ ଦୃଚମାତ୍ରିକା ଏବଂ ମୂର୍ମାତ୍ରିକାମାଜ୍ଞା କରିଯାଇଲେବେ
ଏବଂ ଅନ୍ୟଶ୍ରୀର ଏ ମାତ୍ରେ ପୁରୁଷଙ୍କ ଆଜେ ।

+ ଏ ଦୃଚମାତ୍ରିକାର୍ଥ ପୌରନବିଶ୍ୱ ଲୋକାପେକ୍ଷା ବାବକ୍ରେତେ ଅତିଦୃକଟିଲେ କରୋଟ୍ୟତ:
ପାର୍ଶ୍ଵ ସଂଲଗ୍ନ ହୟ କିନ୍ତୁ ନିର୍ଯ୍ୟାମ ବୀଳ୍ୟାବନ୍ଧ ଲୋକେତେ ଏତଥ ସଂଲଗ୍ନ ହାତେଓ କହୋଇଲି
ମହିତ ତ୍ୱର୍ତ୍ତ ସଂଲଗ୍ନକାରୀ ଅତିଫୁଦୁଳ ନାଡୀଭୁଦୟତିରିତ ତାହା କରୋଟ୍ୟହୀତେ ମହିତ
ପ୍ରମାଣ କରା ଯାଏ ମୁଁ ।

ତ ଏ ଦୃଚମାତ୍ରିକାର୍ଥ ପର୍ଦୀରମେତେ ଲିମିଟ୍ ତାହାର ମାତ୍ରେ ବ୍ୟବହାରକେହାଳୀ ଅନୁମାନ
କରିଯାଇଲେ ମେ ବହିରୁଚ୍ କାହାଟ୍ୟରଃପାର୍ଶ୍ଵ* ପରିକଳିମନ୍ତ୍ରକ ଆହୁତ ବାଚେର କାର୍ଯ୍ୟ ମନ୍ତ୍ର
କରେ ଏବଂ ଏ ଆତଃକ ଆଚାରେ ଦୃଚମାତ୍ରିକାର ପୁରୁଷିର୍ତ୍ତାଳ ଏବଂ ଭାଜୁମନ୍ଦିଳ ଲିମିଟ୍ ହୟ
କିନ୍ତୁ ମେ ଯାଏ ହୁଏ କିମ୍ବା ନିର୍ଯ୍ୟାମ ଲୋକେତେ ଏ ଦୃଚମାତ୍ରିକାର୍ଥ ଅଭାବକାର୍ଯ୍ୟ କରିତ
ନୟ ସେହେତୁକ ଅନ୍ୟ ଭ୍ରାଚେର ନୟାଥ ଏ ପୁରୁଷ ଅନେକ ପର୍ଦୀତ ଭିତର କରା ଯାଏ କିନ୍ତୁ ଏ
ଭ୍ରାଚେକ ଏକଥ ଦୁଇ କିମ୍ବା ତିନ ଶରୀର କରିଯା ବିଭିନ୍ନ ଭାବରେ ବ୍ୟବହାରକେହାଳୀ
ଲାଗେ ହୟ ଜୀବନେ ।